

Interest van Holland, ofte gronden van Hollands-Welvaren

Pieter de la Court

bron

Pieter de la Court, *Interest van Holland, ofte gronden van Hollands-Welvaren*. Joan. Cyprianus vander Gracht, Amsterdam 1662

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/cour001inte01_01/colofon.htm

© 2009 dbnl

Voor-reeden van Hollands Interest.

DEwyl *aller landen waarachtig*⁺ *interest* bestaat in het welvaaren der *Regeerders* en *Onderdaanen* gesamentlik, en het zelve kennelik van *een goede regeering* ^{+ *Aller landen waarachtig interest.*} hangd; soo moet men weeten, dat een goede regeering is, niet daar het wel ofte *quaalik* vaaren der *Onderdaanen* hangd van de deugd ofte ondeugd der *Regeerders*; *maar* (dat zeer aanmerkens-waardig is) *daar het wel en quaalik vaaren der Regeerders noodwendig volgd op, ofte hangd van het wel ende quaalik vaaren der Onderdanen*. Want vermits men gelooven moet dat eygen altijd voorgaat, zal in *het eerste geval* eygen voordeel ook tot nadeel

der gemeene onderdaanen werden gesogt. Maar vermits in *het tweede geval*, eygen voordeel niet, dan door het gemeen, kan werden verkreegen, sal het selve door de Regeerders altijd werden betragt. *Tantum de publicis malis sentimus, quantum ad privatas res pertinet*, Niemand hinkt van een ander mans zeer.

*Waar uit klarelik volgd, dat alle *wijse Regeerders* geneegen zijn hun Land, Rijk ofte Steeden soo machtig te maken, dat zy tegen der omleggende buuren geweld sig kunnen beschermen, om dat het welvaren der Regeerders, voor soo veel, noodsaakelik van dat van haare Onderdaanen dependeerd, ende zy andersins uit de regeeringe zouden werden geschopt. Want hoewel de *Monarchen, Heeren* ende *Hoofden*, door quaade opvoedingen ende weelde, hun lusten volgende, ende de regeeringe laatende drijven op favori-
+Aller Souverainen waarachtig Interest.

ten ende hovelingen, gemeenelik deese *eerste pligt aller Regeerders* versuimen, soodanig als men door die gedurige regeeringe der favoriten ende *Monarchale revolutien* ziet: zoo versuimen nochtans de wijze zelfs-regeerende Heeren niet, hun land zoo veel als 't doenelik is teegen hunne nabuuren bestendig te maken. Maar de *Monarchale* ofte *Republikse Staat* daar toe machtig genoeg zijnde, werden naar de gelegenheid van de formen der Regeeringen, gansch contrarie wegen door de Regeerders omtrent het welvaaren der Onderdaanen ingegaan.

Want vermits *de tweede pligt[†] der Monarchen, Heeren ende Hoofden* is, *goede zorge te dragen dat haare eigen Onderdaanen zoo machteloos blijven, dat zy niet zouden kunnen schatting ende gehoorzaamheid weigeren*; zoo is daer toe in alle manieren dienstig, te beletten

† Aller Monarchen Interest is de Onderdaanen machteloos te maken.

dat geen hunner Steeden zoo groot en machtig werden, dat zy uit haaren eigen boesem ende borse een heir te velde zouden kunnen brengen ende houden, om daar mede aan hun eigen Heer het hoofd te bieden ofte hem te verjaagen. En even zoo weinig mogen voorsichtige Heeren, Hoofden, en Monarchen toelaaten dat haare steeden door een goede fortificatie haar eigen Heer zouden kunnen buiten keeren.

En of schoon de kindse, wellustige, domme en traage Monarchen dit alles versuimen, zoo versuimen nochtans de Hovelingen, die alsdan in haare plaatse regeeren, niet haar eigen voordeel te betrachten, ende 't zy in vrede, 't zy in oorloge, de onderdaanen uitplonderende, die machteloos te maaken, en te ontblooten van alle fortificatie, vivres, ammonitie van oorloge, en krijgs-oeffeningen der gemeene onderdanen.

Maar vermits, ter contrarie, ⁺ *de tweede pligt van Regeerders der Republiken ende groote Steeden* is, die zoo *volkrijk, machtig, ende sterk* te maaken als 't eenigsins doenelik is, om dat alle Regeerders ende Magistraats-persoonen, alsmede alle anderen, in des Lands ofte Steede dienst weesende, daar door des te meer machts, eere ende profijten verkrijgen, ende sekerlijker in tijde van vrede ofte oorloge besitten; zoo ziet men gemeenelik alle Republiken in konst, koop, volkrijkheid, ende sterkte bloejen.

⁺ *Aller Regenten van Republiken waarachtig interest is, groote volkrijke gefortificeerde Steden te maken.*

Daarenboven moet men zeer ⁺ wel considereren, dat *Holland* zeer lichtelik teegen zijne naburen kan werden beschermt. Ende dat *het bloejen der Visserijen, Manufacturen en Negotien*, daar op Holland purelik bestaat, gewisselik veroorsaaken moet ongeloovelik machtige, geld- en volkrijke Steeden, die door haar

⁺ *Hollands waarachtig interest.*

bequame situatie, zeer lichtelik onwinbaar te fortificeeren zijn; *alle het welk voor een Monarch, Heer en Hoofd, een gantsch onverdragelike zaak is.* En dien-volgende besluit ik, *dat den Hollandschen ingezetenen geen grooter quaad kan overkomen, dan geregeert te werden door een Monarch, Heer ofte Hoofd:* en dat ter contrarie God de Heer over een land, gebouwt op zodanige gronden, geen grooter zegen uitstorten kan, dan met in het zelve in te voeren *een vrye Republiksche ofte Staats-gewijze Regeering.*

Maar vermits deze mijne conclusie strijd tegen zeer generaale en langdurige voor-oordeelen, dunkt my geraden die wech te nemen, zo veel my doenelik zal wezen, met de volgende reden.

Hoewel uit het voor-gaande blijkt, *dat de Ingezetenen van een Republik oneindelik gelukkiger zijn, als de onderdanen van een land, geregeert door een Heer ofte een uit-*

stekend hoofd, zo zal nochtans het contrarie meest altijd werden geloofd in Landen, daar een Heer is, of in Republiken daar iemand op op den trap is om Heer te werden.

Want niet allen de *Officianten*,⁺ *Hovelingen*, *Edelluiden* en *Soldaten*, maar ook alle die het geren zouden wezen, door de *corruptie der Regeringe* zich verrijkende, ofte hare grootsheid zoekende, *verheffen de Monarchale regeringe, om eigen profijt, ten Hemel*, als daar uit nedergedaald zijnde: hoewel God de Heer geen dan een Republikse regering genadiglijk ingesteld, en daar na in zijnen toorn een uitstekend hoofd over de zelve gekoren heeft, 1 *Sam. cap. 8*. En daarenboven derven alle die *bloedzuigers van den Staat*, en *van het menschelik geslacht*, de Republiken tot in den drek verachtende, en *van muizen olifanten makende*, de feilen der zelve breed uitmeeten, en de deugden verduisteren, om dat zy

⁺ *Aller Hovelingen en Soldaten waarchtig interest.*

weten daar over van niemand te ⁺zullen werden gestraft. Waar op alle 't gemeene volk, ontbloomt van kennis en oordeel, zegt *Amen*; voornementlik als het werd geblindhokt en tegen de wettige Regeerders opgehitst door *Predikers die naar de Heerschappye dingen*, hoedanige (God betert) ook al eenige in Holland, en d'omleggende Provinciën gevonden worden. Zulks alle deugdzaame en verstandige Ingezetenē genoodzaakt werden, hun vinger in de aarde steekende, te rieken in wat Land zy woonen, en zich wel te wachten de gebreken der Lands-Heeren, ofte die 't garen zouden wezen, te ontdekken.

⁺*Manieren van oordeelen aller gemene Onderdanen.*

Ja weinige Inwoonders van *een vryen Staat* vind men die genegen zijn te onderwijzen *hoe veel een Republik beter zy als een Monarchy*, om dat zy weten daar over van niemand te zullen werden geloond; en dat aan de andere zijde,

Koningen met lange armen zware slagen kunnen geven; en hoewel alle verstandige Onderdanen der Monarchen, die nevens de hoofse pluim-strijkers de schaamte niet hebben afgelegd, in het generaal overtuigd werden van de voortreffelijkheid eener Republike⁺ boven de Eenhoofdige Regeringe; zo houden nochtans eenige staande, veele volkeren zodanig geaard te zijn, dat zy niet gelukkig dan door eenen Heer kunnen werden geregeerd; en brengen by de exempelen aller volkeren van Asia en Afrijken, als mede alle Europise volkeren gelegen na het Zuiden: wel is waar dat zy ook bekennen, dat alle volkeren die meer na het Noorden gelegen zijn, bequameliker werden geregeerd door een uitstekend Hoofd en meerder vryheid, gelijk warelik van Vrankrijk af na het Noorden genoegzaam alle absolute Monarchale regeringe ophoud; en dienvolgende sustineren

⁺Of eenige volkeren van nature, Monarchaal moeten geregeerd werden.

de selve en vele anderen, *de Hollanders in het particulier zo wrevelig, factieus en bot te zijn*, dat zy niet, dan door *een zeer uitstekend Hoofd* in dwang gehouden zijnde, gelukkig zouden kunnen werden geregeerd, en dat het zelve ook door de *historien* der voorlede *Graven* zoude werden bekrachtigt.

Maar aan de andere zijde werd ⁺gesegt, dat de tijden der voorlede *Graven* kennelik zijn geweest *zeer afgrijselijke tijden* en *regeeringen*, vervullende de *Historien* met gedurige verfoejelijke *oorlogen, oproeren*, en *grouwelen, gebaard door en ter occasie van dat uitsteekend Hoofd*: en dat ter contrarie de *Hollanders*, als op de *Vissery, Manufacturen* en *Negotie* levende, van nature zeer vreedzaam zouden wesen, *indien zy door zoodanig Hoofd niet oproerig wierden gemaakt*. Wat hier van zy, kan ten deele uit de *Historien* werden geleerd.

⁺*Of de Hollanders van zoo een wreveligen aart zijn, dat zy niet gerustelik dan door een Hoofd kunnen werden geregeerd.*

Maar hier op zal misschien ei-

mand seggen, de saaken sedert⁺ honderd jaren veranderd te zijn, om dat Holland voor dezen meest op den *land-bouw* bestond, en dat hier geen *soldaten, finantien* ofte *gefortificeerde plaatsen* waren daar de *Graaf* over konde disponeren. Waarom hy geen oorlog konde voeren, dan met zijn *Leen-mannen* en *Poorters* op geconsenteerde *beeden*, en dat daarenboven de *Hollandse Steden*, naar proportie der krijgs-konst, *zoo sterk waren*, dat zy niet, dan met zeer groot geweld, door een *Graaf* konden werden ingenomen, zulks die regeering in alle manieren ongestadig, krachteloos en oproerig moeste zijn.

En hier by sal misschien iemand noch voegen, dat Holland nu t'eenemaal bestaat op de *koopmanschap*, ende dat een uitstekend *Hoofd, Kapitein Generaal*, ofte *Stadthouder*, hier zoude hebben een *eige lijfwacht* in den

+ Of de Hollanders onder een Stadhouder ofie Kapitein Generaal gelukkiger zouden wezen als voor dezen onder de Graven.

Hage, plaatse der Dagvaart, als mede de gonst van een groote besoldigde krijgs-macht, van alle de Predikanten, en door die, de gonst der gemeene Ingesetenen. En dat hy daarenboven, door de Gedeputeerden ter Generaliteit, t'zijnen gelieve zoude kunnen disponeren van die onwinbare frontier-plaatsen der niet stemmende Landen, schoon genomen hy zijn macht door geen uitheemsche Alliantien quame te sterken. Zulks hy meest alle Hollandse Steden, nu genoegzaam open leggende, ter loops zoude kunnen overweldigen, en dienvolgende zoude warelik iemand kunnen zeggen: dat de Hollanders, door het kiezen van zodanig uitsteekend Hoofd, als onnozele lammeren zouden werden geregeerd door een onwederstandelik Souverain.

Wat hier van zy, en of de Hollandse ingezetenen als dan gelukkig zouden wezen, zal ik een ander

wijtloopiger laten denken, zeggen en schrijven.

Maar wat *der Hollanderen bottigheid*[†] aangaat, *of die zo groot zy, datse niet verstands genoeg zouden hebben om een vrye Republike kunnen formeeren*, en dat zy dien kosteliken steen, *de Vryheid*, gevonden hebbende, met den *Esopisen Haan* een graantjen koorens meerder zouden achten, daar van zeg ik niet wel te kunnen werden geoordeeld; want *vermits zy noch geen tien jaren zijn vry geweest*, en het daar te vooren zeer ontijdig en schadelik was zijn goed verstand in het stuk der Regeringe te tonen; als mede vermits het klaar is, dat eene generatie van menschen in vryheid moet werden *doorgeworsted*, eer men daar van te recht oordeelen kan; zoo moet men het zelve *God* en den *tijd* overgeven, om daar na, indien deze *slaafachtige wederstrevers* werden overleeft, een goed oordeel

[†] *Of de Hollanders al te bot van aart zijn, om in forme van Republike geregeerd te werden.*

voor ofte *tegen* te kunnen vellen.

Onderentusschen kan *dit volgende Tractaat van Hollands Interest* onpartijdig werden gelezen: en ten zelve einde zy yder gewaarschout, dat uit *elke particuliere zake* niet veel nuttigheids kan worden getrokken, maar dat die moet worden gevonden in de overdenkinge en aan-een-knopinge *aller verhandelingen te zamen*, om eindelijk te kunnen oordeelen, *of hier het waarachtige Interest dezer Landen getroffen zy*; indien *neen*, zal my genoeg wezen, by zo verre men geloof, dat ik het nochtans ernstig gezocht, en daar toe eerst den weg gebaad hebbende, (*affectus pro effectu. In magnis voluisse sat est,*) meer *danks* als *ondanks van mijn vry Vaderland heb verdiend*; also misschien door mijn poogen en dwalen een ander, veel bequamer, zal werden opgewekt om beter te doen.

't Welk God geve.

Interest van Holland.

Capittel I.

Holland is geen een Land, en heeft niet allesins een interest.

OM dat men met de naam⁺ *'s Lands welvaaren* verstaan moet *de conservatie en vermeerdering der Ingesetenen van 't Land, bestaande in Regeerders en Onderdaanen*; en dat Holland van ouds niet is geweest *een Land ofte Republike*, maar bestaan heeft *in veel Republiken*, die warelik metter tijd hebben gekreegen *een en het zelfde hoofd*, onder den naam van *Graaf* ofte *Stadhouder*, doch vermits de selve zich met zijn *Domeinen* moest te vreden houden en de Landen regeeren, ofte, om beeter te zeggen, *administreren*, elk naar zijn byzondere *gewoonten* en *Rechten*, zoo zijn de selve niettemin gebleeven zoo *veele verscheide Republiken*: en daarom zal ie-

⁺*Om dat Holland geen een Land is, kan 't geen een Interest hebben.*

der verstandig mensch lichtelik oordeelen konnen dat *verscheidenheid* van Regeerders, Onderdaanen, Landen en situatie, ook noodsaakelik *verscheidenheid* van *interessen* veroorzaakende, ik van Hollands welvaaren, als van een Land, niet bescheidenlik zal konnen schrijven, nochtans ben ik geneegen het selve onder *eenen titul* te doen, zoo veel mijn geringe kennis toelaat; en alle zijne Steeden ofte Landen *in eene sake* ofte *Interest over een koomen*.

Cap. II

Van Hollands naturelike lasten.

+ **H***olland*, leggende op de hoogte van 51 tot 52 graden naar het *noorden*, aan *zee*, en vele *binnewaateren*: zijnde daarenboven een zeer *laag* en *vlakland*, is daar door zeer veele ongemakken onderworpen.

+ *Hollands situatie,*

+ Ten eersten zijn hier zeer felle en *lange winters*, waar door de menschen meer *licht*, *brandt*, *kleeding* en *voedsel* van noode hebben. Daarenboven moeten *alle de beesten* van dit grasig land dan werden *gestalt*, hoewel men dan met meer kosten en arbeid min zuivel trekt.

+ *en ongemakken daar uit ontstaande, zelfs in volkome vrede.*

Ten tweeden, *zijn de saisoenen hier zoo*

kort, dat zy zeer wel waargenomen werden, en wel gelukken moeten om voordeel te kunnen doen. Want het zaad in dit vochtig land verrot ofte verteerd zijnde, daar na niet bequaamelijk met ander kan werden bezaaid.

Ten derden, door *de nabyheid der zee en vlakke des lands* ontstaat in de voor en na-tijd, niet alleen voor den menschen *ongezond weeder*, maar in de voortijdt werden door *scherpe koude winden* alle bloeisels der boomgaarden verteerd, en in de herfst door *stormwinden*, veel onrijp ooft geplukt.

Ten vierden, is boven allen considerabel, dat *deezelanden, meest alle laager leggende als de vloeden der zee en rivieren*, die grouwelike stormen des *Oceaans* en *ys-gangen* moeten afkeeren; waar teegen met zeer groote onkosten werd gearbeid: want een roede langte des *zeedijks* somtijds wel 600 guldens kost van maaken. Aan de rivieren kosten de zelve ook zeer veel. En hoe zwaaren last het zelve moet weesen, kan men eenigsins afmeeten uit *de jaarelikse omslaagen van Rijnland*, het welk genoegsaam noch met de zee, noch met eenige loopende rivieren, en niet dan met stille-staande wateren gemeenschap heeft. Namentlik wegens morgengelden en binne-

landse onkosten *betaald yder morgen wel twee guldens*, en daarenboven om het regenwater door *molens* uit te malen en door *kadijkens* uit te keeren, moet jareliks voor yder morgen wel 30 *stuyvers*, als mede voor *tanwerken*, aan *voetwegen*, *wage-wegen*, en *wateringen* te onderhouden, wel 20 *stuyvers* werden betaalt. Waar by noch eindelijk moeten ontstaan veel boeten en quellingen, als Baljow, Dijkgraaf en Heemraaden *ad vitam* gekooren werden, en van de Ingelanden gansch independent zijn.

Ten vijfden is klaar dat Holland uit zijn grond gansch *geen mineraalen*, ofte eenige de geringste bergwerken uitlevert; sulks uit den grond met graven gansch niet te haalen is, dan *kley* en *veen*, en dat met het land te schenden.

Holland dus worstelende tegen zee, rivieren en uitgemaale meeren, en kan nauweliks *vier-honderd duizend vruchtbare morgen lands*, duin en hey niet gereekend zijnde, uitleeveren. Want volgens omslag van den jaare 1554 wierde bevonden omtrent 300000 morgen en eenige honderd meer; ook zeggen *de Staaten van Holland en Zeeland* in seekere Remonstrantie aan den *Graave van Lycester*, dat deeze twee Provintien met veel hey, duyn, en uitgedolve onlanden,

niet meer als 500000 morgen uitleverden, sulks ik gisch *Holland nu niet boven 400000 morgen in alles zal kunnen uitmaken.*

En vermits de *Bodem* meest over alle *sand, moer, ofte veenig* is, moet de zelve werden *gebeeterd*; en om dat de beeternisse zeer haast door een openland nederzigt, is de beeternisse in het korte wederom van noode.

Dus is het met Holland gesteld *in⁺ volle vrede*, zonder zich eenigsins tegen zijn nabuuren te *wapenen*, ofte *die af te keeren*, wat zal het zijn indien men considereerd, dat de Hollanders *de zee* niet alleen *veylen*, en haare Steeden en Landen teegen alle geweld van buiten beschermen moeten, maar dat zy daarenboven haaren nek hebben belaaden met het bewaaren van veele *geconquesteerde Steeden en omliggende Provintien*, die Holland nietwes toebrengen, en ter contrarie uit Hollands boesem werden voorzien met *fortificatien, ammonitie-huisen, eet-waaren, wapenen, geschut, bezolding*, jaa, dat schandelijk is, met *huizen ofte logijs-gelden voor soldaaten*. Alle de welke in het toekomende *een Kapitein Generaal* bekomende, *voor het weerloze Holland veel formidabelder zullen weezen, dan eenige andere nabuuren*. En nochtans is het

⁺ *Sulks de ongemakken, die het Oorlog veroorzaakt heeft, gansch ondragelijk zijn.*

gelovelik dat deeze lasten, zoo politike als militaire binnen en buiten 's lands, deeze Provincie en Steeden alleen aangaande, meer als tien millioenen guldens des jaars nu in vollen vrede belopen. Immers zegt *Liewe van Aisma* op het jaar 1643, dat de Provincie van Holland jareliks aan inkomen had *elf millioenen guldens*; sedert welken tijd des gemeene lands-middelen noch merkelyk zijn vermeerderd. Ook is waarachtig dat de Steeden tot haar eige nooddrufft, zeer veele *accijzen* hebbende opgesteld, de Ingezetenen noch veel meer belasten.

Cap. III.

Van Hollands naturelike vruchten en voordeelen.

*Hier teegen en konnen de *binnewateren* niet uitleeveren, als *vis, watervogelen* en *eyeren*; de *duinen* niet als *konijnen-vleesch* en *vellen*, vier-honderd-duizend ^{+Hollands voordeelen, en} *morgen* lands niet anders als *steenplaatzers-aarde, turf, koorn, moes-kruiden,* ^{wat het uitleeverd.} *ooft, vlas, hennip, meede-krappen, ried, gras, zuivel, koeyen, kalveren, schaapen, paarden*, doch van 't *strang* en *duin* zoude men konnen zeggen dat het *kalk* en *zand* uitleeverd.

Cap. IV.***Dat de inwoonders van Holland uit den bodem niet kunnen werden gevoed.***

MAar als men 't zoo stelde dat alle het land wierd bezaait met het⁺ noodsaakelijkste, namentlik tarw, en dat ieder morgen jareliks won 15 zakken, en zouden vier-honderd-duizend morgen niet kunnen verschaffen aan *twee millioenen menschen* ieder een pond brood des daags, en misschien zoude men bevinden, indien het mogelijk ware het zelve te reekenen, dat nu alleen aan den *landbow*, en alle het gunt zonder het welke den landbow niet kan werden gedaan, meer menschen moeten arbeiden als daar van kunnen werden gevoed. zulks het klarelik blijken zoude, als men alle overige vruchten, die nu daar werden gewonnen, met het andere dat tot's menschen leeven noodig is, zoude overweegen; *dat de boeren en haar gevolg, zeer veel spijsze, drank, kleederen, wooning en brand zouden te kort schieten.* Waaromme men zeer wel zeggen mag, *dat Holland in geenderley wijze op zijn eigen bodem bestaat, maar dat het in alle manieren zijn voedsel buiten 's lands moet zoeken.*

⁺*VVaar uit blijkt dat Holland in vreedde, en noch veel min in oorlog sig zelve niet voeden kan.*

Cap. V.***Dat Holland zeer wel legt om zijn voedsel uit der zee te raapen.***

+EN om zijn voedsel *uit der zee*, die een ieder gemeen is, te haalen, legt Holland zeer wel, niet alleen aan een *visrijk strand*, en het *Doggers zand* daar de *kabbeljaau* in groote meenigte kan werden gevangen, en gezouten; maar ook aan de *haaring-vissery*, die nergens als omtrent de kust van Groot-Brittanjen kan geschieden. En is deeze *haring vangst* zedert 250 jaren, dat *Willem Beukelzen van Biervlied* geleerd heeft de zelve te zouten en in tonnen te pakken, neevens de *kabbeljaau-vangst* geworden een zeer krachtig middel van subsistentie voor deeze Landen; inzonderheid, vermits veele omleggende volkeren, door *Religie*, verplicht zijn zich van vleesch eeten te onthouden.

+ *Sulks de Ingezetenen haar voedsel uit der zee moeten zoeken.*

En vermits men noch onlangs heeft beginnen te gebruiken in veele gelegentheeden, traan ofte olie van *Walvisschen*, en dat het *Noorden*, daar de zelve te vangen zijn, niet verre van ons af is, immers met zuidelike winden, die veel by ons waajen, binnen ses ofte acht dagen

kan werden bezeilt; zoo kan die *vissery* ook lichtelik met de *zout-handel* aan ons land werden vast gemaakt: want om *die visseryen* voornementlik, en by gevolge *de negotie* en *retouren* daar van hangende, aan ons land te koppelen, moeten⁺ zeer wel considereren dat de grootste zwaarigheid, om door zijn eigen bodem te subsisteren, namentlik *het onuitspreekelik getal der menschen*, is het krachtigste middel om alle buitenlandze waaren naa Holland te trekken, niet alleen om te *verstapelen* en daar naa buiten 's lands te verzenden door *de Maze, Waal, Yssel* en de *Rhijn*, alle te zamen eene rivier uitmakende, in aanleggende veelvoudige steeden en volkeren, *de considerabelste van de geheele wereld voor het vertier der koopmanschappen*: maar ook, om de zelve ingebrachte waaren hier eindelijk te *consumeeren*, ofte te laten verarbeiden, zijnde kennelik, *dat geen land ter wereld in zoo kleinen begriip, zoo veele menschen en werkbaazen heeft*. Hier by komt noch dat geen land ter weereld zoo wonderlik is doorsneeden met *wateringen*, langs welke men alle koopmanschappen met zeer kleine onkosten kan heen en weder voeren.

⁺ *Het groot getal der Ingezeetenen is een krachtig middel om de Negotie aan Holland te koppelen.*

Immers, het legt zoo met *de Vissery*,

+dat jareliks meet als *drie hondert duizend lasten zoute vis of haaring* door de Hollanders werden gevangen en vertierd. En na het *Noorden* vaaren jareliks, om *walvissen* te vangen, meer als *twaalf duizend mannen* uit gemelde landen; zulks als men naarekend, dat alle die Scheepen hier werden geboud, de touwen, zeilen, netten en tonnen gemaakt, als mede met zout voorsien, men zeer lichtelik zal kunnen begrijpen dat hier aan een ongelovelik getal menschen zich kan ernéren; voorneementlik als daar noch by komt, dat alle die menschen ook van nooden hebben spijs, drank, kleederen en huizen, als mede dat de gevange vis, ook door de Hollanders over den geheelen aard-bodem werd te scheepe gevoerd. En voorwaar, indien waarachtig is 't gunt *S^r. Walther Raleigh*, die alles naarstelik omtrent den jaare 1610 heeft ondersocht, om Koning *Iacob* te informeeren, zegt; zoo zouden op de kusten van *Groot-Brittanjen* de Hollanders als doen gevist hebben met 3000 *scheepen*, en 50000 *menschen*, als mede dat de zelve noch beesig hielden, zoo om haar uit te reeden, den vis te verkoopen en de retouren te doen, 9000 *andere scheepen*, en 150000 *andere menschen*; en als hier

+*Hoe considerabel
Hollands visserye zy.*

noch by komt 't gunt hy verder zegt, namentlik *dat twintig buyssen 8000 menschen onderhouden*, en dat de Hollanders alles gerekend wel 20000 *scheepen* in zee hadden: als mede *dat de vissery en zeehandel met zijn gevolg sedert dien tijd wel een derdendeel is vermeerderd*; zoo is licht te bedenken dat de zee een uitneemend groot middel van subsistentie aan Holland verstrekt.

Cap. VI.

In Europa is geen land tot de negotie bequamer als Holland.

DUs hebbende geconsidereerd Hollands⁺ bequaamheid tot de *visseryen*, en in mijn gedachten komende dat de Hollandse *negotie* daar van wel allermeeest schijnd te dependeeren; zoo zal ik nu bedenken waar in die bequaamheid meest bestaat. ^{+Van Hollands Negotie.}

Ten *eersten* moet ik zeggen, dat ik met het woord *negotieren* verstaa *ietwes te koopen om te verkoopen*, 't zy ter sleet, 't zy op dat het zelve wederom zoude verder mogen werden verkocht, zonder daar aan gebracht te hebben eenige veranderinge: zulks buitens lands goede koop in te koopen, om weeder-

om buitens lands dierder te verkoopen, ofte wel de goederen die hier gebracht ofte gemaakt zijn, goede koop in te koopen, om buitens lands dierder te verkoopen, maar *het considerabelste gedeelte is*, van 't gunt ik *nu* met het woord *negotie* versta.

+Ten *tweeden* zeg ik, dat Holland hier toe ook zeer bequaam gelegen is, *in het midden van Euopen, rekenende van S. Michael Archangel in Muscovien, en Revel tot Spanjen*, en wat belangd dat wy van *Italien* en de *Levante* wijder af en naader aan *Oosten* leggen; is zeer noodzakelik, want meest alle grove waren, als pik, teer, asschen, kooren, hennip, scheeps- en timmer-hout, als mede Pomersche en Pruisische wolle, daar van daan moeten gehaaldt, en hier binnens lands gebracht werden: *om dat meer als de helft der gemelde waaren hier te lande werden geconsumeerd, ofte verarbeid*, blijkende hier uit dat de Hollanders wel met *de helfte meer* scheepen naa *Oosten* als naa *Westen* pleegen te ⁺vaaren.

⁺*Hollands goede situatie om te Negotieren.*

Ten *derden*, is nu zeer considerabel, om de negotie aan Holland te koppelen, de *Oostindische Compagnie*, waar door alle speceryen en Indische waaren genoegzaam aan Holland vast zijn.

⁺*Vaar toe helpen de Conquesten der Oost-indische Compagnie.*

Ten vierden, is een zeer groot voordeel⁺ voor de Hollandse negotie, *dat de penningen aldaar teegen vierd' half, jaa zelfs wel tegens drie ten hondert in 't jaar, zonder eenig pand, ook aan kooplieden werden gegeven*; en vermits in andere Landen zelfs van penningen daar vaste goederen voor verbonden zijn, merkelijk meer gegeven wordt, zoo ontstaat hier uit, dat de Hollanders overalle met *gereed geld* koopende, en *te borg* verkoopende (welk van geen andere natien kan werden naar gedaan) een van de meeste oorzaken is, waar door de Hollanders meest alle negotien anderen hebben onttrokken.

⁺En de lage interesten van penningen.

Ten vijfden, om dat in Holland zeer⁺ veel *imposten en schattingen moeten werden betaalt*, en datmen van vaste goederen en penningen op renten gegeven, zeer weinig trekt; als mede om dat hier geen *Kloosters* en weinig leengoederen zijn; en dat daerenboven de vrouwen zeer vruchtbaar zijn, soo ontstaan onder die veel kinderen, smalle en gelijke deelingen, die hier gansch geen bequaamheid om te rentieren, maar zeer groote noodzakelijkheid om te koopmanschappen veroorzaken.

⁺En de kostelijkheid van Holland, *dwingd de Ingezeten tot de koopmanschap.*

Cap. VII.***Dat Holland door de Vissery de Negotie, en door die twee de Manufacturen verkregen heeft.***

*IN een land daar *visserye* en *negotie* is, kunnen ook zeer lichtelik alle *handwerken* gedaan werden, want noodzakelik moet daar uit ontstaan een zeer groote bequaamheid tot alle rouwe stoffen ofte materialen, om daar omtrent te arbeiden, te bekomen; en de gemaakte waren door de zelfde gelegenheid over zee, ofte langs de rivieren te versenden.

**Van de Visserye en Negotie, schijnen de Handwerken voor een groot deel te dependeren.*

Dus zietmen *dat in Holland het grof zout gezoden: van zijde, vlas, en wolle allerley Manufacturen gemaakt: van hennip, gaaren, touwen en kabels gedraaid en netten gebreid: als mede van buitenlands hout veel scheepen getimmerd werden;* want het is klaar, dat de scheeps-timmery in Holland niet moet werden geconsidereerd als *een pure consumtie*, maar als *een zeer gewichtige koopmanschap*; vermits meest alle de groote scheepen, voor de vremde volkeren van European door de Hollanders werden getimmerd, behalven welke handwerken, noch zeer

veele anderen tot noodig gebruik, vermaak ofte cieraad dienende, zoodaanig zijn dat tot de zelve meest waater van nooden is, 't zy om die te pleegen, 't zy om die op het onkostelike, niet te lande, maar te waater, af en aan te voeren. En daar de vallende wateren ons schijnen te ontbreken, werd dat gebrek in ons laag, vlak en aan zee geleegen land, door de *gedurige winden* vervuld.

Daarenboven *legt Holland in zoo een⁺ koud klimaat, dat de menschen door de warmte niet werden belet te arbeiden.* En vermits men hier doorgaands grove lucht heeft, harde kost eet, en gering bier drinkt, zijn de menschen veel bequamer om gedurig te arbeiden; en door de groote imposten werden zy genoodzaakt het zelve te doen.

⁺En Hollands klimaat is zeer bequaam voor de handwerken.

Cap. VIII.

Dat alle Ingeseetenen van Holland in vryheid zijnde, door een gemeen wel en qualik-vaaren wonderlik aan een zijn gekoppeld.

DAarenboven diend men zeer wel te considereren dat de *vissery*, niet

+ alleen de *negotie*, en die twee de *handwerken* veroorzaken; maar dat de *vissery* hier veel meer bloeid om dat hier *negotie* en *handtwerken* zijn, door de welke de vis en olie kan werden vervoert en geconsumeerd ofte gesleeten. Als mede dat de *negotie* meer als voor de helft zoude weezen vernietigd, indien men daar af naame de *negotie* in vis en *allerley* andere waren omtrent de welke hier werd gearbeid; behalven dat by gevolge de *binnenlandse* consumtien van *allerley* uitheemse waren ook meer als voor de helft vermindert zouden wezen. En zoo is ook waarachtig, dat noodzakelik *alderley* *handwerken*, meer als voor de helft zouden verminderen, indien niet geheel vernietigt werden, zoo haast als men dit land zoude berooven van de *visseryen* en *negotie* in waaren die buiten deeze *Provintien* werden gesleeten. Eindelijk is ook klaar dat de *landluiden* nu genoegzaam alle hare vruchten, suivel, vee, brand, &c. binnens lands slijtende, een groot voordeel hebben boven andere boeren, die alles buiten 's lands moeten vertieren: zulks dit groot getal menschen, *onboeren*, mijns bedunkens, de eenigste oorzaak is dat die in Holland zoo grouwelik belaste *landluiden* noch kunnen subsisteren.

En hoe merkelijk dat *alle Regenten*, of

+ Dat alle verhaalde middelen van subsistentie, als meede alle Ingezeetenen van de hoogste tot de laagste aan een geschakeld zijn.

die in eenigen dienst van haar dependeeren, door die groote meenigte menschen werden gebeneficieerd, is, om zijn klaarheid, onnoodig gezegt.

Doen hier weinig menschen woonden, noch geen hondert jaaren geleeden, waren de uitstekenste bedieningen van *Burgermeester* en *Scheepen*, zelf in de principaalste Steeden, groote lasten, die men op groote boeten moest op zich laaden; nu is het een groot beneficie daar *stee-bode*, jaa *veerschippersknecht* te zijn, en daar van alleen met een huisgezin te moeten leven.

Wijders geneegen zijnde een overslag⁺ te maken van het getal der menschen in Holland, *fixum domicilium*, haar vaste woonplaats hebbende, ofte te huize hoorende; en zoo veel my doenlik is met eenen ook na te reekenen, met wat *proportie* voorzeide menschen, door onze gemelde middelen van subsistentie hier werden gevoed: zoo zal ik aan de eene zijde considereren, dat *Sir Walter Raleigh* willende den Koning *Jacob van Engeland* beweegen tot voortzetting der visseryen, *Manufacturen* en negotiatie ter zee, waarschijnlijk de voordeelen der zelve op het breedste zal hebben uitgemeeten, en het getal der menschen daar

⁺ Welk alles werd verklaard door een row ooverslag, waar van de menschen in Holland leven.

door leevende, wat boven de waarheid vergroot.

En aan de andere zijde zal ik considereren dat *in den jaare* 1622, ingewilligd zijnde het *hoofdgeld* over alle Inwoonders geen uitgezonderd, als gevangenen, landloopers, en die *aan de andere zijde van de linie* waren gereist, als mede alle *Forenses*, de zelve nochtans in het geheel over *Zuidholland*, niet meer wierden bevonden als 481934. Hoewel de *instructie, voor de Commissarissen* ten zelve einde, zeer scherp ingesteld was, om alle *fraude* en bedrog voor te koomen. Doch op dat men moge gissen of in het aangeven van dit getal oprechtelik gegaan zy, zal ik het zelve in het particulier uitdrukken, gelijk het ter Reekenkamer is geregistreerd.

Dordrecht met de dorpen	40523
Haarlem met de dorpen	69648
Delf met de dorpen	41744
Leyden en Rynland	94285
Amsterdam met de dorpen	115022
Gouda met de dorpen	24662
Rotterdam met de dorpen	28339
Gronichem met de dorpen	7585
Schiedam met de dorpen	10393
Schoonhoven met de dorpen	10703
	—————
	442904

d'ander zijde beloopt	442904
Briel met de dorpen	20156
's Graven-Hage	17430
Heusden	1444
	<hr/>
	481934
En genomen dat <i>West-Vriesland</i> het vierdendeel van de Inwoonders van <i>Zuid-Holland</i> uitleverde, zoude het zijn	120483
	<hr/>
In alles	602417

Maar vermits ik meen klarelik te kunnen werden gezien, *dat in dit aangeven uitneemend groot bedrog is omgegaan*; en dat deeze landen sedert dien tijd merkelijk in Inwoonders zijn toegenomen; zoo zal ik gissen dat hier in het geheel zonder iemand ter wereld uit te zonderen, te Huize hooren het getal van 2400000 menschen. En dat zy leeven als volgd, namentlik

Door de visseryen op zee en die vissers 450000
uit te rusten voor zoo veel zy vissers zijn,
met scheepen, want, tonnen, zout, en
andere materialen, of instrumenten

Door den land-bow, binnenlandse
vissery, duinmeyen, en turven, als meede
alle deezen tot hun neering uit te rusten,

d'ander zijde is	450000
tuig en want, voor zoo veel zy boeren zijn, te verschaffen	200000
Door het maaken van eenigerley manufacturen, scheepen, konst- ofte hand-werken, die buitens lands werden vertierd,	450000
Door de negotie, waar by ik nu verstaa het vervoeren en buiten-lands te verkoopen alle gewassen en werken onzer Inwoonders, 't zy vis, land-vruchten, handwerken &c. En wederom van buitens lands te halen allerley koopmanschap, hoedanig die zy, om de zelve, 't zy hier, 't zy buytens lands te verkoopen, mits dat het niet zy hier ter sleet, en alle die den negotianten, voor zoo veel zy negotianten zijn, ten dienste zijn	450000
Door alle deeze Inwoonders voor zoo veel zy menschen zijn te voorzien met, en te arbeiden omtrent alle 't gunt hier te lande werd gesleeten, als spijsze, drank, kleeding, wooning, konst, noodige, gemakkelijke ofte gemakelijke huisraad te verkoopen of maken	650000

Door den arbeid en zorg van alle deze 200000
voorgemelde, de ledich-gaande
Edelluiden, Regeerders en Officianten in
politie, justitie finantie, militie, renteniers,
soldaten, inwoonders van Godts-huyzen,
bedelaars, &c.

2400000

En hoewel deze gissing, 't zy wegens die menichte der Inwoonders, 't zy wegens de onderlinge proportie der levens-middelen, zeer row en onzeker is, zo meen ik nochtans zeer klaar te wezen, dat niet het achtste gedeelte der Inwoonderen van Holland, haren nooddruft zouden kunnen vinden in haar eigen boezem, als het overschot der getrokke vruchten zoude moeten uitleveren alle andere behoeftigheden; zulks Homo homini Deus in statu Politico, d'een mensch den anderen onder een goede Regeringe, een God zijnde, het voor dit Land een onuitsprekelick grote zegen is, dat hier zo veel menschen door eerlike middelen werden gevoed, en voornementlik dat het welvaren aller Ingezetenen (ledich-gaande Edelluiden en soldaten uitgezondert) van de minste tot de meeste, zo naw aan een is verbonden: en boven alle, dat niemand

warelik aan's lands welvaren meer is gelegen, als den Regeerders dezer Aristokratie regeringe.

Want *vissers, boeren, koop- en handwerks-luiden* hare goederen en konsten, lichtelik in andere landen zouden kunnen overdragen, om daar wederom vissers, boeren, koop- en handwerks-luiden te werden. Maar *den bezitters van onroerende goederen* is dat by 's lands qualik-varen niet doenlik, en genomen dat, de *on, tot roerende goederen* gemaakt zijnde, zy zich in andere landen metter woon begaven, zo zouden zy daar geen levens-middelen vinden; en *noch veel min zouden zy, in vremde landen tot de regering werden gebruikt, ofte eenig officie en beneficie daar van dependerende, verkrijgen.*

*Nochtans zoude deze *loffelike harmonie*, en overeenstemming kunnen werden gebroken, tot ruine van alle Ingezetenen, geen uitgezonderd, dan hovelingen en soldaten, met een eenige misslag; namentlik met te kiezen *een Opperhoofd*, want vermits de Heeren, hovelingen, edelluiden en soldaten noodwendig op de arbeidende Ingezetenen azen, zouden zy alle hare macht gebruiken *tot eigen voordeel en tot nadeel van't gemeen*; en op dat zy door de

+Dat voorzeider aller Ingezetenen welvaren kan werden geruineerd door eene misslag.

grootte machtige Steden daar in niet zouden werden gesteuit; zouden zy kennelijk alle Steden klein, en de Ingezetenen arm maken, om zich zonder tegenspreken te kunnen doen gehoorzamen. Zulks men hier te recht altijd God behoorde te bidden, *à furore Monarcharum libera nos Domine, ô God bewaar doch Holland voor een Hoofd.*

Cap. IX.

Werd gevraagd waarom de zware Oorlogs-lasten niet hebben de Vissery, Negotie, en Manufacturen buiten Holland gekeerd?

MAar het is niet genoeg te weten⁺ hoe bequaam in 't generaal dit land is om zo vele menschen bezich te houden: want om het interest wel te vervolgen, diend men in het particulier wel te weten de oorzaken *waarom de grote onbequaamheid, lasten en oorlogen aan de andere zijde niet hebben veroorzaakt dat de vissery, koopmanschap en hand-werken zich hebben nedergezet in andere landen.* By exempel *Engeland*, het welk alles geconsidereerd, oneindelijke grote voordelen van *situatie, havens, zuivere kust,*

⁺*Vaarom de koopmanschap zich niet heeft in andere Landen nedergezet.*

voordeelige winden, veel rouwe waaren uit te leveren, gedurige vrede, vryheid van alle imposten, boven ons heeft gehad.

Cap. X.

Alvooren te antwoorden, word verhaald den ouden stand der negotie in Europa.

*OM hier af eenig licht te kunnen geven, zal ik in het korte voor laten gaan een verhaal van 't gunt sich in oude tijden deezen aangaande heeft togedraagen.

**Over 700 jaaren waaren genoegzaam geen kooplieden in Europa.*

Het is kennelik dat over zes ofte zeeven honderd jaaren, in gansch European ieder land voor zijn' eyge inwoonders zaajen, bouwen, en weeven moest, sulks genoegzaam geen kooplieden waaren; dan eenige weinige in de Republiken van *Italien*, die binnen de *midlandse zee* bleeven: of wel in andere landen, kooplieden weinig in getaale die binnen 's lands handelden; maar vermits na het *noorden* en *oosten* noch buiten noch binnen-landse kooplieden waaren, moeste by overvloed van menschen en gebrek van nooddruft, meerder land door geweld van waapenen gesocht worden. En dit zijn geweest die overvallingen

der Cimbren, Schieten, Gotten, Quaden, Wandelen, Hunnen, Franken, Burgonjers, Noormannen, &c. die tot omtrent *den jaare duizend* in haare meeste kracht zijn geweest. Alle welke volkeren, en met een woord alle die Duits spraaken, haaren overvloed ruilden niet tegen geld, maar naar men zegt, aldus: twee hoendren voor een gans: twee ganzen voor een verken: drie lammeren voor een schaap: drie kalveren voor een koe. Het ruilen met kooren had ook zijn zeeker gebruik, 't welk buiten eetwaaren niet en ging. Sie *los Annales de Flandes del Eman. Sueyro*.

De *Vlaamingen*, naast geleegen aan⁺ *Vrankrijk*, waaren de eerste die zich met weeveryen begonnen te erneeren, en de zelve aldaar verkosten, het welk de *jonge Boudewijn van Vlaanderen* omtrent den jaare 960 merkelyk vorderde met daar toe jaarmarkten in verscheide plaatsen op te rechten; en *vryheid*, zonder eenigen *tol*, voor alle *inkomende* en *uitgaande waaren* te verleenen. Waar door die koopmanschap omtrent *drie honderd jaaren* naar een gedurig aangroeide; hoewel die waaren niet wierden gesleeten dan in *Vrankrijk* en *Duitsland*: tot dat veele *schaadelike keuren der Hallen* de Weveryen uit de Steeden ten deele naa de

⁺De Vlamingen zijn hier de eerste kooplieden in Manufacturen geweest,

dorpen gejaagt hebbende; *de oorloogen tusschen Vrankrijk en Vlaanderen*, de zelve
⁺van het platte land naa *Loven* in *Braband* verdreeven. Het welke die Brabanders
nochtans niet voorsichtiger maakte. Want de zelve oorzaaken, namentlik *keuren* ^{+ daar naa de Brabanders,}
van Hallen en *impost op de neering*, ook gedurende *het oorlog teegen Vrankrijk*,
oorzaak waren van veele oproeren der Weevers, omtrent honderd jaaren daar naa
niet alleen in *Vlaanderen*, (alwaar onder andere te *Ypre* in het jaar 1303 op de Hallen
wierden dood gesmeten de *Voogd* met de *tien Scheepenen*, zijnde de geheele
Magistrature der stad. Te *Gent*, twee *Scheepenen* en elf anderen, in 't jaar 1301.
Te *Brugge* meer als 1500 menschen in 't jaar 1302) maar ook in *Braband*, sulks
onder anderen te *Loven* door een groot oproer verscheide Magistraats-persoonen
op het Raadhuis wierden dood gesmeeten. ⁺En veele handdaadigen naa Engeland
vluchteden, aldaar de eerste kennisse der *Drapperyen* brengende: maar veele ^{+ eindelijk de Leidenaars}
anderen verspreideden sich naa de *landen van Overmaaze* en naa *Holland*, sich ^{en Engelanders,}
onder anderen veele te *Leyden* neederzettende. Onderentusschen hadden *de Duitse*
Kruis-heeren seedert den jaare 1200, in schijn van de *Heidenen* tot het *Chri-*

sten geloove te bekeeren, zich door het zwaard meester gemaakt niet van het schraale *Pomeren* en *Oder*, dat zy den bekeerden Vorste lieten bezitten; maar wel van het vette *Pruissen* en *Lijfland*, en de rivieren *Weissel*, *Pregel*, en *Duin*, en by gevolg van alles dat uit *Poolen*, *Littauwen*, ofte *Rusland* in zee moet daalen: by welke gelegenheid de naast aan zee geleegen *Oosterse* steeden hebben begonnen⁺ die groove waaren te *haalen*, en naa de Neederlanden, Engeland en Vrankrijk te voeren, alsmede daar van daan heen en weeder te brengen, alle overvloed en gebrek.

⁺ die door de Oosterlingen oover zee wierden verhandeld en gevoerd.

En vermits zy omtrent den jaare 1360 door de oorlogen tusschen *Denemarken* en *Sweedens* zeer ter zee beschaadigd, onder anderen het vermaarde *Wisbuy*⁺ waare geplonderd geweest; zoo recheden 66 Steeden het verbond op tot handhaving der vrye zee-vaart en koopmanschap. En dus wierden zy door dien *Oosters* handel genoegzaam de eenige *voer-* en *veer-luiden der zee*, alle andere *Natien* uit den *Oceaan* vaarende; tot dat naa den jaare 1400 de konst van *haaring te zouten* in *Vlaanderen* gevonden zijnde, de visserye meer en meer toenam met den zee-handel te *Brugge*; het welke duurde tot den jaare

⁺ VVanneer en hoe het Hansische verbond is opgerecht.

+1482, als wanneer *Vlaanderen* in oorlog quam tegen den *Ertz-Hertog Maximiliaan*, weegens de *voogdye over zijn zoon en landen*; het welk tien jaren duurde, zijnde ondertusschen *Sluis*, de zee-haven van Brugge, den meesten tijd bekommerd geweest; sulks die van *Antwerpen* en *Amsterdam*, om den koophandel tot zich te trekken, den Ertz-Hertoge gonstig geweest zijnde, hun oogwit bequamen. En vermits de *Italianen*, door den Levantsen handel, het zaad der *zijde-wormen* uit *China* en *Persien* gekregen hebbende, hare *zijde-weeveryen* over alle bekend hadden gemaakt, en die veel t' *Antwerpen* begonden te venten; en dat daarenboven zoo *West-* als *Oost-Indien* ter zee wierd ontdekt, en de *Spanjaarden* en *Portugeesen* hare waaren en speceryen ook te *Antwerpen* venteden, als mede dat de *Nederlandse Drapperye* meest zijnde verlopen na *Engeland*, en de Engelsen haren *Stapel der Court* ook tot *Antwerpen* nedersettende, zoo veroorzaakten dat verscheide andere nieuwigheden.

+ *Van de Brugse, Antwerpse en Amsterdamse negotie daar na.*

+Ten *eersten*, dat *Antwerpen* wierd de *vermaardste koopstadt die ooit in de wereld was geweest*, zelfs vele schepen na *Vrankrijk*, *Engeland*, *Spanjen* en *Italien* afsendende.

+ *Hoe machtige koopstad Antwerpen geweest zy.*

Ten *tweeden*, hoewel de Oosterlingen *t' Antwerpen* het Oosterhuis en Stapel bouwden, zoo en hadden zy nochtans de bequaamheid niet om op eenen bodem het kooren van Oosten, in gevolge van die nieuwe correspondentie met de Spanjaarden en *Italianen*, zoo wijt af te voeren, maar moeste het zelve verstpeld werden om niet te verderven: voornementlik als daar noch by quam dat die verre afgelege landen niet bequamelik geheele scheeps-ladingen van grove rouwe waaren konden vertieren, maar wel vele anderen hier te lande gefatsoeneerd, als mede gezoute vis.

Ten *derden*, de Hollandse *Vissery* in *Kabbeljau* en *Haring*, en de goede gelegenheid om ook binnens lands alles te verkoopen en te vervoeren, was oorsaak *dat de Oosterse handel* zich allengs meest *te Amsterdam settede*, en ten deele na Engeland getransporteerd wierd.

Cap. XI

Werd voor antwoord aangewesen in het particulier, dat noodzakelijk de Visserij en Negotie in het geheel, en de Manufacturen voor het grootste deel zich moesten in Holland nedersetten.

DEse stand der negotie duurde tot [†]het jaar 1585, als wanneer de stad *Antwerpen* door den *Prince van Parma* werd ingenomen. Want die Stad dus van de zee in 't geheel afgesloten zijnde, en de Koning van Spanjen seer leelik versuimende het *Scheld* voort te openen; maar alle zijn kracht elders, als op de *Gelderse frontieren*, *Engeland*, en *Vrankrijk* aanwendende, zoo wierden alle *Antwerpse kooplieden* genoodsaakt haar Stad te verlaten, en by gevolge *Amsterdam* te verkiesen, 't welk al voor den troebel, naast *Antwerpen*, de grootste koopstadt der *Nederlanden* was. [†]Want noch in *Vrankrijk*, noch in *Engeland* vryheid van Religie was, maar in beyde een *Monarchale regeering*, met groote beswaring voor alle in- en uitgaande koopmanschappen, en hoewel de onroomse kooplieden, om de groo-

[†]*Hoe de Negotie t' Amsterdam gekomen zy,*

[†]*en waarom op geen andere plaatse.*

te rust en goede situatie, wel meest genegen zouden zijn geweest, zich in *Engeland* te transporteren, zoo moesten zy blijven buiten een Land daar noch stads excijsen, noch lands imposten zijn, maar wel schattingen en gemelde groote beswaringen der in- en uitgaande waaren. In alle welke lasten der *vreemdelingen* kinderen en kinds kinderen, volgens lands wetten, omtrent twee maal meer als *naturele Engelanders* moeten dragen; ja in dit *subsidiën* ofte omslagen des *Parlaments*, duuren die dubbelde lasten in der eeuwigheid. En daarenboven werden de vreemden gesloten buiten alle *Gildens* en *Hallen* der *Manufacturen*, sulks niemand aldaar de vryheid heeft voor gesel ofte baas te werken, dan in ietwes dat aldaar den Engelsen onbekend is. En meest alle dese beletselen waren ook in *de Oostersesteden*. Ia in Engeland zoo wel als in de Oosterse steden is verboden, waaren ter sleet te verkoopen.

Hier by quam noch in de selfde tijden, dat de Koning van Spanjen de beveiling der zee in 't geheel abandonnerende, de *Visserij* en noch overige koopmanschap der *Vlaamse steden*, die zy over zee plegen te doen, in 't geheel ook moest ophouden. Sulks de *Visserij* in 't

geheel verviel tot *Holland*: maar de *Manufacturen* wierden aldus verdeeld, na *Engeland* een derdedeel by der gis, der Saay, Damast, Koussen, &c. handelers en wevers; vermits die neering daar onbekend was. Een ander groot gedeelte der zelve quam te *Leiden*; en de lindewaas-handelers meest te *Haarlem* [†]woonen. Maar noch een groot gedeelte der handelers in manufacturen bleef in *Vlaanderen en Brabant*: want vermits die koopmanschap t'allen tijden naar *Vrankrijk* en *Duitsland* met karren ten deele plegen gevoerd te werden; zoo was het onmogelijk, haar dat zelve te beletten.

[†]*Vaarom Vlaanderen en Brabant niet alle koophandel in Manufacturen verlooren hebben.*

Ten anderen, vermits men in *Vlaanderen en Brabant*, voornementlik op de dorpen daar de meeste manufacturen wierden gemaakt, *zeer weinige*, en in *Holland* *zeer vele imposten gaf*, zoo zouden zy hebben kunnen de onkosten dragen, van die goederen te lande te vervoeren na eenige *Franse zee-haven*: waar van daan de zelve door de geheele wereld konden werden vervoerd; en dienvolgende zoo is men hier te Lande wel beraden geweest, de vyandelike manufacturen hier toe te laten, mits de zelve wegens licenten een weinig min beswarende, als met dien omweg. En dus

hebben die *Manufacturen* der vremde landen *door die vryheid van imposten en hallen, op de dorpen zeer gebloeit*, konnende nevens ofte met meer profijts als de onsen gemaakt en verkoft werden, tot omtrent den jare 1634, als wanneer door de Franse en Duitse oorlogen en winterquartieren, alle de welvarénste dorpen van *Vlaanderen, Braband en landen van Overmase* zijn geplonderd, en de kooprijkste Steden in 't versenden der. goederen zijn belet geworden; sulks de Hollandse steden des te meer met inwoonders vervuld, en hare *Manufacturen* verkoft zijn geworden.

Cap. XII.

Dat Amsterdam met meer middelen van subsistentie voorsien, en grooter koopstad is, en Holland een kooprijker land als ooit in de wereld was.

MAar boven alle is Amsterdam in⁺ alle koopmanschap en middelen van subsistentie en vermeerdering toegenomen. Want de Antwerpse negotie is niet alleen gekomen by haren Oostersen handel en Visseryen; maar door het zwaard hebben

⁺VVaarom Amsterdam de machtigste koopstad die ooit in Europa was, zy.

zy verkregen genoegzaam den geheelen *Oost-Indischen handel*, immers het *Monopolium* aller kostelijkste speceryen, en ook veel handels op *West-Indien*; en daar op is gevolgd die considerable *Walvisvangst*, als mede meest door den Duitsen oorlog het vertier der *Italiaanse zijde stoffen*, die aldaar te lande pleegen gevoerd te werden. In dat meer is, de rouwe zijden hebben haar gelegenheid verschaft, *vele zijde stoffen te maken*, gelijk de Leidse Hallen, en quade maxime van een geheel beboude stad niet tijdelik uit te leggen ofte buiten gebouwen toe te laten, de eenige oorszaak is geweest dat de *wol-weveryen* niet alleen in vele andere Provintien en Steden, maar ook door geheel Holland en *voornementlik t' Amsterdam werden geoeffend*, en daar op is eindelijk gevolgd de verwerring in Engeland, onsen ruineusen, doch korten oorlog tegen haar, en de haren tegen den Koning van Spanjen, als mede die ons zoo schadelike oorlogen der Noordse Koningen onder malkanderen, door welke leste achtjarige troublen onser negotien, de Ingesetenen van Holland waarschijnlijk meer goeds hebben verlooren, als zy binnen de leste twintig jaren hebben kunnen winnen; nochtans is het klaar *dat de Hollanders by*

naast alle Natien, zo uit den grooten Oceaan,⁺ Middellandse, Indische, als Belt-zee gevaren hebbende, genoegzaam door de geheele wereld, alleen op vracht ^{+ De Hollanders zijn nu} aanleggen en ter zee koopmanschappen. Het welk zoo groot een zegen is voor ^{genoegzaam de eenige} alle Ingesetenen, en voornementlik voor de Regeerders des Lands, en die van ^{voer- en veer-luiden ter} haar werden gebeneficieerd, dat geen grooter kan werden bedacht: en ^{zee.} dienvolgende meen ik dat het der pijnne waardig is zijne gedachten te laten gaan om dien kosteliken zegen te conserveeren.

Cap. XIII

Onder de middelen om dese kostelike Godes zegen te behouden, is het eerste Vryheid van alle Religien.

NAmentlik voor eerst komt in consideratie⁺ dese generale maxime: *res facile iisdem artibus retinentur quibus initio partae sunt.* het sekerste middel om ietwes te ^{+ Door wat middelen dese} bewaren, is *te gebruiken de selve middelen door de welke men dat heeft* ^{zegen kan werden} *verkregeen.* ^{behouden.}

En onder die middelen komt eerst in consideratie *de Vryheid van allerley Religien* van de Gereformeerde verscheelende; want vermits de menschen bevinden dat

+zy buiten, ofte zonder publiken Godsdienst, vervallen tot een rouw leven; en willen zy niet blijven, veel min gaan woonen daar hun dat niet toegelaten is. Ten anderen zijn alle die *de Gereformeerde Religie* belijden, in zoo kleinen getale, dat zy het hondertste gedeelte der menschen op verre na niet zouden kunnen maken, ja misschien is de twintigste Europer niet Gereformeerd; en dat meer is, nauweliks zijn de Hollandse ingezetenen voor de helft Gereformeerd. sulks met die contrarie maxime alle die andere menschen buiten gesloten, en de helft der Ingesetenen verjaagd werden zouden. En gelijk aan de eene zijde *de Roomsche Religie* heeft hare *Geestelike hoofden*, en de Koning van *Spanjen* voor desen Hollands *Graaf*, tot een nabuur, om by tijden van inlandse twist, de Roomsgesinden te helpen; zoo is aan de andere zijde ook waarachtig, dat men met die te vervolgen, de meeste vreemden zoude buiten 't land sluiten, en de meeste dissentierende *oude Landsaten*, *Boeren*, *Rentiers*, en *Edelluiden* zoude verdrijven, welke wreedheid niet alleen zeer schadelik, maar ook gansch onredelik zoude wesen voor *Regeerders* en *Gereformeerden*, die altijd plegen te roemen *dat zy voor de vryheid vochten*; dat

+ *Namentlik door Vryheid van Religien.*

verscheide publike Religien in een Land vreedzaamig konden werden geoeffend; dat alle waarachtige Religien voordeels genoeg hadden, als zy mochten spreken. Errantis poena sit doceri, en datter geen grooter kenteken van een valsche Religie, immers dat men zich op de waarheid van dien niet derfde verlaten, konde zijn, dan de dissentierende te vervolgen: En dat de menschen door harde middelen van de onderwijsinge afkeerig, en in hare eige Religie halsterrig wierden gemaakt. Persecutio est semen Ecclesiae: de vervolging is altijd het zaad der kerke die vervolgd werd; maar gemeenelik veranderd daar na de soete toon der menschen, om de Religie vervolgd werdende, in kracht en geweld, zoo haast zy meester werden: Bonum est mihi Domine quod humiliasti me, ut discam vias tuas. Het is goed, Heer, dat gy my vernederd hebt, op dat ik uwe wegen leere, is niet waarachtiger in tegen als in voorspoed, Nulla eos premit molestia: Malorum quibus alii homines afficiuntur immunes sunt. Hinc fit ut superbia eos totos possideat, & ceu veste involvantur violenta, &c. Nietwes drukt haar, en zy zijn vry van de ongemakken die andere menschen plagen; sulks zy van hovaardy beseten en van geweld, gelijk als met een kleed omwonden werden. Psal. 73.

Cap. XIV.***Het tweede middel is, volkome vryheid om sich te erneeren voor allen die hier begeeren te wonen.***

*NAast de vryheid om God te dienen, volgt *de vryheid om de kost te mogen winnen*, voor alle inwoonders. Het welk hier zeer noodzakelik is om *vremdelingen* te kunnen aanlokken; want men ziet dat by gebrek van *vremdelingen* te land, de boeren zoo groote jarelikse huuren en dagloon aan hare dieners moeten geven, dat zy niet dan zeer bekommerlik, en de dienstboden zeer weeldrig leven kunnen. En de selfde ongemakken voeld men in de steden, ook onder de ambachts - luiden en dienstboden, die hier ondrageliker als in eenig ander land zijn.

*Vryheid voor alle *ingesetenen* om sich allesins te erneeren.

In de Steden is 't waarachtig, dat over alle, als men daar veel vremde inwoonders kan trekken, *de oude ingesetenen voordeels genoeg besitten*, met de Regeering en alles wat daar van hangd, als mede door de wijde maagschap, calanten en kennisse, de meeste oude handwerken, en de binnenlandse groote consumtie. Alle welke dingen sekere winsten geven.

Maar de menschen door eenig geval des werelds haar land verlatende, en nevens hare roerende goederen, kennisse van 't gunt daar overvloedig ofte noodig is, als mede van allerley handwerken medebrenge; en konnen in Holland van geld op renten te geven niet leven, noch van vaste goederen; waar door zy genoodsaakt werden alle hare kennisse en goederen te besteden om nieuwe handwerken, koopmanschap en negotie te bedenken en te formeeren, ook met gevaar van alles te verliesen; want *die waagt kan winnen*: maar die stil sit heeft hier niets als haastige en gewisse armoede te verwachten, en dan konnen de andere inwoonders daar ook deel aan krijgen; het welk ook seer noodzakelik is, om dat alle *oude neeringen* van tijd tot tijd meer bedongen zijnde, *min profijts geven*: En dienvolgende is het dienstig dat ook alle vremdelingen, *gesel, werkbaas, slyter, koopman, negotiant, &c.* hier zonder bekroon van iemand mogen zijn; en haar eige goed en kennisse gebruiken zoo zy te rade werden.

En hoewel dit altyds eenige oude ingesetenen nadeelig is, die garen de winsten alleen doende, voorwenden, dat een borger boven een vremde voordeel behoorde te hebben; zoo is en blijft

waarachtig, *dat een Staat die uit zijn eigen zelve niet bestaan kan, gedurig nieuwe inwoonders tot zich trekken ofte geruineert werden moet.* Want die onuitsprekelijke *periculen* van iets nieuws op te doen, de zee te bevaren, daar berooft te werden, zijn goederen door Factoors aan onbekende menschen op een jaar dag te verkopen, en ondertusschen alle revolutien der oorlogen en Monarchale regeringen tegen dezen Staat, als onder malkanderen, te verwachten; *zijn zo groot, dat altijdts zeer veel Ingezeten en daar uit zullen scheiden als het haar wel gelukt is, om een zekerder manier van leven ofte hier, ofte buiten Holland te zoeken.* Ten anderen zullen hier altijdts zeer vele *banqueroeten* en dezolate boedels moeten vallen; zo door die gevareliken buiten-landsen handel als binnen-landse ondragelijke lasten; zulks het in alle manieren noodzakelik is *datmen alle wegen van hier te subsisteren voor een yder open* ⁺*stelle.* Ja dat meer is, hoewel in 't generaal niet dienstig is, dat vremdelingen hier in Regeringe werden gebruikt; zo is evenwel zeer dienstig, om die hier te lokken, *dat men haar met wetten daar niet buiten en sluite.*

⁺*la zelfs door vryheid tot de Regeringe.*

Cap. XV.***Dat beslote Compagnien en Gildens voor Holland zeer schadelik zijn.***

EN veel min behoorde men den Inboorlingen⁺ hare *naturelijke vryheidt*, van 's levens middelen in haar *vaderlandt* te zoeken, te besnoeyen met *Geoctrojeerde ofte geslote Compagnien en Gildens*: want het is kennelik, dat dit land niet kan welvaren, dan met die best roeit; en dat de Octrojen de bequaamste niet verschaffen, ter contrarie, de zekere profijten maken de menschen dom en traag; en armoede zoekt list. Ten anderen, zekerlik sluiten de Octrojen en Gildens veel bequame Ingezetenen buiten; maar die deze voorrechten met genoegzame kennis en bequaamheid bezitten, en werden niet gedwongen, om de zelve in het werk te stellen; ja ook konden de zelve door een klein getal menschen zo overvloediglik ten gemene welvaren des Lands niet in 't werk gesteld werden als wel door oneindelik veel menschen.

⁺*Hoe schadelik Octrojen en Gildens zijn.*

Cap. XVI.

Dat deze volkome Vryheid niet genoeg is, 't en zy de lasten vermindert werden.

**Maar alle deze Vryheid zal den Inwoonderen onnut zijn, indien men het leven ofte de koopmanschappen zo veel bezwaard, dat wy meer als andere volkeren moeten winnen om te leven, en nochtans onze koopmanschappen niet beter koop, als zy, en kunnen geven. Met een woord gezegt: als de grote belastingen der uit- en ingaande goederen, en de hoge Interesten der andere Landen, niet zo zeer en bezwaaren als onze eewigdurende Convoy-gelden, schattingen en imposten, zo zullen wy zeer lichtelik onzen handel verliezen en ruineeren.*

**Nochtans is deze volkome vryheid zonder afschaffing van lasten, niet genoeg.*

Cap. XVII.

Datmen in Holland tegen alle reden * de vryheid van Religien bekommerd.

DE vryheid van Religie aangaande, is waarachtig dat die tot nu toe in Holland groter geweest zijnde als er-

**De vryheid van Religie werd in Holland meer en meer bekommerd.*

gens anders, ook zeer vele Inwoonders heeft aangelokt en geen verjaagt. Maar is nochtans ook waarachtig datmen sedert *het jaar* 1618 van die loffelike maxime meer en meer heeft beginnen af te wijken.

*Ootmoedig waren de gedachten,
Als 't onder 't kruis lag zonder krachten:
Maar naw'liks heeft het kracht gekregen,
Of't toont zijn krachten wel ter degen.*

Eerst met de *Remonstranten* te vervolgen, en na andere Landen te verjagen. Daar na met *de Rooms-gezinden* meer en meer in hare vergaderingen te bekommeren, zulks den zelve nu om die vryheid te genieten, *een zware jaarlikze schatting, ten voordeele der Bailljouwen en Schouten*, schijnt opgelegd te wezen: het welk niet min onredelik als den Lande schadelik is; want indien wy de voordeelen van hare inwooning en koopmanschap niet mogen derven, waarom zullen wy verbieden 't geen, zonder het welk zy hier niet wonen kunnen. Indien men in de Steden niet dan *kleine vergaderingen* ten huize van *bekende Borgers* onder *Priesters, den Regeerders aangenaam*, toeliet, zo zouden die vexatien ophouden, en onder de goede Ingezetenen vrede en vriendschap, ja zelfs *de ware Religie meer en meer toenemen*.

Cap. XVIII.***Datmen ook eenighsins ten onrecht in Holland de vryheyd van Visserye en Negotie besnoeit.***

*DE vryheyd van Visseryen en Negotie aangaande is noch groter als ergens. En nochtans zijn voor dezen vele placcaten op de Haring-vangst en Zee-Visserye gemaakt, die alle strekken ten voordele der vremde vissers die niet gehouden zijn te gehoorzamen. Ook heeft men de *Walvis-vangst* met uitsluiting van anderen onder een *beslote Compagnie* gebracht; als mede de negotien op *Oost- en West-Indien*, het welk een noodzakelik quaad heeft schijnen te wezen, om datmen wilde handelen daar onze vyanden voor particulieren te sterk zouden zijn geweest. Evenwel zijn wy *die voor deze considerable handel op Guinea, en de zout-handel op West-Indien*, daar door quyt geworden; en het quaad den Koning van Spanjen in West-Indien aangedaan, is ons wederom te huis gekomen, zulks wy geen lof-zangen zullen zingen over de Compagnie die de handen van particulieren heeft gesloten, en geoorlogt in

*De vryheid van de Vissery werd zomtjids ook bekommerd.

plaatse van te negotieren: ter contrarie heeft men daar door zeer vele goede Ingezetenen verarmd, en oorzaak tot dit rijmtjen gegeven:

*Twemaal vijf is tien,
Ik zet nul en how ien.
I voor de quanten,
En o voor de participanten.*

Cap. XIX.

Datmen de Hand-werken niet min onvoorzichtiglik benaawt.

WEgens de *vryheid der consumtien*[†] en *hand-werken*, is waarachtig dat wy daar door hier ook oneindelik vele menschen hebben getrokken: want meest in alle Steden genoegzame vryheid is geweest, maar men is echter! in vele Steden daar van afgeweken door de boosaardigheid der menschen, liever een eigen haastig profijt met een volgende gemene schade begerende, als een langzaam eigen voordeel met een gedurige aanwas der Republike. Want dit *eigen voordeel* is het voornaamste fundament, hoewel altijd opgepronkt met *het gemeen*, van alle die restrictien en bezwaringen over het *Bor-*

† De vryheid van Hand-werken bekommertmen meer en meer.

gerschap; van alle die *Gildens*, nergens toe dienende als om de goede luiden buiten de steden te houden, en onderen-tusschen den Gilde-broeders gelegenheid te geven hare waren en handwerken den Ingezetenen en omleggende boeren dierder te kunnen verkopen; en dienvolgende van den zelven een *impost* te trekken.

Hallen op te rechten, en door gestelde gemeene *Gouverneurs* te willen bepalen, ofte wel ook door *placcaten van Staten*, hoe de waren zullen moeten werden gemaakt die wy buiten 's lands verkopen moeten, is alzo schadelik als bespottelik; want het presupponeerd een zeer belachelike zaak, namentlik, dat de vremde kopers van ons zullen moeten kopen zodanige Manufacturen als het ons zal lusten te maken. Daar ter contrarie zeer waarachtig is, *dat de makers het rechte doel hebben getroffen als zy den kopers met hare Manufacturen behagen konnende, het meeste profijt doen.*

Cap. XX.***Dat de zware Imposten, en inzonderheid de zware Convoy-gelden, 's Lands welvaren eindelijk zullen verjagen.***

WEgens den *Impost 't zy van in-en⁺ uitgaande goederen, als mede schattingen, imposten op de consumtien, en belastingen der vaste goederen,* meen ik dat hier te lande genoegzaam gants gene in vredens.tijden zijn geweest, nu zijn de zelve, door de langdurige oorlogen zo hoge gerezen dat noit diergelijken in eenige Republijk ter wereld, veel minder in een land op koopmanschap en nergens anders op bestaande, is gehoord ofte gezien geweest: zulks dit het grootste wonder van de wereld zal wezen, indien wy noch lange met die onverdragelike lasten beladen zijnde, nevens andere volken kunnen koopmanschappen. Nochtans bekenne ik ook zeer garen, indien men zo veel gelds, als jareliks *twalf millioenen*, uit dit land heeft moeten trekken; datmen de zelve byna op het bequaamste heeft gevonden. Namentlik, *de oudste Ingezetenen,*

⁺*Dat de lasten op het leven als mede op de koopmanschap te zwaar zijn.*

+ als meest aan het land door beneficien der Regeringen en vaste goederen verkocht zijnde, heeftmen ook meest bezwaard: want over die gaan meestendeel *de verpondingen, veertichste penning van 't verkopen, en twintichste penning der successie Collateraal, van onroerende goederen; als mede de schatting des twe-honderdsten pennings op het scharpste*; die veelvoudige, ja ontellike andere imposten op de consumtien, en *raken de koopmanschap en hand-werken niet, dan voor zo veel die zich daar mede erneeren, menschen zijn, en leven moeten.*

+ *Hoewel die met zeer groot overleg geheven werden.*

Daarenboven is kennelik, niet alleen dat in de consumtien zeer grote keur kan wezen, maar ook dat merkelijk het meeste deel werd geconsumeerd door *pracht, overdaad, weelde, en vermaak*: zulks die imposten voor zo veel vrywillig schijnen betaald te werden.

Maar in *reële lasten en schattingen*, heeft de gonst en afgonst der eerste *Taxeerders*, niet alleen plaats; maar die de zelve onderworpen worden, en kunnen zich met goed overleg en spaarzaamheid daar gansch niet van ontlasten.

Daarenboven, die zijn' goederen door naarstigheit en spaarzaamheid vermeerderd, werd meest, en die door leuyheid en quisting zijn goederen ver-

minderd, werd in schatting minst bezwaard; zulks de deugd ten onrechte belast, en de ondeugd verschoond werd; maar door imposten op de consumtien werd de deugd allesins opgequeekt.

Cap. XXI.

Waar op men in het stellen der Convoy-gelden meest acht moet nemen.

MAar met den *impost op de inkomende⁺ en uitgaande waren* heeft het een geheel ander aanzien; want vele kunnen worden gesteld ten voordeele van 't land; eenige zonder nadeel, en eenige niet dan met zeer grote schade voor Holland. Waar over ik nu mijne gedachten in 't byzonder moet laten gaan.

⁺Eenige uit-en ingaande waren kunnen ten voordeele van Holland werden belast, en hoe.

Ten *eersten*, alle schepen komende uit landen daar onze Inwoonders gansch niet, of wel niet dan met bezwaring mogen laden, behoorden naar proportie zo veel als onze goede situatie en grote consumtie lijden mach, hier te lande met eenigen impost te werden belast; en daar den onzen, eenige meerder impost als den inwonenden schippers werd afgenomen,

behoordemen die vremde schippers hier te lande ook zo vele af te nemen, als den onzen afgenomen werd. En dus zouden wy, de zee-vaart inhebbende, dezelve kunnen behouden; als ook de vaart op de rivieren.

Ten *tweden*, alle gemaakte waren die wy hier te lande zouden kunnen maken, behoorde men, inkomende zoveel te bezwaren, als de negotie lijden mach; en dan moeste daar ook noch bykomen, dat alle uitheemse gemaakte waren, meer als onze inlandse in de consumtien wierden bezwaard; als mede dat de zelve langs de rivieren buiten ons land gaande, dan noch wierden bezwaard zo veel, dat de zelve met geen minder onkosten door andere landen na die rivieren konden werden gevoerd: en daarenboven moet men zeer wel considereren, dat wy alle overzeesche waren die wederom over zee uitgaan, 't zy rouwe 't zy gemaakte, zo zeer niet bezwaren mogen dat onze *Negotianten* voordeel vinden met onze havens voorby te doen varen, en die goederen liever van het een vreemd land na het ander te doen voeren, het welk voornementlik plaatze zoude vinden in zeer grove waren die veel arbeids van laden en lossen kosten; maar

de waren die langs de rivieren inkomen ofte uitgaan, mogen wy veel meer belasten, voornementlik alle grove waren die te lande niet kunnen werden gevoerd. Want de rivieren hebben wy in ons geweld. Ten anderen, met die belasting der inkomende goederen werd onze zee-vaart en negotie in diergelijke waren gefavoriseerd; en *de bovenlandse steden hebben* al van over veel jaren af, *het bevaren der rivieren den Nederlandsen schippers benomen*.

Ten *derden*, alle *inkomende rouwe waren*, aan de welke onze Ingezetenen moeten arbeiden, en mogen gansch niet werden belast: maar *ruwe uitgaande* behoren, als gezegt is, zo veel doenelik is belast te werden.

Ten *vierden*, *waren hier te lande gemaakt*, en behoren uitgaande, ofte daar na wederom in het land komende, gansch niet te werden bezwaard. Maar ter contrarie, als te voren gezegt, behoorden alle vreemde gemaakte waren, zo inkomende als uitgaande, te werden belast, zo veel als 't doenlik is.

Wat de belasting der vreemde schepen en schippers belangd, hoewel het zelve zeer còsiderabel is, en weet ik niet dat tot nu toe daar in ietwes is gedaan.

Cap. XXII.***Datmen tegen deze fundamenten in velen heeft gedwaald.***

*MAar wat de vrydom en interessen der Visseryen en Oostersen handel, als mede der andere ruwe inkomende waren aangaat, zijn de zelve tamelik wel waargenomen; want alle *zout* over zee inkomende ofte uitgaande, gansch niet is belast. Alle eige *vis, haring, hout, as, pik, teer, hennip*, geeft niet van inkomen en zeer weinig van uitgaan: *vide* correctie der lijst anno 1655. Daarentegen is het *koren*, het een meer het ander min, ietwes belast in 't inkomen tegen alle reden, en te veel bezwaard over het uitgaan.

*De on belasting der Visserye, en des Oostersen handels *is tamelijk wel waargenomen.*

*Ook is zeer te beklagen *dat de Manufacturen onredelik zijn belast*, die nochtans het meeste door de Imposten van convoyen en de consumtien werden gedrukt; zulks *het interest der handwerken zeer qualik is waargenomen*; want hoewel de ruwe *wollen* gansch niet en geven van inkomen, zo is nochtans waarachtig dat de zelve al te weinig geven van uitgaan. Het *vlas* en *garen* is ook ietwes in't inkomen bezwaard, en

*De Manufacturen *zijn zeer belast.*

niet meer tegen alle reden, over het uitgaan. En wat belangd de *weveryen*, is zeer verwonderens-waardig, waarom men de inlandsen, 't zy inkomende 't zy uitgaande over zee en rivieren doorgaande, al zo veel heeft belast als de vremden, ja dat schandelijk is *de ruwe Engelse lakenen zijn in het inkomen gansch niet bezwaard.*

Het interest onzer boeren is ook zeer verzuimt;[†] want wat goede reden zoude men kunnen geven, *dat de Hollandse boter uitgaande, de helfte meer is bezwaard als de Vriessche:* als mede dat alle vreemd zuivel onbelast mach inkomen, maar *dat alle vreemde kaas uitgaande, niet meer als Hollandse is belast.* Ook is zeer te beklagen, *dat die van Holland zich ooit hebben laten opleggen het last- en veil- als mede opleg-geld van granen.*

[†]Als mede de boeren.

Want als men alle deze belastingen over de Hollandse koopmanschap en hand-werken considereerd, en zijne gedachten laat gaan dat Holland zonder de zelve in geenen deele kan subsisteren; zo en kan ik my over die dwaasheid niet genoeg verwonderen. Voorwaar, het is een altekittelachtige zake, *te beleggen eenige banden om de kele*, door de welke al het voedsel in het lichaam moet komen; alles moet ons suspect

zijn, dat maar eenigen schijn heeft van ons het leven te benauwen; voornementlik als men maar een male mach missen, en Raders geen Gelders zijn, [†]ten zy men zeggen wil, *dat de nood alle actien rechtvaardigt*, en dat de oorlogen ons deden vrezen, het land en de koopmanschap te gelijk te zullen verliezen. Voorwaar, die van water ofte brand werd benawd, springt wel door het vier, ofte grijpt wel een toegereikt zwaard, met zijne blote handen aan, om zijn leven te salveeren; maar het zijn dwazen, die buiten zodanige nood haar lichaam door yzer en vier laten beschadigen. [†]Die voor deze zo machtige en vyandige nabuur is (Gode zy lof voor zijne genade) ons beoorlogende, zo verzwakt dat hy wel 18 jaren na een ons die wederzijds alzo heilzaame, als voor hem schandelike en voor ons glorieuze vrede, heeft moeten aanbieden, eer wy die hem hebben willen laten genieten.

[†]Het welk kan werden geexcuseerd om dat nood breekt wet.

[†]Maar het is een grote dwaasheid die nu te continueren als de nood over is.

En die voor deze zo weere-loze Provincien, als *Groeningen, Vriesland, OverYssel, Gelderland* en *Utrecht*, hebben zich altyds tegen uitheemsch geweld kunnen beschermen, en hebben nauweliks door onderlinge twist, voor die machtige Keizer *Karel de V* gebogen:

zulks daar nu geen schijn is van reden, om te geloven dat de zelve, door Hollands geld met bolwerken, geschut, wapenen en ammonitie-huizen voorzien, zich nu in vollen vrede niet en zouden kunnen beschermen tegen een overval hunner veel onsterker naburen met haar eige macht en Ingezetenen. Ter contrarie is waarachtig, dat zy, haar eige macht voelende, zich over der Hollanderen ongemakken ter zee niet en bekommeren, noch daar toe eenen penning contribuieren willen. Zulks het meer dan tijd is, *dat Holland zijn eigen interest waarneme*, met zich aller onkosten in die Provintien te ontlasten, en de zelve te besteden tot zijn eigen defentie zo te lande, als voornamentlik te water; want voorwaar, indien die maxime der andere Provintien, dat de zee zich zelve moet bedropen, waarachtig is; zo moet noodzakelik Holland te gronde gaan, aangezien door de constitutie der negotie ter zee, en der velerley omleggende landen, niet alleen in de *Sond* en het *Canaal*, maar ook *door de fundamentale regeering van Tunis, Tripoly en Algiers, altijd op zee zal werden gerooft.* (zie *le voyage du Levant par le S^r. des Hayes.*) Want dan zoude daar uit volgen, dat Holland

altijd zijn eigen, en der andere Provintien ongemakken, alleen moet dragen; en dat zy ter contrarie in vrede zich met Hollands-geld in luyheidt en overdaad behoorden te mesten.

Cap. XXIII.

Dat na de Vryheid, de beveiling der zee, in Vrede, zeer nodig is.

+MAar dus zoud ik ongevoelig nederdalen tot een ander point, zonder welk Holland gansch niet bestaan kan, namentlik *de beveiling der Zeen*: want zeer waarachtig zijnde dat de *Vissery* en *Oostersen handel* in grove waren bestaande, niet toe en laat de kosten van de schepen met mannen en geschut te voorzien; als mede dat de *Turken* met gehele vlooten de weerbare schepen omtrent de Middellandse zee bevechten; zo volcht van zelfs dat de zee door den Staat gedurig moet werden gezuiverd. Welke beveiling der zee, van ouds in deze landen *zo noodzakelik is geacht geweest*, dat de particuliere Steden het zelve, als zijnde *de ziele van dezen Staat*, noit hebben willen overgeven, zelfs niet ten tijde *der Graven uit den huize van Bourgondien* en

+ *Zonder beveiling der Zeen kan Holland niet bestaan.*

Oostenrijk, nochte ook daar na. Want de⁺ Keiser Karel in het jaar 1531, zijn' suster Koninginne Maria van Hongaryen de regeering deser Landen met een bygevoegde Raad van Staten aanbevelende, wierd uitdrukkelijk in de instructie gesteld: *Sullen de Steden laten by hun gebruik om in tijde van nood, en als de saken geen uitstel mogen lijden, hun te water te wapenen, en schepen van oorloge uit te rusten, tot laste van den Lande, om uit de voorschreve middelen betaalt te werden, en tegens alle piraten en andere diergelijke vyanden van't gemeene beste, de selve te resisteren en in handen te krijgen; behoudentlik dat de straffe sal staan ter decisie van de Admiraliteit.* En ten tijde des Graven van Leycester is de selve ook gevolgd; en hoewel de instructie voor de Admiraliteit in 't jaar 1597 gemaakt, verbied, *dat niemand in zee ter oorloge sal gaan sonder commissie des Admiraal Generaals*, en dat tegen dese heilsame fundamenten; *soo schijnt nochtans met de vernieuwing der instructie voor den Rade van Staten in 't jaar 1651, dat noodzakelik recht aan den Steden weder gekomen te zijn: nademaal het 23 artikul alle het voorgemelde met volle woorden uitdrukt.* Maar echter! indien de selve dat recht quamen te gebruiken, en de onkosten der equipaadje op hare

⁺ *Hoe noodzakelik die hier in voortijden is geacht geweest.*

consenten te korten, hoe qualik soude dat werden genomen? Daarenboven heeft Holland zoo veel van zijn recht overgegeven, *dat de goederen* te lande, ofte langs de stroomen *inkomende ofte uitgaande, geen convoy-gelden betalen, daar zy in Holland komen ofte uitgaan*: maar wel in de *andere Provintien* ofte *uiterste frontieren*, sulks de selve der Hollandsche penningen en negotie, voor soo veel, meesters zijn. Ia dat meer is, hoewel die andere Provintien aan de zee gansch niet en is gelegen, soo hebben sy evenwel in alle de *Admiraliteiten hare Gecommitteerde Raden*, die zeer wel vigileren om alle officien en beneficien daar van dependerende, aan hare gonstelingen te begeven.

Alles dat de Hollanders van 't gunt haar in 't geheel toequam, hebben behouden, is, dat de convoy-gelden niet dan tot de beveyling der zee mogen werden gebruikt; en dat van vijf Admiraliteits-collegien, een resideerd in Vriesland te *Harlingen*; een in Zeeland te *Middelburg*: en drie in Holland, een te *Rotterdam*, een *t' Amsterdam*, en een by beurten te *Hoorn* ofte te *Enkhuisen*, in ieder der welken drie Holland ... Gecommitteerden heeft, en noch ... in de twee buitenlandsche Admiralitei-

ten. Sulks Holland van Admiraliteits-Heeren de uytleverd: en werd in ieder Collegie met de meeste stemmen geconcludeert. Maar nochtans moeten alle de Admiraliteiten hare commissie en instructie, als mede d'ordre tot de beveiling der zeeën, ontfangen van *de Staten Generaal*; sulks *Holland* daar over nu niet alleen meester is, het welk dese Provincie zeer nadeelig kan zijn; want *niemand hinkt van een ander mans zeer*. en als men zijn eigen zelfs, ook kennende, niet genesen mach, sonder vreemde hulp, is men by onwilligheid der selve daar zeer qualik aan. Immers is Holland daar door in veel arger stand als voor desen. Want men leest dat de Provincien van Holland en Zeeland groote schade hebbende geleden van de Oosterlingen in 't jaar 1438 op zee, daar door tegens haar in openbare oorlog quamen, blijvende Hertog Philips van Bourgondien, en de andere Provincien, met de selve *Oosterlingen* in vrede.

De *Oosterse steden* in 't jaar 1510, in oorlog zijnde tegen den Koning van *Denemarken*, verboden den *Hollanders*, *Zeelanders* en *Vriesen* op zijn onderhoorige landen te handelen. Die van Holland zich daar na niet gedragende,

zoo namen de Oosterlingen acht van hare Schepen; en daar over quam Holland alleen in openbaren oorelog tegen de Oosterlingen: het welk zoo verre ging, dat de Oosterlingen 50 Hollandse schepen hebbende genomen gedurende het oorelog, met eenige der zelve quamen in Zeeland en in Vlaanderen. Wel is waar dat zy aldaar by de Hollanders, eigenaars, vervolgd zijnde, door de Admiraliteit wierden als quade prijzen den Hollanders wedergegeven; maar is te gelooven het zelve meer door gunst als door recht geschiede. Sie van dit en het volgende I.F. le Petit Chronique des Païsbas.

In 't jaar 1532 gebeurde desen-aangaande ook ietwes aanmerkens-waardig. *Die van Lubek* met hare bondgenoten t'onvreden zijnde, dat die van Holland, hoewel door ordre des Keisers Karel de V, aan den Koning *Christiernus van Denemarken* eenige schepen hadden geleverd, om daar mede wederom in zijn land, daar hy uitgedreven was, te komen, en wilden niet een Hollands schip door de *Sond* laten passeeren, het welk een groote armoede t' *Amsterdam* en in het *Noorder-quartier* veroorzaakte, sonder dat van wegen den Keiser ofte de andere Provintien daar

tegen ietwes gedaan wierd: tot dat in het volgende jaar de *Lubekkers* een *Edams* schip op de kusten van Zeeland genomen hebbende, *d' Amsterdammers* die de laading toequam, te Hoof klachtig vielen; en daar op quam ordre van *Brussel*, *alle de goederen der Lubekkers en Hamborgers*, door *alle dese Nederlanden aan te slaan*: het welk een vrede veroorzaakte, op conditie onder anderen, dat de *Hollanders* niet en zouden vermogen Koning *Christiernus* te helpen, nochte te handelen op zijn' havens van *Noorwegen*, gedurende het oorlog.

Maar eer ik een einde make van de⁺ *beveilinge der zeen* in vrede, moet ik noch seggen dat men, soo als de saken des werelds, nu leggen, in desen met een zeer groot onderscheid moet gaan; want vermits wy het *Canaal*, *Noord-* en *Beld-zee*, met een oneindelik getal weerloose schepen en vissers bevaren, is in alle manieren noodzakelik, dat die zeen in 't geheel van roovers door ons werden gesuiverd, maar vermits de *Spaanse* en *Middellandse zee* door weinige en kostelike, als mede weerbare *Hollandse* schepen werd bevaren, is het eenigsins doenelik de selve door oorlog-schepen te convoyeren, en die negotien, door dat middel, privativelik aan *Holland* te koppelen.

+Doch is seer nut voor Holland dat de Middellansche zee soo onveil blijve, dat sy sonder Convoy-schepen niet te bevaren zy.

Daar wy ter contrarie de Zee-roovers uit der zee drijvende, daar door niet meer voordeels zouden genieten, als de Oosterlingen, Engelsen, Franssen, Spanjaarden en Italianen, die nu door gebrek van Convoy-schepen, dappere en soo groote schade komen te lijden, dat zy met alle hare voordeelen, daar zy anderssins ons in zouden overtreffen, nu nevens ons niet wel negotieren kunnen; *om dat den meesten Oosterschen handel van de consumtie der Oosterse waaren in het Westen dependeert.* Sulks zy genoegzaam in alle hare negotie werden geincommodeert, als men haar den doorn der Turkse zeeroovers in den voet laat.

Eindelijk is aanmerkens-waardig het gunt de Raad van Staten in hare petitien voor den jare 1642 seggen en aanwijzen, dat aan de beveiling der zeen *den gantschen Staat der Geunieerde Provintien hangt*, sulks alle de selve sonder die, souden wesen een geraamte, een lighaam sonder ziel, een land sonder inwoonders, &c.

Cap. XXIV.***Boven alle is oorlog, en voornemelijk ter zee, voor Holland zeer schadelik.***

MAar indien *de beveiling der zeen*⁺ voor Holland zoo noodzakelik is, noch veel meer *de vrede*: want behalven dat het oorlog den Ingesetenen dadelik beneemt den handel op vyanden landen, en den selven *Neutralen* toejaagd; soo werden noch daarenboven alle de *goederen* en *uitschulden der Hollanderen aangeslagen*, het welk aan dit Land een ongeloovelik grooten slag geven kan: want is zeer wel te noteren, dat de Hollanders niet en wachten, gelijk als andere volken, tot dat men de goederen komt koopen, en met gereed geld betaalt; maar zy zenden hare goederen⁺ door de geheele wereld, en houden die in de pakhuisen, op koopluiden wachtende; en dat noch het beswarelikste is, verkoopende geschied het meestendeel in Europa *op een jaar dag*, sulks de vyandige volkeren seer lichtelik hare handen op vele Hollandsche, en wy ter contrarie niet wel op eenige vyandige goederen kunnen leggen. Waar by dan noch

⁺*Vrede is Holland seer noodzakelik,*

⁺*en Waarom.*

gemeenelik komt, dat onse vyanden ofte met geheele Vlooten *onsen handel ter zee in 't geheel beletten*, ofte *met zee-roveryen ongeloovelik groote beuiten op ons maken kunnen*. Want om dat onse *Visseryen en overzeeschen handel* so wijd verspreid zijn, is Holland niet machtig de selve over al te beschermen, en meester ter zee te wesen, schoon genomen dat Holland geen andere last had te dragen, als de eenige beveiling der zeen. Wy daarentegen en vinden op zee gansch geen beuit, alsoo wy genoegsaam alleen op zee handelen. En *het oorelog te lande aangaande*, moet kennelik een groote last zijn, zoo machtige en kostelike uitgeruste heiren te velde te brengen, en daar mede gefortificeerde Steden door lange belegeringen op onse nabuuren te winnen; maar voorwaar *wel dubbeld bespottelik is het soo kosteliken offensiven oorlog te voeren om conquesten en victorien te verkrijgen, die niet alleen onnut, maar zeer lastig vallen moeten, den lande van Holland, wiens frontieren door zee en stroomen meest over al zeer lichtelik zoodanig zijn te fortificeren en te bewaken, dat het selve puerelik op zijne defentie staande, gewisselik alle uitheemsche macht zoude te schande maken kunnen*; daar het ter contrarie waarachtig is, dat meest alle Republiken, voornementlik

die door koopmanschap bestaan hebben, zijn vernietigd geworden, door hare offensive oorlogen en conquesten.

Het welk de *Staten van Holland* zeer wel hebben verтоond aan den Prince Hendrik in den jare 1640, seggende zeer bedenkelijk te wesen, of niet beter ware *geen conquesten meer te doen, of eenigen te verliesen, als voor de groote besetting en consequentelik belasting van den Staat, den selven eens plotselik als een uitgehouden berg te doen invallen*: waar op van des Princen wegen niet wierd geantwoord, dan met zeggen, *niet garen te zien dat men de conquesten, die aan 't Land soo veel goeds en bloeds hadden gekost, soo weinig achtete*. L.V. Aisma pag. 104.

Cap. XXV.

Dat men dese maximen van beveilinge der zeen en vrede, van ouds in Holland heeft gehad.

EN dat men voor desen in de Nederlandsche⁺ Provincien ook over aldese maximen heeft gevolgd, blijkt klarelik uit *de oude historien*: want men *den Lands-Heeren* nooit heeft willen toelaten, oorlogen te maken ofte eenigen impost tot onderhoud van krijgsknech-

⁺*De maxime tot vrede is in Holland van ouds bekend geweest.*

ten op te stellen: ja zelfs niet, dat te mogen doen, *Staatswijze met de meeste stemmen concluderende*: want men in dese al te pernicieuse saken *nooit overstemming heeft willen toelaten*: waar van men in dat kooprijk *Vlaanderen* niet alleen zeer vele exempelen heeft gehad, maar ook in *Holland* ter zee, voornemelik met *Engeland*, daar tegen de Nederlanden voor desen zeer wel mochten schaal houden: want eer de Hallen en beroerten onse weveryen aldaar hadden gebracht, waren *de Engelsche schaapharders, wolhandeliers*; en by gevolge *de Koning* byna geen ander impost trekkende als van de uitgaande wolle, niet min dependent van de Nederlanders, eenigste wevers van Europeanen, als de wevers van haar; maar nu zy haar eige wollen verweven, is Engeland gansch independent en zeer bequaam geworden om alle hare nabuuren te quellen, en op die te rooven, sulks men te rechte soude mogen zeggen, *dat de Drappier-hallen niet alleen onse neeringen geruineerd, maar ook de balancen der Potentaten van Europa in't geheel gebroken hebben*. Want onder anderen leest men op het jaar 1389, dat *Hertog Albert van Beyeren, &c.* dese Landen hebbende gebracht, buiten consent van *Dordrecht*, en *Zierik-zee*, in oorloge tegen de En-

gelschen, en die, vele wijschepen van *Rochelle* komende genomen hebbende, alle die van *Dordrecht* en *Zierikzee* niet alleen lieten varen, maar ook *dat de Engelsche hare Hollandsche en Zeewsche geroofde schepen quamen verkoopen te Dordrecht en te Zierikzee, die buiten den oorlog gebleven waren.* En op den selven grond is gebouwd het *intercursus magnus* tusschen Engeland en de Nederlanden, inhoudende uitdrukkelijk: *Dat het selve verbond niet alleen wierd gemaakt tusschen de Heeren wederzijds, maar ook tusschen de Vassalen, Steden en Onderdanen, in voegen dat de gene die de schade gedaan hadden, en niet de anderen, zouden werden gestraft; blijvende de vrede en het verbond in weesen voor allen anderen die in den oorlog ofte schade niet hadden geconsenteert.* Sulks indien een schip met des *Princen commissie* was uitgevaren, de selve, indien met eeniger *Stads commissie*, die *Stad* moest boeten de schade door dat schip gedaan. En wierd dit tractaat, dat wel aan te merken is, *niet alleen ondertekent door Gedeputeerden van wegen des Konings van Engeland en des Ertz-hertogen, als Prince deser Landen, maar ook bezegeld en ondertekent door de Borgermeesters der steden Gent, Brugge, Ypre, Duinkerken, Nieupoort, Antwerpen, Bergen, Dordrecht, Delft, Leyden, Amsterdam,*

Middelborg, Zierikzee, Veere, Mechelen, Brussel en Briele, in het jaar 1495, het welke alles zy wederzijds seggen te doen tot meerder versekering der koophandel en vriendschap. Want de Raden der steden niet plegen te zijn in eede des Lands-heere ofte Princen alhier; en de selve en hebben niet als door questien op de Steden geusurpeert en verkregen het stellen der Magistraats-persoonen: maar de Steden mochten van oude tijden, fonder goedvinden der Graven, krijgs-volk in haren eigen dienst aannemen. Borre p. 50 de anno 1587. Daarentegen de Graven en plegen niet te hebben eenige garnisoenen, krijgs-knechten, magasijns, ofte finantien, het welk, als mede de tweespalt der twee verpande steden S. Quintijn, en Amiens, oorsaak was, dat de selve in't jaar 1470 afvielen van Bourgondien, tot den Koning van Vrankrijk haren ouden Heere; waar van Philips van Comines dus spreekt: Hertog Karel van Bourgondien vergadering van Staten in zijn land houdende, vertoonde haar de groote schade die hy had geleden, om dat hy geen besoldigde krijgs-knechten op de grensen had, gelijk de Koning, en dat de selve met vijf hondert, hommes d'armes, meester-Ruiters wel soodanig hadden kunnen werden bewaart, dat zy in vrede zouden zijn gebleven: Wijders

stelde hy haar voor oogen de groote schade die haar noch over 't hoofd hing, en drong zeer om gedurige betalinge voor acht honderd lanciers: eindelijk stonden de Staten hem honderd en twintig duisend kroonen jareliks toe, boven 't gunt hy van zijn Domainen trok, sonder daar onder te rekenen Bourgondien. Maar zijn onder saten schroomden zeer dien last op zich te laden, waar mede Vrankrijk door zijn Ruiters gedrukt wierd. Want Louys de XI, Koning van Vrankrijk, was de eerste in Europa, die ook in vrede een gedurige krijgsmacht aanhield. En voorwaar de Nederlandsche Staten schroomden niet zonder reden; want nauweliks zag hy de vijf ofte ses-honderd Ruiters, of zijn begeerte van 'er meer te hebben, en alle zijne naburen aan te ransen, groeide zulks aan, dat hy haar in 't korte bracht tot de betaling van vijf honderd duisend kroonen, onderhoudende zeer vele Ruiters; en hebben zijn' ondersaten daar door zeer veel moeten lijden, &c. Dus verre Philips van Comines.

En met de *Unie van Uitrecht* heeft Holland zijn interest in dit deel geheel versuimt: want volgens *het negende artikel*, vald in saken van nieuwe oorlog, contributien en vrede, *geen overstemming*. Welke *vryheid* de particuliere leden van Holland, ook in hare Vergaderinge van Staten, hebben behouden. En niet son-

der reden; want *dewijl het tegen de wet der nature strijdt*, dat men iemand de macht zal geven ons het leven te benemen op conditie en belofte, dat hy die macht wel zal gebruiken; maar soo nochtans, dat indien hy ons het leven wil benemen, wy daar tegen onse naturelike kracht niet sullen gebruiken: soo sullen ook alle verbonden, die soo krachtiglik tegen 's Lands ofte Steden welvaren strijden, altijd krachteloos werden bevonden soo lange als sy hunner eige regeringe meester zijn.

Cap. XXVI.

Te vervallen tot een Monarchale ofte eenhoofdige Regeeringe, is voor Holland een onwederopstandelike dood.

*Maar indien de oorlogen voor Holland soo schadelik zijn, wat sal men seggen, *indien de forme van regeeringe van een Aristokratike vervald tot een Monarchale, quod si Regum atque Imperatorum animi virtus in pace ita ut in bello valeret, aequabilis atque constantius sese res humanae haberent; neque aliud alio ferri, mutari & misceri omnia cerneret: Sallust.* want vermits de Koningen en Kapitainen Gene-

** Een Monarchale ofte Hoffdige regering is voor Holland het grootste quaad van alle,*

raals in vrede soo noodzakelik niet zijn, en dat hare deugd meest in den oorlog uitsteekt, soo verwarren zy gedurig de geheele wereld. Maar daarenboven is klaar dat niemand iets als eigen in sekerheid kan besitten in een land daar maar een groot Heer is, met een gedurige krijgsmacht, men geve hem zoodanige naam, en men limitere zijn autoriteit over de krijgsluiden⁺ zoodanig als men wil. Alle de soldaten en sullen niet alleen hem gehoorsamen in spijt der betaalds-Heeren, en politike⁺ en waarom. limiteerders; maar het over alle onwetende volk sal sich altijds op de zijde van een milddadig, beleeft en couragieus tyran voegen: sulks de kloekste en eerlikste Regenten gedwongen, en de andere vrywillig; de eersten om niet lijf en eere te verliesen, de anderen om meer gelds en machts te bekomen, alle palen en landen des gekooren hoofds laten overtreden, ofte zelfs breken zullen. En vermits alle zoodanige Heeren koninglik hof houden, 't zy de selve Koning, Prins, Hertog, Graaf, Gouverneur, Protecteur, Stadhouder, Kapitein Generaal, &c. werden genoemd (aan de naam is niet gelegen) soo drukken zy en door haar krijgsmacht en door de hof houding alle onderdanen, voornementlik de kooplieden, ondragelik; want die Heeren, haar favoriten, en soldaten,

alle *quade huyshouders* zijnde, zoeken gedurig geld; weinig om sich te verrijken, meest om 't selve in overdaad en dolle oorlogen te quisten: en *nergens kunnen zy dat gemakkeliker vinden, als by de koopluiden*, die veel roerend goed hebben, en buiten regeringe zijn, sulks men dat gemeenelik te leen eischt, oste by weygeringe aanslaat, en in beyde gevallen is den koopman gewisselik zijn goed quijt.

En daarenboven steldmen gemenelik *ondragelike tollē op die selve werelose koopluiden*, en uitgaande ofte inkomende goederen; gelijk blijkt aan *Vrankrijk, Spanjen, Engeland, Denemarken, Sweden, Poolen, &c.* sonder daar vooren de saken der zee te behertigen: alsoo gemelde groote Heeren zelfs de Scheepsvlooten niet willende gebieden, de selve anderen moeten vertrouwen; waar toe noch *zy*, nochte hare *favoriten*, kunnen genegen zijn, behalven dat alle equipaadje en oorlog ter zee moet geschieden met baar geld; en *alsoo de favoriten liever de kassen der Monarchen plonderen om zich te verrijken, als om die ten dienste des lands te gebruiken*; soo werden de selve kassen altijd onvoorsien van gelde bevonden: en daaromme accordeeren zy altijd zeer wel om de geheele zee te versuimen; *sulks het klaar is dat voor Hol-*

land geen groter quaad kan werden bedacht, dan dat een enkel mensch, onder wat titul het ook moge zijn, meester werde over de wapenen dezer Landen voornementlik, als daar gedurige bezoldigde en vremde krijgsknechten zijn. Want voorwaar het is peccatum permanens, originale, imputatum & inhaerens, een zonde die niet kan gebeterd ofte geboed worden, maar die van vader op kind ervende, eewigdurende quade vruchten voortbrengt. Zulks die de zelve begaan met zodanige regering in te voeren, zich schuldig maken aan, Crimen Majestatis & perduellionis non transitorium sed permanens, een grouwelik eewigdurend en niet vergankelijk land-verraad. Dit heeft voor⁺ dezen zeer klaar gebleeken ten tijde der Graven, als die machtig begonden te werden; want door de oorlogen der zelve tegen hare eigen steden, zijn de Manufacturen, te vooren alleen gemaakt werdende in Braband en Vlaanderen, verspreid over andere landen. En, gelijk hier boven vermeld, Hertog Karel van Bourgondien druktede deze landen door zijn gedurige krijgs-macht onverdraaghelik. En Hertog Maximiliaan, willende voogdt over zijn zoon Philips en Vlaanderen zijn, beoorlogde 't zelve, en benaawde de negotie van

⁺Het welk met exempelen bewezen werd.

Brugge zoo zeer, dat daar door alleen de koophandel zich na *Antwerpen* transporteerde, dat den Hertoge Maximiliaan gonstig was. En dus heeft ook *Antwerpen* zijn negotie verloren, om dat haar Heer machtig geweest zijnde haar te overweldigen, of geen macht had ofte *verzuimt heeft het Schelde ook den vyanden te ontnemen*. En vermits *Famianus Strada pag. 416*, dezen loop der zaken in Nederland schijnd aan eenig particulier naturel der Nederlanders toe te schrijven, seggende: *Vieriger zijn zy om hun vryheid te bewaren als het betaamt, wanneer men die met geweld wil nemen; maar nooit was eenig volk zoo mild om die van zelfs byna in 't geheel over te geven: zulks Kaizer Karel pleeg te zeggen, dat geen volk kon werden gevonden afkeeriger van de dienstbaarheid, en dat nochtans het jok zich zeer gewillig liet opleggen, als men het zelve zacht handelde*: En ik meene het zelve een groote dwaaling te zijn, indien men dat aan eenig particulier humeur der menschen wil toeschrijven; Zo zal ik dan noch zeggen, dat in alle kostelike landen, daar de Magistraats-perzoonen onbeloond, weinig in getaale en jarig zijn, en de Regering daarenboven aan geene familien geaffecteert is; *een groot Heer*, aldaar eeni-

ge macht bekomende, *alle Magistraaten en Regenten zeer lichtelik met officien, beneficien, en penningen kan zodanig omkopen, dat zy hem de vryheid des Lands van zelfs overgeven.* Maar als de Vorst ter contrarie zich met geweld Heer wil maken, komen de Magistraats-perzonen nietwes te ontfangen, zulks zy als dan, in plaatze van zwijgen, *hoog uit roepen dat deze landen hare vryheid verliezende, noodzakelik alle koopmanschap en welvaren verliezen zullen; welke klare waarheid terstond ook alle andere Ingezetenen de wapenen tegen den Vorst doet aannemen.*

Cap. XXVII.

Wetten en Train van Iustitie naar de Koopmanschap geformeerd.

NA *openbaar geweld buiten 's lands,*⁺ bestaande in zee-rovery, ofte oorlog, den koopluiden af te weeren, volgd het afweeren van *openbaar geweld binnens lands,* het welk vermits het ook alle andere Ingezetenen en voornementlik den Regeerders zoude schadelik wezen; zulks geen menschelike societeit hoedanig die zy, zonder het zelve af te weeren bestaan kan; zo is

*+Hoe schadelik
moedwillige Bankeroetiers
zijn.*

daar toe, hier te lande genoegzame ordre van justitie gesteld. Maar hoewel *bedrog*, waar door men iemand anders goed even zo wel kan ont dragen, als door *geweld*, ook niet min behoorde te werden gestraft, en dat de koopmanschap inzonderheid steunende op (*bona fides*) geloof, door (*dolus malus*) valsch bedrog, in het geheel kan werden geruineerd; zo is aller verwonderinge waardig, *dat Holland de koopmanschap, in voegen als zy hier gepleegd moet werden, heeft kunnen behouden, met zo vele wetten ofte beneficien van Rechten, uit die krijg lievende Roomsche Republiek afdalende, en hier den kooplieden dienende, purelik om meer profijts met bedrog, als met ⁺ eerlike koophandel te kunnen doen.* En aan de andere zijde is hier zo weinig zorgs gedragen, om door contrarie goede ordre en wetten de eerlike kooplieden, tegen die valsche bedriegers, naam van kooplieden dragende, te protegeeren en aan het hare te helpen: datmen groote reden heeft om te vragen, *Waarom niet alle boos-aardige menschen uit verre Landen naar Holland komen om, onder den dekmantel van koopmanschap, hier openbarelik te leren steelen, en dezen weg, die men wet zo excessif groot profijst veilig en straffeloos kan inslaan, in te*

⁺En hoe weinig men daar tegen gezorgd heeft.

gaan? Want oderunt peccare mali (qua'es omnes naturâ sumus) formidine poenae.

Dank heb' de roed', zy maakt de kinderen goed. Dienvolgende om hier in⁺ eenige beter ordre te stellen, dunkt my dienstig zoude wezen, dat niemand binnen dezen lande van Holland wierde toegelaten eenige koopmanschap te drijven, *ten ware hy te zijner maalstede, daar toe zich hadde in een publik register laten aantekenen.* Welk zoude wezen van zodanige kracht, voor eerst, dat de ouders en bloedvrienden des gemelden koopmans, binnen het jaar in het zelve register geen contrarie aantekeninge hebbende gedaan; niet zouden vermogen met eenige *testamentaire dispositie*, gemelden koopman min erf, als *ab intestato*, tot nadeel zijner Crediteuren, te laten toekomen. Daarenboven⁺ behoorde het in allen gevalle een koopman, wie hy ware, voornementlik een gefaljeerden, ongeoorlofd te zijn eenige profitable erffnisse te repudieren. Want het niet kan werden gepresumeerd te geschieden dan (*in fraudem Creditorum*) om den schuld-eisschers te bestelen; gelijk ten zelve einde hem ook behoorde verboden te zijn eenige goederen krachtelik te vervremden, dan *titulo lucrativo*, daar voren

⁺ *Vvat ordre men daar tegen zoude kunnen stellen.*

⁺ *Met te weren den Crediteuren schadelike Testamenten, transporten, repudiatien.*

de waarde van dien ontfangen hebbende; in zulken verstande, dat hy komende daar na bank-breukig te werden, alle zijn' giften, getransporteerde, ten houwelik gegeven ofte aan zijn' kinderen bewezen goederen behoorden te werden besteed ten voordele der Crediteuren: want men hier nu al te dikwils ziet de waarheyd van dit Engelsch spreek-woord: *Happy is that son whoos father goos to the Divel*. Die zoon is gelukkig wiens vader voor den Duivel vaard.

*En gelijk het een Koopman ongeoorlofd behoorde te wezen door *houwelikse voorwaarden zijn wijf te begonstigen* ten nadeele der Crediteuren, zo behoorde ook den vrouwluiden verboden te zijn, te bedingen by scheiding des huwliks de keure van deel aan winst en verlies, ofte niet; want daar niet billiker is als *quem commoda eum incommoda sequantur*, die de baat wil genieten, behoorde ook de schade te dragen. Ja de ouders en bloedvrienden van zodanig vrouw-mensch behoorden zich wegens de erffenissen in alles te moeten dragen, gelijk die van den man zelfs. En gemeenschap van goed buiten sluitende, ofte verbonde goederen aanbrengeende, behoorde het zelve in de publike registers te worden aangeteikend.

*En Houwelikse voorwaarden.

Het ordinaris register van zodanig koopman,⁺ staande ter goeder naam, en met eede gesterkt zijnde, behoorde in alles met *notariale schriften*, gelijk te werden gesteld: en ten nadeele des zelve behoorde nietwes te werden *geprefereerd*, dan *speciaal hypotheek*; also het *legaal* van 't *gemene land*; *weeskinderen*, *huishuur*, *huwelikse voorwaarden*, &c. warelik den koopluiden, en dienvolgende het gemene land, zeer schadelik is. Maar indien een koopman t'eenigen tijde wierd bevonden zijn register vervalscht, ofte meinediglik te hebben gesterkt, zo behoorde de zelve, als een valsche munter, in alle manieren aan lijf en leven te werden gestraft; op dat een yder door die rigoreuse straffe wierde afgeschrikt van zich door die vals- en trouwloosheid met een ander mans goed, ten nadeele van den gemenen welstand, te verrijken. ⁺ *Als mede Preferentien.*

Het is ook zeer schadelik dat eenige⁺ koop werd gerekend op *gereed geld* geschied te zijn, als na de gedane levering niet prompt en daadelik de penningen ofte het verkofte goed, werd vervolgd. Want voorwaar als de verkoper dus van zijn recht afgaat met warelik den koper te borgen, zo geeft hy aan de eene zijde den quaadwilligen zeer groote ⁺ *Vindicatien ofte evictien.*

gelegendheid om groote banqueroeten te kunnen doen: en hy die aan de andere zijde meest *in culpa* onvoorzichtig is, ontnemt daar na met zijn onbillike vindicatie, ofte vervolginge zijns goeds, den anderen Crediteuren het haren.

+Ja dunkt my aan de koopmanschap en *het register eens eerliken koopmans* zo veel gelegen te zijn, vermits de constitutie der koopmanschap hier zodanig is, dat zy geen ander bewijs ofte securiteit toelaat: dat men dienvolgende op het register alleen zo wel parate executie behoorde te doen, als in des Gemene lands penningen. Want indien de koopmanschap hier is *salus Populi*'s lands welvaren, wat rede kan hier dan zijn, om niet met het land *pari passu* den zelven trant te gaan?

+Een schuldboek behoorde recht te geven tot parate executien.

+Ten minsten behoorde in yder koopstad te wezen een *particuliere Vierschare*, recht sprekende tusschen verkooper en kooper; op dat niet alleen gemelde processen vaardiglik mochten werden afgedaan, maar ook, op dat de Rechters den stijl van koopmanschap beter doorgrondende, rechtvaardiger en den Lande heilzamer vonnissen mochten wijzen.

+Promte justitie door Vierschare over koopluiden.

Dat in den boedel van een afgestor-

ven werd toegelaten, het *beneficium inventarii*,⁺ als de gemeene Crediteuren zich erfgenamen willen dragen, is zeer onredeliken den kooplieden schadelik.

⁺Maar zeer schadelik is beneficium inventarii.

En niet min schadelik zijn de *brieven*⁺ van cessie ofte *atterminatie*. Want vermits niemand om particuliere schulden door het publik werd vervolgd, is in alle manieren te presumeren, niet dat de Crediteuren zich zelven door al te scherpe maning, schade zullen willen aandoen, met iemand die warelik niet betalen kan, en anderssins goedwillig is, zijn credit te benemen en op den dijk te jagen; maar wel dat een boos-aardig mensch zijn goed naar zijn welgevallen verborgen en getransporteerd hebbende, zich zelven door een valschen eed tot meer rijkdoms en gemaks zal willen brengen.

⁺Brieven van cessie ofte atterminatie.

Ter contrarie zoude den Gemeene lande zeer voordeelig wezen, indien men op de minste aanklagt over eenige kennelike wanbetaling, *den debiteur* dadelik *met zijne boeken apprehendeerde*. Want ingevalle hy als dan konde bewijzen⁺ *solvendo*, betalens machtig te zijn, zoude hy zeer lichtelik op borgtogt kunnen werden gestaakt; en niet konnende betalen, zoude men die vuile dieveryen, transporten, verberging

⁺Hoedanige rigoreuse straffen noodzakelik zijn.

van boek en goederen, als mede het ontvluchten en het valsch aangeven der schulden ten wederzijden, voorkomen. In alle gevallen *behoordemen quaadwillige Debiteurs met vrouw en mondige kinderen, door publike autoriteit, by den kop te grijpen en te houden in eenig publijk werkhuis, om hun aldaar den kost te doen verdienen*. Ja zelfs indien de boosheid des principalen Debiteurs gequalificeerd ware, behoordemen den zelve, niet min als een huisbrakigen dief, *aan een galge te hangen*, zonder in eenigerley wijze toe te laten dat de zelve bankeroetiers hier blijven wonen, en op een anderen naam haar koopmanschap continueren; volgens het spreekwoord, *qui non habet in aere, luat in pelle*. Betaal' uw schuld met gelletje, of boetse aan u velletje: en 't placcaat van Keizer Karel des jaars 1540, articul 2.

Doch indien gemelde bankeroetiers met hare goederen en boeken gevlucht zijnde buiten de jurisdictie van Holland, aldaar door die politike macht wierden geprotegeerd, dunkt my het den geneene lande van Holland oorbaar ware dezen weg in te gaan: voor eerst uit kracht van een generale wet, alle zodanige houdende als *laesae Majestatisreos*, publike land-verraders, be-

hoordemen die ook zodanig te vervolgen. Te meer, dewijl een schelmse bankeroet niet min hulp van nooden heeft om die uit te voeren, als land-verradery. Ten minsten kan de zelve niet werden zo besteken, dat niet de *boekhouders* en *cassiers*, *dienstknachten* en *maagden* daar van eenige kennisse krijgen; en dienvolgens behoordemen *alle de zelve by den kop te grijpen*, en *rigoreuzelik met de pijnbank ofte onder eede, naar gelegenheid van zaken, te ondervragen*. Want voorwaar, indien de pijnbank eenig goed gebruik heeft, zo is het in zaken daar 's lands welvaren aan hangd, en daar kennelik meplichtigen van het schelmstuk moeten zijn.

Onderentusschen moest men ook op⁺ de heete daad door het gehele land afkondigen, *dat alle die eenige goederen ofte inschulden des veldvluchtigen onder zich hadden, het zelve promptelik hadden bekend te maken, op peene van gestraft te zullen werden als land-verraders en heelders van dat schelmstuk*: en op de versse daad behoordemen *onder eede te examineren alle de gene daar eenige presumtie op viel*, met belofte en verklaring dat alle die oprechtelik deposeerden, zouden werden gehouden *voor eerlike luiden*, al hadden zy te vooren ietwes tot het schelmstuk

⁺Als mede Publicatien.

gecontribueerd, en dat zy ter contrarie, *als meinedige land-verraders t' allen tijden zouden werden gestraft, als men door een derde daar van kennisse bequame.*

*En alle die op den boedel ietwes pretendeerden, behoorden ook gehouden te zijn het zelve *dadelijk, bekend te maken, op groote straffen.* Waar door twee zeer quade dingen zouden werden belet, want vermits, *nemo repente fit pessimus*, niemand al te gelijk boos werd, zo zouden alle, die onlangs meesters van des gevluchten goed waren geworden, en dienvolgende het zelve noch niet als eigen gebruikt hadden, *het zelve daadelik aanbrengen*, te meer, dewijl op de versse daad by haar zo nauwe kennisse niet zoude konnen wezen van 't gunt men door het afterhalen des delinquants, zijner meeplichtigen, goederen en boeken, ofte door het examen der justitie, zoude mogen komen te verstaan.

**En aangevingen van alle pretensien ten laste, ofte ten voordele des desolaten boedels.*

En ten anderen zouden alle die ietwes *pretendeeren*, ook onkundig zijnde van 't gunt men zoude mogen komen van des veld-vluchtigen geleegentheid te verstaan; en of daar eenige apparentie zoude mogen wezen, t'eeniger tijd met den fugitiven *te accorderen*, genoodzaakt wezen hare schulden oprechte-

lik aan te geven, daarmen nu dagelijks ziet, dat alle zodanige insolvente boedels door boos-aardige menschen in voegen werden geplonderd, datter zeer zelden voor de eeerlikste ietwes overschiet, om dat men zo *secure* alle schulden verzwijgen, en aan de andere zijde alle pretensien vergrooten kan, naar dat men de zaken ziet een uitslag neemen.

Dit gedaan zijnde, behoorde de⁺ veld-vluchtige by klokkegeslag op zekere termijnen, te werden ingedaagd, binnen welken het den Crediteuren behoorde geoorlofd te wezen met hem absolutelik te *accordeeren*, en alle proceduren te doen ophouden; maar indien de fugitive niet verscheen nochte *accordeerde*, behoorde *hy in een schildery aan een galge gehangen, en alle zijn kinderen zo mondige als onmondige infaam verklaard te werden.*

⁺*Indagingen des Fugitiven, en by gebrek van accoord straffe in schilderye.*

Alle welke dingen, indien geschieden op de versse daad, eer de menschen in zodanig nieuw schelm-stuk de schaamte konnen afgelegd hebben, ik meen van zeer groot gewicht zouden wezen, om de menschen beeter te maken, daar zy nu ter contrarie allengs leeren, dat het beeter is een ander mans goed, als geen, te hebben; & *qu'il n'y a chere que de gens à l'arriere*, en dat

men met veel meer vermaaks een ander mans goed, als zijn eigen verteeren kan: als mede, dat men de schaamte eenmaal te boven gekomen zijnde, veel gemakkeliker en geruster leven kan *eerloos*, als *met zich over het point van eere te ontstellen*, en die met groote kosten te houden. Doch vermits in alle deze proceduren moet werden gedoeld naar *het meeste voordeel der Crediteuren*, voor wien het purelik is *res nummi*, questie om het meeste profijt, zo behoorden zy, noch altijd daar na te mogen met haaren debiteur accordeeren en de sententie doen vernietigen. Want het *fiat justitia & pereat mundus*, spreekwoord, men moet recht doen al zoude de weereld vergaan, past zeer wel in den mond der Rechters; also die niet Souverain wezende, eer, eed en ampts-halven verplicht zijn *te oordeelen niet van*, maar *naar de wetten*; en het zelve niet doende, werden zy in alle welgestelde Republiken *gesindikeerd* en gestraft: maar niet in de mond van wijze Politiken daar *salus populi*, en niet des volks verderf, de hoogste wet moet zijn.

En vermits men aan de eene zijde de *fugitiven* ofte *quaadwillige bedriegers* behoorde te vergelijken by die woelende en dief-achtige *hommelen*, die men in

alle manieren behoorde buiten dit land te houden, ofte te vervolgen en te doden; zo behoordemen ter contrarie⁺ alle *eerlike kooplieden*, die door menschelike onvoorzichtigheid ofte geweld van buiten, als bankeroeten, storm-winden, ongelukken, zee-rovery en oorlog, als goede *hoonig-byen*, medogende aan te zien, met belofte en verklaringe dat alle de zelve hare schade aanwijzende, en zich der Justitie niet onttrekkende, zouden vermogen te behouden *het tiende deel der goederen waar mede zy de koopmanschap eerstmaals hadden begonnen*, zonder dat zy daar na eenigsins van hun Crediteurs zouden mogen werden gemoeit. En blijvende zy met hare kinderen, schoon genomen de zelve veel houwelijks-goed ofte andere gaven hadden genoten, ter goeder naam en faam, als zijnde het zelve *een rechtvaardige vrucht van hare oprechtigheid, en troost in haren tegenspoed*. En vermits tusschen deze schadelike dieven als mede hare kinderen, en die beklagelike ongelukkige geen onderscheid in eerloosheid en straffe werd gemaakt, slaan veele, anderssins eerliken door nood, den boozen weg in. Want, *ne nos inducas in tentationem*, de occasie maakt een dief, en de nood noch meer.

⁺*En voor ongelukkige insolvente eerlike kooplieden behoorde een tamelike beloning, ten laste der Crediteuren, te wezen.*

Hier mede laat ik my voorstaan genoeg gezegt te hebben van *Hollands Politie, Religie, Finantie, Militie, en Institie*, om te kunnen oordeelen wat voor dit Land oorbair zy. Zulks hier nietwes zoude resteeren als te kunnen beantwoorden eenige *objectien* die hier tegen zouden mogen werden gebracht.

Cap. XXVIII.

Waarom de Ingezeeten en van Holland door de regeeringe der Princen van Oranjen niet meer zijn geruineerd geworden.

⁺WAnt iemand zoude lichtelik zeggen *dat alle deze reedenen gansch niet kunnen opweegen, een contrary exempel in 't cas subject*. Namentlik, Holland hebbende een Gouverneur, een groot Heer *ad vitam*, en een groote bezoldigde krijgs-macht, heeft de Antwerpse verloopende koopmanschap kunnen verkrijgen en behouden tot nu toe: waar op distinctelik te antwoorden staat.

⁺*Of Holland door het beleid der Stadhouders niet is zeer wel gevaren:*

⁺Voor *eerst*, staat zeer wel te considereeren, dat ten tijde van dat verloop, in alle de omleggende landen noch veel

⁺*werd beantwoord.*

grooter beletsels tegen de koopmanschap waren, als in Holland. Namentlik, onder alle *Monarchen die ondragelike lasten*, hier voren genoemt, *sonder vryheid van Religie*, behalven in *Poolen*. En in alle *de Oostersche Steden* werden, door *de Monopolien der Borgerschap en Gildens*, alle vremdelingen buiten de negotie en handwerken gesloten; en geen Religie toegelaten als eene: sulks, voornemelik *in den beginne der troublen* hier noch geen *soo kennelike Monarchale regeeringe* zijnde, maar wel *vryheid van Religie, Borgerschap en Gildens*, met *kleine tollens*, alleen tot beveiling der zee strekkende; niet wonder is, indien de selve zich hier heeft nedergeset.

Ten *tweeden*, vermits dese Landen⁺ moesten oorlogen tegen haar eigen machtigen Heer, en dat de selve minst versoenelik was tegen *den Kapitein Generaal*, so en konde ook de selve zijn eigen land-goederen en leven niet behouden, dan met dese kleine landen naar zijn vermogen te doen welvaren, en daar in ook te subsisteeren: want by soo verre den gemelden Kapitein Generaal in die tijden niet seer sorgvuldiglik de gunst en liefde van de Regeerders, en Ingesetenen, door 't besorgen van haar algemeen welvaren, geconserveert, en meer en

⁺ *Vanneer de Stadhouders goed ofte quaad gedaan hebben.*

meer getracht hadde tot sich te trekken, soo soude hy waarlik pericul gelooopen hebben, van *dat men wederom tot eenige versoeninge met den Grave hadde mogen verstaan*. Welke versoeninge, hoe voordeelige besprekken die ook, tot gerustheid van den Kapitein Generaal, hadde mogen inhouden, noodzakelik de ruïne van den selven Kapitein Generaal soude hebben moeten naar sich slepen, en in het korte of in 't lange veroorsaken.

Immers, soo haast en is *die vrees* des Kapiteins Generaal *niet voorby geweest*, of hy heeft het welvaren van 't Land versuimt, *om zijn eigen te vergrooten*. Dus stelde hy sich in alle manieren *tegen den Treves*. en daar na heeft men gesien, dat men niet alleen alle de macht van het Land, maar ook ongeloovelike sommen van penningen op renten gelicht heeft, om te doen alsoo glorieuse en voordeelige conquesten voor den Kapitein Generaal, als schadelike en altijd lastige voor Holland, terwijl de goede Ingesetenen van Holland schandelik op zee zijn berooft en geplonderd geworden. En hoe weinig de Kapitein Generaal, ofte die doen regeerde, tot dese jegenwoordige *vrede met Spanjen* genegen was, blijkt daar uit, dat de Koning hem in het particulier daar toe moeste bewe-

gen, met hem te vereeren *het Marquisat van Bergen, Turnhout, Sevenbergen*, en het *Graafschap van Montfoort*, als mede noch jareliks een somme van penningen. Ia dat meer is, *de Kapitein Generaal* is eenmaal in volle Vrede ofte Treves, *met gewapender hand door de Hollandsche Steden omgetrokken*, om de *Regeerders*, naar zijn eigen *sinnelijkheid*, af en aan te setten: en eenmaal is het hem mislukt, *de voornaamste koopstad door verrassing en krijgsmacht in te nemen*. Sulks, indien de selve omtrent drie maanden daar na niet was komen te sterven, men in korte jaren zoude hebben gesien, of niet alsoo gewisselik *Holland*, en voor eerst *Amsterdam*, alle den koophandel zoude hebben verlooren, *door een twist tegen haar eigen Gouverneur en Kapitein Generaal*, als wel eertijds *Vlaanderen* en *Brugge* van hare negotie zijn berooft geworden door den twist tegen den Erts-Hertog *Maximiliaan*.

Cap. XXIX.***Waarom de vryheid in Holland niet meer goeds heeft veroorzaakt sedert de dood des Princen van Oranjen.***

*Maar sal iemand misschien wijders seggen, God de Heer heeft ons gegeven vrede met Spanjen; en wechgerukt onsen Kapitaïn Generaal, zonder een bejaarde zoon ofte bequaam successeur na te laten; *het welke de twee gewenste saken scheenen te zijn die ooit de Hollandsche ingesetenen van God de Heere konden bidden*; vermits zy dienvolgende purelik naar het interest van hare eigen Provintien en Steden konnen werden geregeert; en nochtans kan men geen verandering zien, dan hier in, *dat lijf, goed en eere, nu niet hangt van een mensch, ofte van een die het oore desselven besit*. En dat de Steden nu door hare krijgsknechten niet konnen schielik overvallen werden; sulks de Regeerders van de Provintie, soo wel als die van de particuliere Steden, nu absolutelik hare eige meester zijnde, niet meer behoeven te vreesen, door wel te regeeren, een Opper-hoofd te offenseeren; en dienvolgende lijf, goed, en macht te verliezen.

**Dat Holland weinige goede vruchten door de vrye Regeeringe heeft genoten, werd beantwoord.*

Waar op ik moet bekennen dat het⁺ voorschreve gewenste voorval noch zodanige heylsamen vruchten niet voortgebracht heeft, als wel uitterlik scheen dat daar van met reden albereids verwacht konde werden, insonderheit *vermits tot noch toe geene verlichting van soo sware schattingen en impositien daar op is gevolgd*; maar als de reden van dien en 't gepasseerde te rechte ondersocht en aangemerkt word, soo sal men bevinden dat de oorsake daar van *niet de tegenwoordige vrye Regeerders*, maar wel *de voorige verkrachte Regeeringe, met de Stadhouders, Gouverneurs en Kapitains Generaal, mitsgaders de overgeblevene swakheden daar uit voort-gekomen, te imputeeren zy. ja dat zelfs venwonderings-waardig is, dat de sake ten goede van 't gemeene beste, in de tegenwoordige conjuncture van tijden, albereids soo verre zy gebracht*; want als de bekende en uitterlik blijkende oorsaken van 't gene voorschreven is, ingesien en opgetelt worden, soo sullen eenen ieglik sulks nadenkende, aanstonts voor oogen komen dese vier navolgende:

⁺*Vaarom geen verlichting van imposten is gevolgd.*

In den *eersten*, dat ten tijde van het voorschreve overlijden van de laetst-gewesene Stadhouder en Kapitaen Generaal, de Provintie van Holland, wesende van soo kleinen begrip, en van soo

slechten bodem, als hier boven staat verhaalt, belast is gebleven met soo vervaarliken Capitaal op interesse genegotieert, en soo excessijf veel loopende schulden, dat het in andere Landen, en mogelijk ook voor de posteriteit in Holland, selfs ongelooflik sal schijnen, dat soo geringen Provintie, met soo grooten last en beswaarnisse noch heeft konnen bestaan: en dat de Ingesetenen van dien, niet alleenlik de jarelikse interessen van soo onuitsprekeliken capitaal: maar noch daarenboven soo vele lasten, tot hare en harer lastige bond-genooten defensie, hebben konnen dragen, zijnde by de Heeren Staten van de selve Provintie, korts voor 't overlijden van den voorschreve Stadhouder en Kapitaain ⁺Generaal, *Prins Willem, vader van den tegenwoordigen Prince van Oranje*, aan de selve geremonstreert, en ook naderhand tot verdediging van hare proceduren, in den jare 1650 gehouden, publiek bekent gemaakt, dat 'et gemeene land van Holland doenmaal belast was, met penningen op interest gelicht, ter somme van *hondert en veertig millioenen guldens*, en noch daarenboven met loopende schulden ter somme van ontrent *dertien millioenen*.

Ten *tweeden*, dat de goede Ingesete-

**Dat het Land van Holland doenmaal belast was met hondert en veertig millioenen guldens op interest, en daarenboven dertien millioenen loopende schulden.*

nen van de voorschreve Provincie, hare koopmanschap drijvende op de Levanten, ontrent de selve tijd, en voornamentlik in den *jare* 1650 en 1651, door⁺ *de Fransche Roovers op de Middellandsche zee*, uittermaten zijn beschadigt geworden, soo verre, dat een gedeelte alleenlik van de voorschreve schade, te weten, voor soo veel de kooplieden tot *Amsterdam*, door publijk bevel, hebben aangebracht, en willen bekent staan, gemonteert heeft ter somme van verre over de hondert tonnen gouts. ⁺*Met de Fransche zee-rooveryen.*

Ten *derden*, dat desen Staat in den⁺ *jare* 1652 is vervallen, en tot den *jare* 1654 toe verbleven in openbaren oorlog met de *Engelschen*, daar door een merkelike versparring in de *Commercie*, en ook notable verliesen aan vele *Traffijcquanten* der voorschreve Provincie zijn veroorzaakt. ⁺*Met den Engelschen oorlog.*

En ten *vierden* de *Oostersche oorlogen*⁺ korts daar aan opgekomen, voornamentlik voor soo veel de selve tusschen de *Koningen van Sweden* en *Denemarken* zijn gevoert; en desen Staat by forme van assistentie sich daar inne vermengt heeft gehad. Alle welke publijke saken nademaal by eenen iegelik wel voor redenen, van 't gene voorschreven is, erkent; maar de rechte gronden en ⁺*Met de Oostersche oorlogen.*

innerlike oorsaken van de selve by weinigen curieuseliken nagespeurt, en oversulks by velen, als *effecten van de tegenwoordige Regeeringe*, aangesien worden: so heeft het my noodig geacht, naar mijne beste wetenschap, aan te wijzen, van waar de selve saken, menschelikerwijse gesproken, eigentlich hergekomen zijn.

En *eerstelik*, wat belangt de voorschreve genegotieerde hondert en veertig millioenen guldens met de loopende schulden, hier voren aangeroert, so is wel bekend, en ook lichtelik te begrijpen, dat de selve last door den *Kapitain Generaal* en zijne *flatteurs*, de goede Regeerders van Holland over den halse gedrongen is, *aangesien de voorschreve Capitalen verspilt zijn tot uitvoeringe van de ambitie en glorie van den gemelden Kapitain Generaal*, om groote legers te velde te brengen, en door verwonderens-waardige belegeringen te conquereren die steden, die noch heden ten dage, als voorsegt is, tot een sware ballast voor Holland zijn strekkende; en 't gene in desen noch meest stonde te beklagen, was, dat de voorschreve Frontier-steden t'eenemaal over-gegeven geweest zijnde aan de dispositie van den Kapitain Generaal, soo ten aansien van 't stellen van *Gouverneurs*, ofte *Commandeurs*, en 't leggen

van garnisoenen in de selve, als anderssins, alleenlik waren dienende tot soo vele citadellen, om het arme Holland daar mede als in boeyen te houden: en dat men dikmaals met jammer heeft moeten aensien, dat, terwijl te Lande soo veel millioenen aan de ambitie van den Kapitaen Generaal wierden opgeofferd, ter Zee de noodige defensie van de Commercie en Navigatie, wesende de ziele van Holland, moeste aankomen op de middelen van de Convoyen en Licenten, die uit de Koopluiden alleen wierden getrokken; ja dat meer is, dat ook somwijlen noch een gedeelte van de voorschreve middelen tot het oorlog te lande wierde gediverteert: ick wete⁺ wel, dat by velen die manier van huishoudinge echter niet misprijselik geacht wert; om redenen, dat de goede Ingesetenen doenmaals immers soo wel, ja beter varende waren als tegenwoordig, en dat 'er doenmaals wel een goede stuiver viel te verdienen: maar ik wenschte, dat die arme menschen wat verder sagen als haar neus lang is, en dan soudensy bevroeden, dat het doenmaals in 't gemeene land toeging, even als my voorstaat gebeurt te wesen in een sekere familie, van God de Heer met tijdelike middelen wel gesegent, daar de ouders overleden zijnde, de kinderen geraekt waren onder d'opsicht van

⁺VVerd met een aardige gelijkenisse verklaart, hoe veel de Staat van het Land onder dese Vrye Regeeringe beter vaart, als voor dese onder de Stadhouders, Gouverneurs en Kapitaens Generaal.

een quistige voogd, *die gantsch geen rekeninge makende, van den hoogen boom af teerde, en als' er geen geld in Cassa was, terstond een goede somme, tot laste van de arme weesen, op interest lichtede: in die familie waren te dier tijd de voorschreve kinderen in hare domme jeugd, ook de buur-kinderen en de dienstboden, haar ten hoogsten verheugende, als alles hebbende en doende daar haar hert en lust naar was strekkende; naderhand gebeurt zijnde, dat de voorschreve quistige voogd deser wereld was komen te overlijden, raakten de voorschreve kinderen onder d'opsicht van een wel-gereguleerde weeskamer, die continuelik selfs het ooge daar op houdende, en voorts haar bestelt hebbende onder de dageliksche sorge van een vroom, naarstig en nuchteren man, de voorschreve huishoudinge op een geheel andere wijze gereguleert wierde, onder behoorlike menagie, sonder eenige quistinge, ja soodanig, dat in plaatse, ten tijde van de voorgaande voogd, jareliks veel ten achteren geteert, en t'elkens geld op interest genomen was, alsdoen ieder jaar de Cassa merkeliken te boven quam; welk overschot ook t' elkens geëmployeert wierde tot aflegginge van een gedeelte der Capitalen, daar mede de vorige voogd den boedel van de arme weesen beswaart hadde; maar in de selve tijd murmureerden de voorschreve kinderen,*

seggende, dat sy alsdoen van conditie merkelijk waren verargert, dat het leven een lust hadde onder de voorgaande voogd; insgelijks klaagden de buur-kinderen en dienstboden, seggende, dat men onder de voorgaande voogd in dat huys somwijlen sijn hert eens mochte ophalen; maar dat het aldaar nu een dorren stroom was: doch die arme onnosele wees-kinderen dachten weinig dat, in gevalle die eerste huishoudinge langer gecontinueert hadde, het voor haar naderhand, in hare meerderjarigheid, een droevige tijd zoude hebben geworden: en wy onnosele arme Hollanders, die met recht wel domme Hollanders mogen genoemd werden, hoe lange sullen wy noch blijven in onse kintsheit, en in onse domme jeugd, sonder te bemerken dat die weelde, die wy doenmaals voelden, voortquam uit die quade mesnagie van dien quistigen voogd, die dat Capitaal van hondert en veertig millioenen t'onsen laste heeft doen negotieren? Immers behoorden wy te begrijpen, dat wy nu noch geschat en geschooren moeten werden, om de interesten van dat Capitaal op te brengen en te betalen: uit welke schattinge alleen onse tegenwoordige opsienders de geheele huishoudinge anderssins wel souden kunnen vervallen: sulks dat al 't gene wy jegenwoordig tot ons onderhoud en bescherminge hebben op te brengen en te betalen, en 't gunt ons soo

suur valt, waarliken geseyt moet werden *de bittere vrucht te wesen van dien boom van weelde, die ons die schoone voogd geplant hadde; en daarom wy als jongedomme kuikens in vreugde gedanst hebben*: dat onse buurkinderen, de *Geldersche, Stichtsche, Over-Ysselsche*, en andere *lonkeren*, die weelde niet verveelde; en dat ook *onse gehuurde knechten, met geheele Regimenten Franschen, Engelschen, Schotten en Walen*, dat leven in ons huys wel behaagde, en dat haar hert noch vry wat jeukerig is, om die tijd eens weer te herhalen, dat kan ik noch inschicken, *Het is goed riemen te snijden uit een ander mans leer*, maar dat wy Hollanders soo dom zouden wesen, dat wy niet zouden kunnen sien *dat de jegenwoordige huys-houdinge is onse behoudenisse, en de voorgaande onse sekere ruïne eindlik hadde moeten na sich slepen*, dat is voorwaar onbegrijpelijk.

Wat de voorschreve *tweede* oorsake belangt, namentlik de *pyraterye in de Middellandsche zee*, en daar omtrent gepleegd; soo is voor eerst evident, dat, nademaal alle de middelen van Holland, soo wel de voorschreve genegotieerde Capitalen, als 't gunt uit het sweet en bloed der goede Ingesetenen van de selve Provincie wierden geperst, aan de

ambitie van den Kapitein Generaal, als boven gesacrificeert wierde, daar door by defect van vigoureuse bescherminge ter zee, een open veld wierde gegeven aan alle roof-gierige natien, om op de rijk-geladene Hollandsche schepen te equiperen, en op vrybeuit te gaan, *quis nescit maximam peccandi illecebram, esse impunitatis spem,*

*Die altijd 't schaap wil wesen,
Heeft eindelijk de wolf te vreesen.*

Daar by dan noch gekomen is, dat men⁺ onder pretext van de gesloten vrede met Spanjen; even als of geen quade menschen meer in de wereld waren geweest, en of alle begeerlikheit tot het goed van zijn even-naasten daar mede hadde opgehouden, door zijne creaturen en flatteurs, het werk met groote drift daar toe beleyt heeft gehad, dat verscheide Oorlog-schepen van desen Staat verkoft, en dese Landen daar door van hare noodige bescherminge te water ontbloot zijn; daar jegens de vrome, en verre-ziende Regeerders sich doenmaals des te minder hebben mogen opposeren, om dat haar daarentegens door den Kapitein Generaal noch een ander quaat boven 't hoofd hing, namentlik, dat soo haast hy (die doenmaals zijn tijd noch meest met *jagen, vliegen, kaetsen, danssen,*

⁺*Met de overblijfselen van
een langdurige
Een-hoofdige regeering.*

comedien, en andere infamer debauchen, doorbrachte) sich toe saken van Staat zoude beginnen te appliceren, alle de overblijvende navale macht van 't Land zoude gebruikt hebben tegen de Regeeringe van Engeland, tot voortsettinge van de interessen van zijne familie, edoch tot zeer beswaarlike ongemakken van alle, en voornementlik van de trafficquerende ingesetenen van Holland; waar op dan ook is gevolgd, dat eenige van de voorschreve verkofte schepen van desen Staat, de principaalste der voorschreve roof-schepen zijn geworden; 't welk my wederom in gedachte brengt 't gene in den jare 1651 publijkelijk en zeer waarschijnlijk aangewesen is; namentlik, dat de voorschreve, en meer andere rooveryen uit de Sorles en elders, door onsen Kapitein Generaal selfs, by heimelike correspondentie, besteld zouden zijn geweest, en dat eenige oorblasers van dien longen Vorst hem gepersuadeert hadden, dat het selve 't sekerste, ja 't eenige middel was, om die van Amsterdam, daar mede hy eenigen tijd voor zijn dood in groote twist is geweest, gedwee te maken, en tot zijn devotie te krijgen; zijnde by de groote Hoofden een vaste maxime, alle groote en sterke Steden, die haar in hare desseinen tegenstand kunnen doen, by alle wegen en middelen, ja als de

bedekte wegen haar ontbreken, zelfs door openbaar geweld *klein te maken* en te *ruïneren*; gelijk 't selve ons alle historien, en d'exempelen van alle, soo jegenwoordige als voorgaande tijden, klaarlik bevestigen; en die overdenkinge alleen behoorde voor ons *Hollanders*, welkers welvaren geheelik bestaat *in florisante koop- en volkrijke Steden*, genoeg te wesen, om een stantvastige resolutie te nemen, *van nooit tot verkiesinge van eenig permanent Hooft, onder wat naam sulks ook zoude mogen wesen, te vervallen, en daar by onveranderlik te persisteren.*

Wat wijders de voorsz *derde* oorsake belangt, namentlik *den oorlog jegens d'Engelschen*; dien-aangaande meine ik met waarheit te mogen seggen, en ook sekerlik te kunnen aanwijzen, *dat wy die⁺ smerte om en ter liefde van den Huyse van Oranjen geleden hebben*; zijnde sulks, dat die van 't Parlement in Engeland, haar eigen goeden Koning het hooft afgeslagen hebbende, en daar door by alle de Monarchen van de wereld zeer gehaat wesende, ook naar alle menschelike appaentie, by de naast-gelegen Koningen, moetende vervolgd, en, soo veel in haar was, daar over gestraft worden; op dat zoodanigen feit ongewroken blijvende, haar eigen onderdanen niet tot ge-

⁺Het Engelsch oorlog is om en ter liefde van den Huise van Oranjen, by den Hollanders geleden.

lijke daad tegens haar opgewekt mochten werden; oversulks haar genoodsaakt vonden de vriendschap van desen Staat aan te zoeken; *gelijk sy dan ook*, kort naar 't overlijden van den Prince van Oranje, *een seer aansienelike Ambassade herwaarts afzonden, sonder eenig ander Potentaat ofte Staat in de wereld gelijke eere te bewijzen*. Ik en sal my nu niet inlaten, om alhier particulierliken te verhalen, al 't gene de selve tot bevestiginge van de vriendschap, tusschen beide de Natien, hebben aangeboden; maar het sal my genoeg zijn, dat men wete en aanmerke, dat sy by Commissarissen van de Heeren Staten Generaal *ernstig aangehouden hebben, om de vernieuwinge van het bekende tractaat van entrecours, in den jare 1495 tusschen beide de Natien gemaakt*; aangesien ik van gevoelen ben, en hier naar ook breeder aanwijzen sal, *dat het desen Staat gansch ongeraden is, sich met Engeland in verder verbintenissen in te laten*; en alhoewel wy, door de vernieuwinge van 't voorschreve tractaat, niet alleen de vriendschap, maar ook onse Commerce en Visserye t'eenemaal seker gestelt zouden hebben, daar toe de artikulen van 't voorschreve tractaat, en voornamentlik ten reguarde van de Visserye, in gewenste termen zijn leggen-

de; zo hebben nochtans die gene die haar⁺ als slaven aan den huize van Orangie verbonden hielden, niet alleen het besluit van 't voorsz. gewenschte Tractaat wederhouden, maar ook de voorsz. afgezondene Ambassadeurs alle hoon en smaatheid doen wedervaaren, eerstelik haar in de publike deliberatien van Staat tegens de voortgang van 't zelve Tractaat by alle bedenkelijke middelen opposeerende, voornamentlik door 't zoeken van uitstel op allegatie datmen alvorens behoorde te zien *den uitval van de desseinen van den jegenwoordigen Konink van Groot-Brittanien*, doenmaals Konink van *Schotland*, en ten anderen mede *het domme graauw* tegens de personen van de gemelde Ambassadeurs ophitzende, ook zo verre dat *de Heeren Staaten van Holland*, ziende de weder-waardigheeden, en daagelikse dreygementen die aan haar personen geschieden, genoodzaakt zijn geworden om zwaarder onheilen te voorkoomen, een *Corps de guardes* te doen leggen voor haar Logement, en haar in dier voegen door geduurige wacht, te bevryden van gelijke onheil als onlangs te vooren de persoon van *D^r. Doreslaer*, afgezondene Minister van 't voorsz. Parlement, binnen 's *Graven-Hage* in de herberge

⁺*De waarachtige oorzaken van het Engels oorlog.*

van de zwaan was wedervaaren; en *wat afkerigheid zoodanige proceduren in de voorsz. Heeren Ambassadeurs, en vervolgens mede in haare meesters veroorzaakt hebben, is lichtelik te begrijpen*; gelijk dan ook daar op is gevolgt, dat zy naar een geruymen tijd vertoevens, bespeurt hebbende, dat den yver van *de vroomen en oprechte Regenten*, die zich te dier tijdt voornamentlik in de Provintie van *Holland en Zeeland* vertoonde, *den tegenstand van de factie van Orangie niet konde te boven koomen*, haar zeer gemiscontenteert wederom naar *Engeland* begeben hebben, zeggende eene van de zelve, te weeten *de Heer Sint Iohn*, op zijn afscheid tegens Commissarissen van haar Hog. Mog. *Mijn Heeren, gy hebt het ooge op den uitval van de zaaken van den Koonink van Schotland, en daarom hebt gy onze aangebode vrundschap versmaad, doch ik verzeekere u dat veele in 't Parlement meede van opinie zijn geweest, dat wy herwaarts niet en behoorden te koomen, ofte eenige Ambassade te zenden, maar eerst onze zaaken met den Konink van Schotland te boovente weezen, en als dan uwe Ambassadeurs zelfs tot onzent te verwachten; ik bemerke nu mijne faulte, en zie wel dat die Leden van 't Parlement die van die opinie zijn geweest, gelijk heb-*

ben gehadt, gy zult in weinig tijds onze zaken tegens den Konink van Schotland zien gereddet, en dan door uwe Gezanten koomen aanzoeken, 't gene wy u nu zo cordialik hebben koomen aanbieden; maar gelooft vry dat het u dan zal berouwen, onze aanbiedinge te hebben verworpen. En Godt gave dat de *ervaarentheid* de waarheid van 't voorsz. discours tot onzen grooten naadeele niet hadde doen blijken; maar de zaaken van den *Konink van Schotland*, door eene bataille ter einde geloopen, en den oorlog met dezen Staat daar op gevolgt zijnde, hebben de zwaare slaagen en bekommernissen van den zelven oorlog het voorzeide berouw by veelen wel degelijk te weege gebracht; doch *fronte capillata post est occasio calva*. Het is te laat de put te vullen als 't kalf verdronken is.

En dit is *de waare oorzaak van den voorsz. droevigen oorlog*, waar by koomende *het insupportabel humeur van die natie*, haare geduurige *jalousie over onze florisante commercie*, en den *ingebooren haat van Kromwel tegens den Prince van Oranje*, als een *zusters zoone van dien Konink*, die hy van de *gantsche weereld het aldermeeste hadde te vreezen*, zo kan een iegelijk lichtelik afneemen, wat moeyte en zorge het aan de oprechte Regeer-

ders gekost heeft, om met de zelve natie wederom in vrede te mogen geraaken.

*Wat nu eindelijk het voorsz. *vierde poinct*, te weten den *Oosterschen oorlog*, belangt, zo is 't zeker dat ingevalle dezen Staat het geluk gehad hadde, van daarentrent hare deliberatien alleenlik te mogen beschikken *naar zijn ware Interest*, zonder dat men in zijn eigen boezem gehad hadde *'t zelve quaat dat ons den Engelschen oorlog veroorzaakt heeft*, het opgaande vuur, menschelijker wijze gesproken, zeer lichtelik in den beginne geblust, immers en in allen gevalle *den oorlog tusschen Sweden en Denemarken* zekerlik geprevenueert zoude zijn geweest; maar het is te erbarmen en te beklagen, dat alle de deliberatien, daar over in de Regeringe gevallen, getraverseert, en getrokken geweest zijn, *naar het fluctuerende en veranderlijk humeur en interest van den Cheurvorst van Brandenburg*, om dat juist *die Prins door zijn huwelik aan den huize van Orangie is geattacheert*, en in die *tragedie* een considerable, doch *een zeer vremde rolle gespeelt heeft*, want in den beginne zo wanneer den *Koning van Zweeden* preparatie makende was, om den optocht in *Poolen* te doen, heeft *zijne Cheurvor-*

+ Oorzaaken van de Oosterse oorlogen, voor zo veel die Holland aangaan.

stelike Deurluchtigheit zich daar tegens met eene zonderlinge animeusheit geopposeert, en dienvolgende zich in die gelegenheit met vrunden en alliancien zoekende te sterken, zo hebben de *geaffectionneerden tot den huize van Orangie*, alhier zo veel weten uit te werken, dat haar Hog. Mog. haar by tractaat van den 27 Julii des jaars 1655, in eene sterke verbintnisse ingelaten hebben, *om zijne Cheurvorstelike Deurluchtigheit tegens den voorsz. Konink van Zweeden te defendeeren*, hebbende naar eene deliberatie van weinig dagen, op haar genomen *de garantie van het Cheurvorstelik Pruissen*, een point dat voor dato van dien, als het zelfs noch onzeker was, of daar ontrent in langen tijd wel eenige attacque zoude wezen te vrezen, voor zo bezwaarlik ingezien was, dat men op die reeden alleen veele jaren aan den anderen de alliancie by zijne Cheurvorstelike Deurluchtigheit aangeboden, met insertie van zodanige garantie, noit hadde willen aangaan, en dezen Staat daar door kennelik buiten de Neutraliteit gestelt zijnde, *hebben haar Hog. Mog. geen bequame mediateurs konnen wezen tot nederlegginge van den oorlog tusschen Poolen en Zweeden*, die voor heenen altijts voornamentlik

door hare interpositie en directie wel geassopieert; maar het heeft binnen weinig tijds gebleeken, *dat men zich daar inne niet weinig hadde misgreepen*; want naar dat zijne Cheurvorstelike Doorluchtigheit *het effect van 't voorsz. tractaat van deze zijde hadde beginnen te genieten, en specialik mede een goede somme van de beloofde subsidie penningen getoucheert*, zo heeft de zelve zich plotselik, en zonder eenige voorgaande kennisse van dezen Staat, *t' eenemaal in de partye van Zweeden geworpen, aftredende den eedt van vasallagie aan den Konink van Poolen gedaan, en in plaatse van dien den Konink van Zweeden tot zijnen Leen-heere aannemende, ook uitdrukkeliken renunciierende van de voorsz. alliancie met dezen Staat als boven gemaakt, ja zelfs korts daar aan zijne Troupes met die van Zweeden conjungeerende, en gezaamentlijk het Poolsche leger by Warschauw bataille leverende*; wel is waar dat die actie, als wezende in zich zelfs zeer verfoeyelik, en tegens den aart van deze *natie* ten hoogsten strijdig, alhier generaalijken een groote afkeerigheid van den zelve Cheurvorst veroorzaakt heeft, zodanig dat zelfs *d'aldergeaffectioneersten tot den huize van Orangie* haar een geruymen tijd daar naar geschaamt hebben *het In-*

teresse van zijne Cheurvorstelike Doorluchtigheid opentlik te patrocineeren; daar door dan ook gebeurt is, dat de oprechte Regeerders het waare Interest van dezen Staat, buiten alle andere reflectie behertigende, haare heilzame advijzen hebben kunnen doen gelden, en is dien volgende het werk met groote wijsheid daar toe beleit, dat men op de rechte gronden voor een landt van commercie geraakt is in onderhandeling met Zweeden, en dat op den 11 September des jaars 1656 tot Elbing in Pruysen tusschen Ambassadeurs van dezen Staat en Commissarissen van den Konink van Zweeden is geslooten een zeer loffelik tractaat, gemeinlik geheeten het Elbingsche tractaat, daar by in den eersten vast gesteld was, dat nademaal de Zweeden gedurende eenige jaren voor date van dien in alle hare Landen de tolln zeer excessivelik hadden verhoogt, en voornamentlik mede de Ingezetenen van deze Nederlanden boven haar eigen subjecten zeer hadden bezwaart, overzulks tot redres van dien, de tolln en andere belastingen onder 't Zweedsch gebied, zoo buiten als binnen 't Rijk, zouden werden gebracht op den voet, als de zelve ontrent den jare 1640 waren geweest.

Ten *tweeden*, dat in 't reguardt van alle verhoogingen van tollen en nieuwe belastingen, de Ingezeetenen van deze Vereenigde Nederlanden, niet hooger ofte verder zouden mogen werden bezwaard als de Zweeden zelfs, zulks dat dien aangaande tusschen beide de natien eene volkomene gelijkheid in alles zoude moeten werden geobserveert. Ten *derden*, dat d'Ingezeetenen van deze Nederlanden al omme in 't Zweedsche gebiedt, zo ten reguarde van tollen, als in alle andere voordeelen geene uitgezondert, getracteert zouden werden als die natie, die by de Zweeden alderfavorabelst getracteert wierden, of namaals getracteert zoude mogen werden: en ten *vierden*, dat alle die gene aan welkers conservatie en ruste dezen Staat en de commercie van de goede Ingezetenen van dien zonderlinge was gelegen, als onder anderen voornamentlik den *Konink van Denemarken* en zijne Rijken, den *Cheurvorst van Brandenburg* en zijne Landen, mitsgaders de Stadt van *Dantzik*, en alle haare aanhorige plaatsen, in voorsz. tractaat wierden inbegrepen, met een vast beding, van dat den Konink van Zweepen de zelve noch haare Onderdanen en Ingezetenen, directelijk noch indi-

rectelijk eenige moeyenisse, of veranderinge in de commercie, veel min eenige oorlog zoude mogen aandoen; en och of die goede en welbegonnen zaake hadde mogen hebben haar vervolg en haare uiterste perfectie, zo zoude den Konink van Denemarken noch heeden ten daage *meester zijn van de Provintie van Schoonen, en meer andere Landen hem by den jongsten oorlog afgenomen, en de goede Ingezeetenen van Holland zouden noch bezitten vele millioenen die nu in den voorsz. oorlog van wegen 't Publijk gespilt, en by particulieren op zee verlooren zijn: maar al hoe wel een gesloten tractaat, als die gene die daar over gebruikt zijn geweest tot het sluiten van dien, behoorlike procuratie en volmacht gehadt hebben, noodzakelik moet werden geratificeert* by die gene die zodanige volmachten onder haar hand en zegel uitgegeven hebben; zo heeftmen nochtans alhier, naar 't sluyten van 't voorsz. tractaat, zodanige veranderinge in de humeuren bespeurt, dat men het voorsz. Elbingsche Tractaat van dezer zijde niet heeft kunnen doen ratificeeren: ik zoude alhier met waarheid niet kunnen affirmeeren, *dat de Provintie van Holland daar ontrent t'eenemaal buiten schult is geweest, maar*

wat ressorten daar inne onder de hand moeten gespeelt hebben, heeft het vervolg van zaken klaarlik ontdekt, want als den goeden Konink van Denemarken onder de hand opgemaakt zijnde, het verroeste harnas aangeschooten, en den Konink van Zweeden derwaarts aangelokt hadde, zo heeft den Cheurvorst van Brandenburg metter daad betoont, wat hem die occasie waardig was; hebbende zijne Cheurvorstelike Deurluchtigheid, zo haast den Konink van Zweeden uit Poolen en Prussen de rugge gekeert hadde, geen meer religie gemaakt, uit het voorsz. sterke verbant van vasallagie met Zweeden aangegaan wederom uit te springen, als hy te vooren consideratie gemaakt hadde van de alliantie met dezen Staat als boven geslooten, solemnelik te renuncieren; en heeft hy dien volgende by die gelegenheid zich op nieuws met den Konink van Polen in handeling ingelaten hebbende, van de zelve bedongen *de Souverainiteit van 't Vorstelik Pruissen*, 't welk hy daar te vooren van dien Konink *te leen gehouden hadde*, met meer andere advantagien die ik onnoodig achte alhier alle op te tellen; maar dat wy, door het niet ratificeeren van 't voorsz. *Elbing-*

sche Tractaat, en daar door den Konink van Denemarken zo qualik ten propooste in 't harnasch helpende, zijne Cheurvorstelike Deurluchtigheid van Brandenburg de voorsz. notable advantagie toegebracht hebben; heeft ons en ook het Rijk van Denemarken, Godt betert, dier genoeg gestaan, en 't gunt in dezen meest gedrukt heeft, was, dat den zelve Cheurvorst van Brandenburg zich nu wederom tegens Zweeden in de waapenen gestelt, en dezen Staat op de voorgeroerde wijze in den voorsz. oorlog tusschen Zweeden en Denemarken meede ingewikkelt geworden zijnde, *het Interest van Brandenburg voorsz. alhier zo veel geopereert heeft, dat het onmogelik is geweest naderhand daar uit te geraaken, ofte den zelve oorlog needer te leggen, voor en aleeer Brandenburg niet alleen, maar ook Poolen en 't gantsche huis van Oostenrijk (daar meede zich Brandenburg verbonden hadde, zonder de zelve geen vrede te zullen maken,) voor af haar tractaat geslooten, en door 't effort van de waapenen van deezen Staat, haar reekening gevonden hadden;* zo dat wy om 't *Interesse van Brandenburg* in de uiterste extremitet gestaan hebben, omme te gelijk met *Vrankrijk, Engeland, en Zweeden* in oorlog te

vervallen, en by gevolg in 't gedivideerde *Europa*, tot ons uiterste verderf, aan de partye van *Oostenrijk* en *Spaanje* vast te raaken, daar uit wy Godt de Heere wel hooglik moogen danken, door de cordate directie van de vrome Regeerders in Holland, niet zonder merkelijk gevaar voor haar zelve in 't particulier, noch eindlik te wezen gereddet.

Cap. XXX.

Wat goede vruchten de beginselen van een vrye Regeeringe albereits gebaart hebben.

EN om nu wijders aan te wijzen, dat niet tegenstaande zoo zwaare en droevige effecten van de overblijfsels der voorige *Stadhouders*, *Gouverneurs* en *Kapitains Generaals*, de zake echter, gelijk vooren gezegt is, sedert het overlijden van de laatste, in zo korten tijd, door 't beleid en den yver van onze vrome Regeerders, noch zeer verre ten goede van den Staat deezer Landen is gebracht; zoo is *voor eerst*, als een voornaam teeken en effect van dien, zonderlinge opmerking waardig, *dat niet alleen met vigeur*

tegen gehouden en gestuit is, dien ruineusen⁺ cours van door continuele negotiatien van excessive capitaalen op interesse, de Provincie van Holland tot haaren totalen ondergang toe te drukken, en eindlik als een heerlijk gebouw sierlik van buiten, door 't ondergraven van zijne fondamenten, subitelijk te doen ter neder storten; maar dat ook zelfs al in den jaare 1655, door den yver van de goede Regeerders, uitgevonden is een middel, om de voorsz. Provincie van de voorgeroerde opgelichte honderd en veertigh millioenen metter tijd wederom geheelik te ontlasten, te weten, reducerende de jaarlikse⁺ interessen der voorsz. opgenoomen catitalen van den penning twintigh, tot den penning vijf-en-twintigh, ofte van vijf tot vier ten hondert, en gebruikende het jaarlikse avance tot aflossinge van capitalen ter concurrenter somme; welke avance van jaar tot jaar vermeerderende, de boven-genoemde vervaarlike somme van hondert en veertigh millioenen, daar door in den tijd van een-en-veertigh jaren, waar van nu al ontrent een zeste-part voorby is, onder Godes genadigen zeegen, geheel en al zal wezen afgelost: maar gelijk het ten hoogsten is te roemen, dat alhoewel meest alle de Regenten van de voorsz. Pro-

+ De genoote vruchten der vrye Regeeringe zijn het steuiten van penningen op interest te nemen.

+ Het reduceren van vijf op vier, om daar mede de Capitalen te lossen.

vincie, een merkelyk gedeelte van haare middelen op de Comptoiren van Holland en West-Vriesland beleid hebben, echter de consideratie van hun eigen voordeel, haar niet heeft belet, hun zelve een geheel vijfdepart van 't inkomen der voorzeide hare middelen af te snijden, om daar mede het gemeen, en onder anderen mede zo veel duizend kooplieden, arbeids-gezellen en andere ingezetenen, die geen capitaal op 't Landt hebben loopende, zo considerablen en zo noodzaakeliken dienst te doen; zo is het ook ten hoogsten te beklagen, datter noch zelfs Ingezetenen van Holland bevonden werden, die de nuttigheid en noodwendigheid van dien, niet kunnen ofte niet willen vatten; zy behoorden voorwaar te considereren, dat het Land een wees-kind is, en dat de Regeerders zijnde de voogden van dat wees-kind, het haar dienvolgende in goede conscientie niet geoorloft is, penningen tot laste van 't zelve te laten loopen tegens een zwaaren interest, van vijf ten honderd, als het credit van 't wees-kind zo groot is, dat het geld genoeg tegens vier ten honderd kan bekoomen, en dat het boven al voor die voogden niet excusabel zoude wezen, haar eigen capitaal tot lasten van 't wees-kind te houden, en daar van interest tegen vijf ten honderd te

genieten, als anderen, ja zelfs de meerderjarige broeders en zusters van 't wees-kind, bereid zijn, haare capitaalen aan 't zelve tegens vier ten honderd te laten volgen; maar voor al behoorden zy te begrijpen, dat het inkoomen van Holland by zich zelve, als voorzeid is, gantsch nietig zijnde voor zo veel het zelve jegenwoordig zeer important is, puurlik en alleenlik hangt aan den zeegen van de commercie en traffijcq, en dat by eenige notable diversie ofte verminderinge van dien, uit het zelve inkoomen op verre na niet zoude kunnen werden vervallen de zeven millioenen, die voor date van de voorsz. reductie, jaarliks tot betalinge der voorsz. honderd en veertigh millioenen waren vereischt, en die by continuatie van zoodanige huyshoudinge als ten tijde van de Stadthouders en Kapiteins Generaals in zwang ging, metter tijdt dier wijze zoude hebben vermeerdert, dat de zelve eindelijk al het inkoomen, zelfs by continuatie en ook by vermeerderinge van den voorsz. zeegen, zouden hebben te boven gegaan, en dat mits dien *het zuiver innekomen van Holland min als niet wezende*, en daar mede ook alle *credit* noodzakeliken moetende steuiten, de zelve Provintie als met

eenen slag zoude hebben moeten ten onder gaan; ik wete die menschen niet ⁺beter te vergelijken *als by zekere krankzinnige zoon van een naarstig huisman, welke krankzinnige zoon op een tijd ziende dat zijn vader een goed gedeelte van het koren uit de schure genomen, en naar het land gevoert hebbende, 't zelve aldaar op der aarde was verspreydende, en dat de vader zulks noch meermaals poogde te doen, daar over naar zijn krankzinnig verstand zeer begonde te murmureren, zeggende datmen uit de volle schuur het koorn met een volle hand placht te nemen, om brood en koekken te bakken, daar hy en zijne broederen dageliks van moesten eten, dat het zoo doende bekrompen zoude omkomen, en dat zijn vader haar die ruimte behoorde te laten behouden; maar die krankzinnigen bloed en begreep niet, dat het koorn uit de schure genomen en over de aarde verspreid, geenzins verquist ofte wechgeworpen, maar in de aarde gezaid wierde, om tegens het naaste jaar daar van meerder, en in volgende jaren daar van by vermenichvuldiging overvloediger en overvloediger vruchten te trekken; dat het ook maar 't overschot was, en dat de vader genoeg gezorgt hadde dat zo veel in de schure was gebleven dat zy zonder gebrek dat jaar zouden kunnen doorbrengen, ja dat als men van die volle*

⁺VVerd met een aardige vergelijkenisse verklaard hoe groot die vruchten zijn.

schuur soo al naar sijne phantasie van tijd tot tijd brood en koeken gebakken hadde zonder ook te sayen, het alsdan wel voor een tijd lang een vrolik leven zoude hebben geweest; maar dat het op 't einde subitelijk in een sware ellende en hongers-nood zoude hebben moeten uitloopen; even alsoo sien die krankzinnige menschen niet, dat 'et gene haar ofte hare nagebuuren, door de voorschreve reductie, schijnt onthouden te werden, geensins verspilt ofte verquist, maar tot haren besten, als een goed zaat, in de Comptoiren gelegd ofte gelaten werd, om goede, en van jaar tot jaar meer en meer vruchten voort te brengen; dat het ook door Godes zegen waarlik gesegt kan werden, maar ons overschot te wesen, en dat by soo verre sulks nagelaten, en naar de phantasyen van de voorschreve menschen, soo al voort van tijd tot tijd meer en meer genegotieert wierde, het alsdan noch wel voor een tijd goeden doen zoude wesen; maar dat het einde, als boven, tot onser aller verderf, de last zoude hebben te dragen. En om het verschil tusschen de jegenwoordige wel-gereguleerde, en de voorgaande quistige regeeringe in desen nader te ontdekken, soo dient men sich in de memorie te brengen, dat by onse tijden voor desen noch eene re-

ductie van renten, en interessen van den penning sestien, tot den penning twintig, of van ses en een quart tot op vijf ten hondert, is gedaan; maar dat het profijt van dien, of 't gene daar door wierde geadvanceert, terstond *door de ⁺vingeren gedroopen, ja tot aanneming van meerder ruiters en knechten, meest in weerwil van de goede Regeerders in Holland, geëmployeert, en doorgaans tot nadeel van de selve Provincie, aan de ambitie van de Kapitein Generaal, als boven, opgeoffert is*; sulks dat de voorschreve reductie met waarheid geseid kan werden, niet tot ontlastinge van 't Land, maar tot eene nieuwe sware schattinge voor de gemeente gestrekt te hebben; en indien wy nu dat geluk hadden, dat de goede Regeerders in die tijd machtig geweest hadden, d'avance van de voorschreve reductie (gelijk jegenwoordig geschied) tot aflossinge van Capitalen te gebruiken, en die aflossinge jaarliks met den interest van den interest (gelijk nu gedaan werd) te augmenteeren, sonder sich wederom in nieuwe negotiatien, tot nadeel van Holland, in te laten, soo zoude men jegenwoordig, in plaatse van de meer-geroerde vervaarlike belastinge, genoegsaam *op een effen bodem wesen*, en mitsdien voor *seven millioenen*

⁺ Welk groot voordeel door de reductie ten tijde der Stadhouders ofte Kapiteins Generaal voorgevallen, ten nadeele van Holland is geconverteert geworden.

jaarliks aan imposten, en sulks alle de middelen van consumptie, die de gemeene man soo lastig vallen, en de vermeerderinge van onse neeringen en commercien merkeliken verhinderen, neffens een goed gedeelte van de verpondingen op de landen en huizen, als mede van de Convoyen en Licenten kunnen afschaffen, en echter noch meerder aan suiver inkomen behouden, als men jegenwoordig heeft; behalven dat alsdan, onder beneficie van de voorschreve afschaffinge van de imposten, alle hand-werken, neeringen en commercien uit andere Landen, herwaarts zouden toevloeyen, en dat by gevolge desen Staat, menscheliker-wijse gesproken, ofte al-bereids soude zijn, ofte in korte jaren soude staan te worden, de considerabelste, machtigste, en redoutabelste van de geheele wereld: en gelijk wy dat geluk en dien voorspoed jegenwoordig gewisselik zouden gehad en gesmaakt hebben, in cas de Regeeringe voor desen de vryheid gehad hadde, om 't ware interest van Holland te kunnen doen gelden, soo sullen wy het selve naar menschelike apparentie, noch in onse personen, ofte immers in die van onse kinderen, genieten en gevoelen; indien wy ons die gulde vryheid, die ons als uit den hoogen Hemel in handen gegeven is, niet schandelik laten ontrukken, en

met de gewassene zeuge wederkeeren tot het vuile slijk; 't welk voorwaar *geen genereuse Hollandsche ziele* te rechte kan overdenken, sonder ontsteeken te werden met een brandenden yver, *om lijf, goed, en bloed voor de conservatie van de jegenwoordige Regeeringe, en handhavinge van de rechte vryheid op te setten*; en alsoo ten minsten aan onse kinderen over te laten dat geluk, en dien voorspoed, die wy, in cas onse ouders hadden kunnen uitwerken 't gunt by onse tijd, als boven, soo loffelik in train gebracht is, jegenwoordig al metter daad en in volle ⁺mate zouden genieten; zonder dat iemand sich behoeft te imagineeren, *dat het, mits den oorlog tegens den Koning van Spanje*, ondoenlik zoude zijn geweest d'avance van de voorschreve voorgaande reductie, tot aflossinge van opgenome penningen, als boven, te employeren, en daar inne tot de volle quijtinge van 't Capitaal, doenmaals tot laste van den Lande geloopt hebbende, te continueren; aangesien het ter contrarie metter daad heeft gebleken, *dat gedurende den voorschreven Oosterschen oorlog*, in de welke, naar advenant van tijd, meer dan tweemaal soo veel extraordinairis petitiën by de Provincie van Holland geconsenteert en voldaan zijn, als sedert

+En dat het gedurende het oorlog, nochtans wel doenlik was, door de reductie, de Capitalen, die soo mal à propos genegotieert waren, af te leggen.

de voorschreve eerste reductie ooit of ooit in den Spaanschen oorlog is geschied; echter *de jongst-gedane reductie, van vijf tot vier ten honderd, door de vigilantie en goede voorsorge van de jegenwoordige Regeerders heeft gecontinueert, en het jaarlijksche avance van de selve, sonder eenige intermissie ofte diversie tot aflossing van Capitalen gebruikt is geworden.*

Ten *anderen*, soo dient by die gelegenheit⁺ mede, als een singulier effect van de jegenwoordige vrye Regeeringe aangemerkt, dat door de voorsorge en goede directie van de selve, onlangs te wege gebracht is, dat eèn goed gedeelte van de overtollige en onnutte Land-militie, en voornamentlik van de uitheemsche gehuurde knechten, afgedankt ofte gereduceert is, strekkende tot ontlasting van de Provincie van Holland in het particulier ter somme van by de *vijfmaal honderd duizend Car. guldens 's jaars*. Welken aangaande, sonderlinge opmerkinge waardig is, dat de voorschreve cassatie en reductie door 't goed beleid van Holland uitgewrocht is, *met eenparig contentement en goedvinden van alle de andere Provincien*: daar uit dan, by comparatie van 't gepasseerde in den jare 1650, af te nemen is, het geluk van de jegenwoordige tijd, boven die gene,

⁺*De derde goede vrucht deser vrye Regeeringe is, dat een groot gedeelte van de onnutte Land-militie, en uitheemsche gehuurde knechten afgedankt zijn; sulks by Holland jareliks daar by werd geprofiteert 500000 guldens.*

die 't swaard van onse eigene Kapitain Generaal in onsen boesem heeft zien drukken, om dat de oprechte Regeerders van Holland, volgens haar recht, en hunnen plicht, maar een gedeelte van de voorschreve als nu gecasseerde en gereduceerde militie, tot ontlastinge van 't Land, en tot een voorbereidinge van de noodige ontlastinge der arme Gemeinte, van haren halse geschoven hadden; zijnde ook jegenwoordig noch daarenboven, t'onsen goede, vast gesteld, dat het voorschreve profijt van de meer-geroerde gedane cassatie en reductie, als mede nevens d'avance van de gedane reductie der renten en interessen, tot aflossinge van de verschrikkelijke last die de ambitie van onse Kapitain Generaal ons op de rugge gesteld heeft, geëmployeert sal werden: waar door dan het voorschreve opgelichte Capitaal veel eerder, en op de notabelste comptoiren omtrent geheele *ses jaren* vroeger, tot den laatsten penning toe, afgelost en gequeten sal zijn; sulks dat ten dien reguarde nu al omtrent een geheel *vijfde part* van de tijd, tot de voorschreve totale ontlastinge vereischt, omgekomen is; behalven dat ook een gedeelte van de boven-gementioneerde honderd en veertig millioenen al over

vele jaren op *Lijf-renten* zijn genegotieert, die ook dien-volgende al dagelijks verminderen, en ontwijffelijk binnen korte jaren in 't geheel afgesturven zullen zijn; *sulks dat wy het land van belofte al merkelyk beginnen te naderen; en in gevalle wy door onse ondankbaarheid en murmureren tegen God de Heere, en over onsen Moses, ons niet wederom komen te werpen in de slavernye van Egipten, de overige reyse door de woestijne haast zullen volbracht hebben.*

Ten *derden*, is mede als een sonderling⁺ effect van de jegenwoordige vrye Regeeringe aan te merken, dat alhoewel voor desen by sommige geoordeelt, immers by velen gesustineert is, *dat het onmogelyk zoude wesen, sonder Stadhouders ofte Gouverneurs van de Provintien, te beslissen en ter neder te leg gen de geschillen en questien, die by Provintien tegens Provintien, Quartieren tegens Quartieren, Steden tegens Steden, en Regenten in de Steden onderlinge tegens den anderen, onfeilbaarlyk van tijd tot tijd staan gemitteert te worden, en dat mits dien den Staat, by defect van zoodanige Stadhouders en Gouverneurs, eer lange, in sware dissentien, en inlandsche oorlogen, ja metter tijd in de uiterste ruine, zoude moeten vervallen; echter nochtans de experientie geleerd heeft, dat, ter contrarie, alle*

⁺De vierde goede vrucht deser vrye Regeeringe is, *dat nu alle opkomende twisten onder de Steden of Provintien, tot contentement van beide partyen, doorgaans zijn ter nedergelegt geworden.*

*questien en geschillen, die meest door aanhitsinge van de begeerige na de slavernye, sedert het af-sterven van den jongst-overleden Prince van Oranje, allenthalve in grooten geta'e zijn opgeborsten, met veel beter ordre en effect als voor henen geassopieert en ter nedergeleit zijn; ja, 't gene verwonderens-waardig is, dat meest alle de voorschreve questien en geschillen, door de autoriteit en 't goed beleid van de wettige Regeeringe zoodanig zijn geassopieert, dat t'elkens beide de verschillende partyen daar inne gevonden hebben haar contentement en satisfactie; daar men in tegendeel voor desen gesien heeft, dat den Stadhouder zoodanige geschillen dikmaals verwekt, immers gefoveert heeft, om zijn interest en zijn rekening daar door te vinden; en dat hy eindlik noch die gene van de verschillende deelen, die 't meeste gelijk hadden, door 't swaard heeft doen buigen en cederen, om dat hy doorgaans by die gene, die minst op de gerechtigheit pasten, en sulks ook weinig conscientie maakten, om t'zijnen gevalle 's Lands recht en welvaren te verkorten, en te vernadeelen, best wiste tot zijn wille te geraken; zijnde de maxime van alle Grooten, *divide & impera*, deild en maakt scheuringe, soo sult gy regeeren; want voor die Grooten is 't introubel*

water goed vissen. Indien ooit eenig Gouverneur ofte Stadhouder met zijne adherenten, sich zoodanig geledert gevonden hadde, *als was de Provintie van Holland in den jare 1650*, en indien de selve Stadhouder met de sijne, soo wel in hun vermogen gehad hadden, om haar daar over te wreken, als gehad hebben de Heeren Staten van Holland in 't selve jaar, naar 't overlijden van de voorschreve jongst-afgestorvene Prince van Oranje; wie zoude daar aan kunnen twijffelen, *of de wraak-lust zoude den gantschen Staat hebben doen beven, en veel Christen bloeds aan die passie opofferen*; maar nademaal *by de Regeerders van een vrye Republiik* meerder beoogt en naargejaagt wort *het gemeene beste*, als de vódoeninge van eenige menschelike kittelende passien, en dat het gemeene beste door de uitvoeringe van die wrake, of wel liever rechtvaardige straffe, notoirlik schipbreuke zoude hebben geleden; soo is de voorschreve openstaande actie zeer wijselik en voorsichtelik, door een *generale amnestie*, t'eenemaal *gemortificeert*, en sulks ook daar door die groote breuke, die geschapen was den gantschen Staat langen tijd in swaren allarm te houden, van stonden aan geheelt geworden. *De notabelste dissentie en scheuringe,*

*by menschen geheugenisse in dese Vereenigde Nederlanden voorgevallen, is geweest de droevige divisie van de Provintie van Overijssel, in twee considerable partyen, omtrent den beginne van den jare 1654 geschied, die zoodanig is geweest, dat beyde de verschillende deelen haar hebben gedragen als Staten, en sulks als de wettige Souveraine Overigheid van de selve Provintie; datse den anderen in die qualiteit hebben beoorlogt, in sulker voegen, dat de stad van Hasseld by de eene partye, naar eene formeele belegeringe, ingenomen is: in de voorschreve dissentie hadde sich, volgens de voorverhaalde *maxime der Grooten*, gemengt den *Heere Stadhouder van Vriesland*, was hy by het eene deel tot *Stadhouder, Gouverneur, en Kapitein Generaal* van *Over-yssel* aangenomen, waar door de voorschreve dissentie en scheuringe tot de voor-geroerde extremiteiten is uitgebersten, en den tijd van tusschen de drie en vier jaren lange geduurt heeft: maar eindlik die Heeren bemerkende, dat zy een *twist-verwecker* tot een *scheidsmans* ingehaalt hadden, en dat hare questien daar door oneindelik waren vermenigvuldigt, ja dat het quaad als ongeneeslik geworden was, hebben sy haar, door tusschen-spreken van den *Heere**

Raad-Pensionaires van Holland, laten bewegen, om alle hare differenten te verblijven aan de uitsprake en decisie van twee Heeren, by de Staten van de selve Provincie daar toe te committeren; welken volgende by haar Ed. Gr. Mog. daar toe geauthoriseert wesende *den Heere van Polsbroek, Borgermeester der stad Amstelredam*, en de voorschreve Heere *Raad-Pensionaires*, hebben die beyde Heeren de voorschreve verschillende deelen van de welgemelde Provincie van *Over-yssel*, op meest alle hare differentiale punten, *in der minne veraccordeert*, en voorts by haar alle noodige reglementen, ordres, instructien, en eeden, op 't stuk van de Regeeringe der selver Provincie beraamt en op 't papier gebracht zijnde, is op den 20 Augusti des jaars 1657, over alle de voorschreve differenten, op den name van de Heeren Staten van Holland en West- Vriesland gepronuncieert, en onder 't groote Zegel van haar Ed. Gr. Mog. uitgegeven *eene solemnele uitsprake en decisie* op alles, met insertie van de voorschreve Reglementen, ordres, instructien, en eeden, tot voorkominge van diergelike inconvenienten voor het toekomende; en dat met die voorsichtigheid en rechtmatigheid, *dat beide de voorschreve dissentierende deelen daar mede*

genomen hebben contentement en satisfactie; in der voegen, dat daar op aanstonds de voorschreve gescheurde Regeeringe geconsolideert, de vereischte ruste en vrede in de voorschreve Provintie wederom hersteld, en tot desen huidigen dage toe gecontinueert is.

In de *Provintie van Groeningen en Ommelanden* is eerst *in den beginne van het jaar 1655*, en naderhand noch in 't einde van den *jare 1656*, mede *een zeer notable dissentie ontstaan geweest*, zoodanig dat het lichaam van de voorschreve *Ommelanden*, en sulks de halve Provintie in sich selven gescheurt zijnde, alle regeeringe en administratie van *Iustitie* aldaar heeft stille gestaan; in welke occasie notabelik heeft gebleken, of zoodanige dissentien best door *Stadhouders* en *Gouverneurs*, of wel door de autoriteit en het beleid van de *Regeerders* kunnen geassopieert werden; zijnde sulks, dat haar Ho. Mog. van de voorschreve geschillen kennisse bekomen hebbende, soo d'eene als d'andere reise, aanstonds den *Heere Stadhouder van de meer-gemelde Provintie* versocht hebben, om sich in persoon ten spoedigsten derwaarts te vervoegen, en de voor-geroerde opgeresen oneenigheden, was 't doenlik, ter neder te leggen; doch d'experientie

heeft geleert, dat sulks maar *olie in het vuur is geweest*, soo verre dat de voorschreve Stadhouder beide de reizen genoodsaakt is geworden, aan haar Ho. Mog. te rescriberen, *dat hy die sake voor hem ondoenlik vond*, met versoek, *dat het haar Ho. Mog. gelieven mochte ten dien fine Gedeputeerden uit den haren derwaarts te zenden*, 't welk soo d'eene als d'andere reise geschied zijnde, *de voorschreve opgerezene onlusten*, door intercessie van de gemelde Gedeputeerden, t'elkens, tot contentement van beide de dissentierende deelen, geassopieert, en de regeeringe der voorschreve Ommelanden *met bondige reglementen, op den name en onder 't zegel van haar Ho. Mog. met believe van die van de voorschreve Ommelanden selve, bepaalt en vast gestelt is*. Het zoude te lang en ook verdrietig vallen, alhier omstandeliken te verhalen, hoe voorsichtiglik en ook gelukkig, *door de goede directie van de Heeren Staten van Holland, ofte van hare geauthoriseerden*, alle opgekomen commotien, in de Steden van de selve Provintie, mitsgaders ook alle geschillen, soo tusschen de selve Steden jegens den anderen, als tusschen de Regenten van een en de selve Stad onderlinge ontstaan, *t'elkens geblust, en ter neder geleid zijn*; ja dat selfs *oude*

questien, sedert de voorledene troublen af, tusschen eenige leden met hevigheid gedreven, en die ten tijde van de Stadhouders nooit geassopieert hebben kunnen werden, door minnelik accoord, ofte door uitsprake, op den name van haar Ed. Gr. Mog. tot genoegte van de geïnteresseerde partyen afgedaan, en uit de wege geleit zijn: welken aangaande de exempelen, ten aansien van de commotien voor desen, en nu onlangs respectivelik binnen Dordrecht, Enkhuisen, en Medenblik voorgevallen, mitsgaders de nederleggingen van de geschillen tusschen de Regeerders van Gornichem en Schoonhoven onderlinge, over 't bestellen van de Magistrature in den haren, en van die van Rotterdam en den Briele, tegens den anderen opgeresen, over het belootsen van de Mase en 't Goereesche Gat, als mede van oude questien over 't bekleden van de Generaliteits Collegien, tusschen de leden van West-vriesland en het Noorder-quartier, boven memorie van menschen getrotteert hebbende, seer notabele getuigenissen geven; ja zoude alhier ook kunnen werden aangewesen, dat de beginselen van eenige der voorschreve commotien en dissentien, al by den jongst-overleden Stadhouder gelegd, en van de vordere by zijne overgeblevene creaturen verwekt, en gefoveert zijn: soo dat ook alle

*die gene, die ruste en vrede lief hebben, en alle opkomende discrepantien liever door wijs en sacht beleid geassopieert, immers naar de reden getermineert, als naar passie gevoed en vermeedert, of met het swaard gedirimeert sien, haar wel zorgvuldig voor het verkiesen van een Stadhouder, ofte nieuwe twist-verwecker, hebben te wachten. Maar de⁺ principaalste en meest te estimeeren vrucht, van de jegenwoordige onbedwongen Regeeringe is, dat alsnu, naar *het ware interest van Holland, al 't gene uit de inkomsten van den Lande ordinairis en extraordinairis*, boven de betalinge van de renten en interessen, mitsgaders de resterende geaffecteerde Compagnien *overig is, aangelegt en gebruikt werd, tot vermeerdering en versterkinge van de macht ter zee*, in plaatse dat het voor desen tot onnutte, ja dikmaals ook voor Holland schadelike belegeringen, en andere expeditien te velde, naar de ydele glorie van den Kapitein Generaal, verquist wierde; zijnde sonderlinge remarquabel, *dat jegenwoordig de ordinairis navale macht van desen Staat, meer dan drie of viermaal soo redoutabel is, als de selve ooit of ooit, gedurende den oorlog met den Koning van Spanjen, is geweest*; en dat, gelijk naar het sluiten van de vrede met den selven Koning, by 't leven van den Prince van*

⁺*De vijfde en aller-considerabelste vrucht deser vrye Regeeringe is, dat alle de krachten van Holland so wel aangelegt werden, om onse navale macht te sterken.*

Oranje, het eerste beleid, als voren gesegt is, daar henen heeft gegaan, om de considerabelste Oorlog-schepen van het Land te verkoopen, alsoo, naar 't overlijden van de selve, eene van de *eerste zorgen van de Heeren Staten is geweest, de Collegien ter Admiraliteit in postuur te brengen, om ter zee effort te komen doen*. Hebbende de selve Heeren Staten, 't gene ongelooflik schijnt, onder den swaren last van den voor-geroerden oorlog tegens Engeland, binnen den tijd van twee jaren aangebouwt *tsestig nieuwe Capitale Oorlog-schepen*, van zoodanige groote en geweld, als nooit voor henen in dienst van desen Staat waren gebruikt geweest; gelijk dan ook nu in die goede voorsorge, soo met het aanbouwen van meer andere schepen, 't inkoopen van kanon, *'t bouwen van uitmuntende magasijnen*, tot berginge en bewaringe van alderhande scheeps-behoeften, *'t maken van publijke lijnbanen*, en diergelike, als met het versorgen van al 't gene tot equipaadje en uitrustinge van schepen, en generalik tot versterkinge van de navale macht van 't Land noodig is, van tijd tot tijd naarstelik is gecontinueert; en dat is notoirlik het eenige middel, waar door, onder den zegen van God almachtig, desen Staat van tijd tot tijd in visserye,

commercie en navigatie, met een ongelofelike toeloop van menschen uit alle Landen oneindelik zal toenemen; gelijk dan ook de heerlike effecten van dien voor dezen zijn gebleken, en noch dageliks met vreuchden bespeurt werden; want *wie kan ignoreren, dat het ontzach van de voorsz. macht alleen, naest Godt, deremedie geweest is, om de voorgeroerde ondraeghlijke pijrateryen der Françoysen in de Middellandse Zee te doen ophouden*; dat daar door de Regeringe in postuur gebracht is, om te kunnen en te mogen resolveren, tot het aantasten en vermeesteren ofte vernielen van de Instrumenten, ja zelfs van 's Koninks oorlog-schepen, die tot de voorsz. pijrateryen gebruikt wierden, ofte ook voor date van dien daar toe geemployeert waren geweest; dat zo wanneer dien volgende in den *jare* 1657, twe van de voorsz. Koninks-schepen door den *Vice-Admiraal de Ruyter* op de voornoemde Middellandsche Zee genomen zijnde, zijne Majesteit alle Nederlandsche schepen en effecten door zijne onderhoorige Rijken hadde doen saiseren, *den Staat daar door, onder Godes zegen, uit die ongelegentheid promptelik en reputatieuslik is gereddet geworden*: dat *zonder* het aanzien en 't ontzach

van *de zelve navale macht, het* na alle menschelike apparentie, *onmogelijk zoude zijn geweest, den Staat* met eenige reputatie, en zonder noch veel meer ongemakken te gevoelen, *uit de voorgementioneerde Oostersche oorlogen te redden*; en eindelijk dat daar door de *commercien en navigatien* dezer Landen, niet tegenstaande alle de voorgeroerde zware ongemakken, noch in redeliken stand zijn gehouden, en tegenwoordig weêr hand over hand beginnen toe te nemen; zulks dat voorwaar onverdraaglik is, de *botticheid of malitie* van die menschen, die haar over den tegenwoordigen toestand van zaken derven beklagen, en de voorgaande tijden gelukkiger estimeren als deze; indien die domme ofte boos-aardige luyden de boven-verhaalde heerlike effecten van de tegenwoordige vrye regeringe niet en kunnen ofte willen begrijpen, immers behoorden zy tot hare overtuyginge te laten strekken, *het zichtbare welvaren van de Steden in Holland*, en van de Inwoonders der zelve; wat zouden zy kunnen antwoorden als men haar quame af te vragen, of niet een blijkelyk teken van welvaren is, dat de considerabelste en grootste Koopstad van de Provincie, te weten, *Amstel-*

redam, noch met geheele twee darde-parten vergroot en uitgezet werd, en dat men niet eens kan bemerken dat binnen de zelve Stad de huizen ofte erven daar door in prijs komen te verminderen; ja dat het aan timmeren van huizen aldaar zodanig toeneemt, dat den impost op de grove waren over die stadt alleen, in de jongste verpachtinge ontrent de dertigh duyzend Karolus guldens meerder heeft gerendeert als in de voorgaande, niet tegenstaande den zelve impost ook doenmaals en in de vorige verlopene jaren al hand over hand geklommen hadde: dat men van Leyden bynaar het zelve kan affirmeren, ook van Dordrecht en andere Steden naar advenand: dat den rijkdom en de weelde by veele binnen de muuren niet en kan gehouden werden, maar dat de zelve, boven en behalven de kostelike, en sierlike gebouwen, aan karossen, paarden en andere teekenen van overvloed, aan alle kanten is uitstreckende: datter zeer weinige in de Steden van de voorsz. Provincie gevonden werden, die niet jaarliks opleggen en haar kapitaal vermeerderen; ja dat de voorsz. klagers en murmurerende menschen ieder hun eigen boek opslaan, ik verzekere my dat zy meest alle, indien zy maar geen losse lichtmissen, en onacht-

zame debaucheeanten zijn, bevinden zullen dat haar kapitaal van jaar tot jaar, 't eene door 't andere gerekent, geaccresceert is: dewijle dan albereits zoo heerlike vruchten van de tegenwoordige vrye Regeeringe genoten werden, niet tegenstaande de voorgeroerde zware toevallen, en dat wy noch maar zijn in de *winter-tijd* van deze gelukkige veranderinge, in de welke een gedeelte van het zaad noch onder de aarde verborgen leid, en het ander gedeelte noch eerst geprepareert word, om tegens *den voortijd* mede in de aarde gesmeten te worden, wie kan niet lichtelik begrijpen, *hoe heerlik, en gelukkig* zal zijn de aankomende *lente* en *zomer*, maar voor al den *Oest* die noch te verwachten staat, en daar van hier boven breder is gesproken, te weten die tijd, *dat de meer-geroerde afgrijselike belastinge van honderd en veertigh millioenen, t'eenemaal afgedaan*, en zulks ook *de belastingen op de consumptien, commercien en vaste goederen, met zeven millioenen verminderd zullen werden, zonder dat de Casse van 't Land daar door eene stuyver zal komen te missen*: en indien wy noch tegenwoordig onder zo ondraaglike belastingen, met zo veel zware toevallen, onze Steden en Ingezetenen in voegen als bo-

ven onder een vrye Regeringe zien vermeerderen, wie zal niet lichtelik begrijpen, dat wy, by continuatie van de zelve Regeringe in de voorsz. volgende tijden, onder Godes genade, *het gelukkigste en machtigste Land zullen wezen dat op den aardbodem kan gevonden werden*; en⁺ dat wy derhalven verobligeert zijn, niet alleen *Godt Almachtig vieriglik te bidden, dat hy ons in dien stant gelieve te conserveren*, maar ook des noods zijnde, ons *goed, bloed en leven gaarne en met vreuchde* daar by op te zetten; op dat ten minsten onze kinderen mogen genieten dat volkomen geluk en dien completeen zeegen naar deze weereld, die haar, buiten Godes extraordinaire plagen, notoirlik niet kan missen, *indien wy door 't verval tot een Stadhouder, Gouverneur, ofte Kapitein Generaal niet weder om verre smijten, de voorsz. heerlike fundamenten die by de tegenwoordige vrye Regeringe albereids zo voorzichtiglik zijn geleid*, en die buiten zodanig verval, veel lichter by continuatie staande gehouden, ja ook van tijd tot tijd verbeterd zullen kunnen werden, daar toe Godt Almachtig zijnen genadigen zeegen gelieve te verleenen, gelijk hy die ook gewisselik daar toe verleenen zal, *indien wy ons door ondankbaarheid, mur-*

⁺ *Zulks een ieder deze vrye Regering naar zijn vermogen behoorde te begonstigen, en met alle zijne krachten te conserveren en te beschermen.*

mureren en lasteren, de zelve niet onweerdig en maken.

Cap. XXXI.

Dat de wezende gebreken der Regeeringe kunnen werden gebeterd zo lange men geen Kapitein Generaal heeft.

⁺DAarenboven zo lange als de Provincie van Holland het *zwaard en de Regeeringe* aan geen *Kapitein Generaal over geeft*, is daar goede hope van beterschap aller gebreken en zwakheden die uit den ouden zuerdeessem noch overgebleven zijn; want de Steden die door de corruptien van de Generaliteit en Provinciale Regeeringen de meeste schade lijden, zijn even de zelve, wiens Regeerders het minste door die quade regeringe werden gebaat: en daarenboven zijn het de machtigste Steden, als *Amsterdam, Leyden, Rotterdam, Haarlem &c.* en 't hangd voorwaar maar van voorzichtige en couragieuse resolutien van zijn eigen zelfs, om de voorsz. Steden door goede *fortificatien* en gevolge van dien bequaam te maken tegen geweld van buiten; dan zoude men kon-

**En tot beteringe van alle gebreken is goede hope, zo lang Holland geen Stadhouder of Kapitein Generaal heeft.*

nen de beurse eerst toekrimpen, en daar na voor alle buiten-landse onnoodige onkosten toesluiten, om de zee noch meer en meer te kunnen veilen, en des te eerder de *Imposten*, die doch in der langte niet zullen kunnen werden gedragen, af te schaffen: wy zien immers dagelijks, hoe dat alle poorters-neringen uit inzicht van wat meer vryheids en minder *imposten*, zich meer en meer op die anderssins ongemakkelijke platte Landen en Dorpen neder zetten, waar tegen gansch geen raad is die deugd, als met haar in de Steden met meer vryheid en min *imposten* te trekken: want indien men die met geweld daar belet, zullen die werden getransporteerd in de naast-gelege *Provintien* ofte *verdere Landen*. Maar de contrarie weg van eigen defentie en weynige *imposten* inslaande, gelijk alle de *Republiken van Italien, Switserland, Ragousa* en *Duitsland* gedaan hebben; zo zullen wy door onze goede naturelike *situatie aan zee* en *rivieren* kunnen bestaan al zo lang en met al zo weinig *imposten* als zy: daar wy ter contrarie gezien hebben, dat alle die voor dezen zo *vermaarde Oosterse* en *Hansese Republiken* genoegzaam alle hare *negotie ter zee* hebben verloren, door dien zy aan alle andere volkeren willende voorschrijven wat zy in het stuk der *zee-vaart* en *tollen* zouden

hebben te doen, zich daar door inwikkelden in vele oorlogen, als mede door dien zy noch vryheid van *Religie, Borgerschap* ofte *Gildens* aan *vreemdelingen* willende *toestaan*, dat profijt alleen voor haar, met uitsluitinge aller *vreemdelingen* begeerden; zo heeft daar op moeten volgen aan de eene zijde *een zeer groot belet in de zee-vaart*, en in tijde van voorspoed *een al te groote gemakkelikhed en traagheid*, om met groot gevaar, naarstigheit en kleine winsten de zeevaart te willen continueren; zulks zy door de zuinige, naarstige en stoutzee-varende *Hollanders*, lichtelik geheel uit der zee zijn gevaren.

*En daar wy hier nevens gezien hebben, ofte ten minsten kunnen zien in de Historien, *Haut facile libertas & Domini miscentur*. Item, *Monet Claudium, auri vim atque opes Principibus infensas. Tac.* Dat noit eenige Republiik hare *Regering*, veel min hare *koophandel* en *negotie ter zee*, heeft kunnen conserveren, wanneer zy heeft gevolgd *de maximen van gedurig te lande gewapend te zijn met bezoldigde krijgs-knechten, en over de zelve te stellen een Kapitein Generaal ad vitam*. Veel min is het mogelijk, dat nevens malkanderen bestaan, *een rijk, groot, successif Kapitein Generaal en een vrye Re-*

*Noit heeft een Republiik door een gedurig Militair Hoofd, de *koopmanschap* kunnen behouden.

gering van een Land dat purelik op den koophandel en vissery ter zee bestaat.

Cap. XXXII.

Besluit over het Interest van Holland, absolutelik geconsidereerd.

DUs hebben de gedachten geloopen,⁺ zo verre als mijn kleine kennisse en kort voornemen strekte, over *het waarachtig Interest van Holland absolutelik*, zonder hetzelve te considereren ten respecte van de andere Geunieerde Provintien, door welke de Provintie van Holland nu zo vele jaren na een, onder den schoonen dekmantel *van protectie en vriendschap te genieten*, warelik een onuitsprekelik grooten last heeft moeten dragen, en noch daarenboven gedurig in zijn goede desseinen en regering is gecontrecarreerd en tegengegaan geworden. Veel min is mijn voornemen geweest *Hollands Interest* te considereren ten *respecte van alle zijne* andere naburen in het particulier; want dat een oneindelike kennisse en zeer grooten arbeid vereisschen zoude, om welke te bekomen en wel te besteden, ik my allesins onbequaam achte zijn; te meer dewijl ik voor my daar in niet

⁺*Conclusie over Hollands absolut Interest.*

zoude kunnen vinden *pretium laboris*, arbeids-loon, maar wel *formidolosum id regnantibus dictitans, quo plerumque prohibentur conatus honesti. Tac.* Den haat en vervolging der Machtigen dezes werelds op my trekken; doch om daar van niet in 't geheel te zwijgen, zal ik eerst *wijtloopig* van de *alliantien* met *de naburen*, en daar na in 't generaal *kortelik* van *Hollands Interest met gemelde naburen*, spreken.

Cap. XXXIII.

Werd nagevorsch of en hoe 't welvaren van eenig Land door Alliantien kan werden betracht.

+MAar vermits de *Vredens-Tractaten*, mede brengende *een onderlinge belofte van malkanderen niet te beschadigen, en wederzijds de Commercie toe te laten*, voor Holland zeer noodzakelik zijn; en de zelve by veele werden geconfondeerd met Tractaten van *Alliantien* met zijn' naburen, die nochtans mijns bedunkens meest altijd voor Holland schadelik zullen werden bevonden; zo vind ik my verplicht over die zake mijn' gedachten te uitten, en te zeggen, dat *een Vredens-Tractaat is een wederzij-*

+VVat een *Vredens-Tractaat;*

dige belofte van elkanderen geen quaad te doen, daar ook de natuur ons toe verobligeert. Maar een Alliantie ter contrarie,⁺ obligeert tot ietwes te doen, dat men zonder alliantie niet doen, ofte tot ietwes te laten, datmen zonder alliantie niet laten zoude. ^{+ een Alliantie zy.}

Namentlik, vermits alle *gepasseerde⁺ dingen* buiten de macht en 't bestier der menschen zodanig zijn, dat geen menschelike actie daar omtrent eenige veranderinge kan brengen, zo blijkt *dat aller menschen gedachten zweven omtrent het verkrijgen van eenig goed, ofte afweeren van eenig quaad in het toekomstige.* ^{+ Alle actien zien alleen op het toekomstige ofte tegenwoordige.}

Het welk voornementlik plaatse heeft in onze actien omtrent andere menschen. Want zelfs in een vrye en milde gift, daar alle obligatie van iets toekomstige schijnd buiten gesloten te wezen, is klaar dat de zelve geschied uit hope van te verkrijgen iemands vriendschap ofte gediensstigheid, of wel de reputatie van royaals en caritatief te zijn: maar⁺ boven alle moet die zorge over het toekomstige plaatse vinden in mutuele contracten, vermits het wezen der zelve daar in bestaat, *Do aut dabo, ut des; facio aut faciam ut facias*, ik geef of beloof te geven, om dat gy belooft te geven; ik doe of zal doen, om dat gy belooft te ^{+ Zorge in 't maken van mutuele obligatoire contracten.}

doen. *Do aut dabo ne facias; facio aut faciam ne des.* Ik geef of zal geven, op dat gy niet doet. Ik doe of zal doen, op dat gy niet geeft, &c.

*En als *partyen contrahenten* een en de zelve Souveraine macht onderworpen zijn, werden die contracten vrywillig aangegaan, en is hier de zwaarigheid niet groot *al presteerd men eerst het beloofde*, om dat de ander tot het naarkomen van zijn belofte door den Rechter kan werden gedwongen, hoewel niemand garen naloopende, en een ieder ter contrarie garen in de voorbaat zijnde, liever 't heft in de handen heeft; en speelt *de praesenti gaudet ecclesia*, de voorbaat is den armen goed. *Met Particulieren.

*Maar alle zwaarigheid leght als *Oppermachten* onderlinge verbonden en *alliantien* aangaan, want *de machtigste Potentaat geniet altijd de vrucht van een gemaakte vrede*; maar *de zwakste moet gedurig waken*, zulks indien *onder de zelve noit waarachtige vrede werd gemaakt, waar op partyen zich verlaten*, en indien ter contrarie in vredens tijden ieder der partyen zijn Frontieren versterkt en bewaakt, als mede door gedurige Spions de desseinen der naburen tracht te weten, om zich daar naar te gedragen; zo blijkt klarelik dat alle Tracta- *Met Souverainen.

ten van vrede maar dienen, om onderentusschen den adem verhalende en de occasie verwachtende, zijn buurman daar na met meerder avantagie te overvallen en te overweldigen.

En *zo lange* als die occasien zich niet⁺ presenteren, *duurd de vrede* onder de Potentaten; namentlik *niet door de kraft van belofte, eed, en zegel*, het welk altijd zeer licht kan gebroken werden: maar *door de kraft der vreze van eenig volgend quaad*, dat men, de vrede breekende, op zijnen halze zal halen. Zulks een waarachtige vrede by Opper machten een *ens rationis*, een versiersel is.

⁺En wanneer of hoe lang die onderhouden werden.

Want het is in deze booze wereld⁺ (Godt betert,) zeer klaar, dat de meeste menschen van nature genegen zijn door alle bedenkelijke middelen haren stand te verbeteren, zonder op schrift, zegel, eed, en het toekomende laven te passen, en boven alle vind men deze passien by *Monarchen, Abriles y señores, los mas son traydores. De Heeren en de Maartse-dagen zijn meest verraders en quâ vlagen*, alzo de zelve noit particuliere personen zijnde geweest, door de *opvoeding* en *conversatie met menschen* haars gelijk, de redelike modestie niet hebben geleerd; en noch veel min heeft het *annzien des Rechters* in haar geplant

⁺Voornementlik van Monarchen.

een reverentie tot de *heilige Iustitie*: gelijk ter contrarie in alle *Republiken*, daar de *Regeerders* en *Magistraats-persoonen* eerst als particuliere personen opgevoed zijnde, met haars *gelijk* en *meerder*, dagelijks moeten converseren, en leren de billikheid kennen, daar zy anderssins door den *Rechter* konnen toe gedwongen werden. Welke bewegingen van modestie, discretie en vreze noch eenige overblijfselen na laten als de zelve personen daar na tot de Regering en Magistrature gekoren zijn, *Quo semel est imbuta recens servabit odorem Testa diu*. De gewoonte is de tweede natuur, die niet licht veranderd werd.

⁺Doch in alle gevallen is zeer klaar *dat in alliantien noch veel meer onzeekerheids is van het beloofde te zullen verkrijgen*, en dat onder contraherende Opper machten geen vertrouwen konnende zijn, alle voordelen der alliantien bestaan als men bedingd, *dat een ander* ⁺*eerst moet presteren*. En als dit is in zodanige zaken waar door d'een die presteerd zich *verzwakt*, en den anderen *versterkt*, op hope van door des zelfs sterkte daar na, volgens belofte, geholpen te werden; *zoo is men een verrader van zijn eigen zelfs*, om dat men realiteiten over geeft tegen woorden, schrift

⁺*In Alliantien werd men meer als in Vrede verongelijkt:*

⁺*en wanneer meest.*

en zegel; dat al te zamen in geenen deele schaal houden kan om te wegen en te wederstaan de ambitie, gierigheid, toorn, en glorie der Grooten, *dat poenas laudatafides. Lo stato non ha sangue, non ha religione. Epero il bel del gioco è. Non ti fidar, è non sarai ingannato, dove la simplicità stà sempre ingannata.* Want om dat den Staat noch bloed noch religie heeft, en dat de eenvoudigheid altijd bedrogen werd; zo is het recht van 't spel: *betrouwt niet zo werd gy niet bedrogen.*

Dit alles waarachtig zijnde, is zeer⁺ te verwonderen dat eenige *Opper-machten* menen een formidabelen *Souverain*, zonder eenige voorgaande beloften, te kunnen *verplichten tot dankbaarheid* over genoten weldaden, en dienvolgende goed vinden zich door liberale giften te verarmen, om den gevreesden te verrijken en machtiger te maken. Want noit kennen zelfs regerende Koningen zich aan iemand verplicht, als aan haar *eigen grootsheid* en *wellusten*, die zy trachten te verkrijgen, zonder ooit op eenige voorgaande liefde, haat, ofte dankbaarheid te passen. Warelik indien men zegt dat het *een vervloekte Religie is*, die den menschen leerd hare gaven aan den Duivel op te offeren, om van hem niet beschadigd te werden, zo mach men

⁺Danckbaarheid heeft by *Monarchen noch min plaatse als Trow.*

ook zeggen, dat men niet dan door *een wanhopende politie* en uitterste desperatie zijn eige onmacht aan zijn gevreesde nabuur pleeg bekend te maken, en hem te versterken, met af te koopen een gevreesd quaad, dat men door goede wapenen behoorde af te keeren. *Es necedad real dar à reyes*. Aan Koningen schenkagien te doen, is een Koninglijke dwaasheid. Want het heilige *houte kruis* van gebeden, ofte remonstrantien, geld by Potentaten zeer weinig, en noch krachtelozer is by haar de opgeofferden *gekruisten penning* ofte dankbaarheid; maar die in deze periculeuse aanvechtinge zijn toevlucht neemt tot *het gekruiste zwaard*, gebruikt tegen Potentaten *het rechte kruis van miraculen*, dat, wel geapliceert zijnde, alle ⁺ koortsen van Staat genezen kan. Maar indien de Koningen, hare particuliere wellusten volgende, ^{+ *Noch by Favoriten.*} het Rijk door *Favoriten* laten regeeren, is kennelik, dat de zelve zich in alle manieren, gedurende het onzeker faveur, trachten te verrijken; en dat men dien volgende door heimelike schenkagien by gemelde Favoriten zeer gevarelike revolutien beletten kan; waar omme gemelde schenkagien ter contrarie omtrent de zelve in zeer gevreesde oorlogen nutte-

lik kunnen werden besteed. nochtans moet men daar toe niet dan *in den uiterste nood* verstaan, om dat, volgens de bekende *Fabul*, de hongerige bijtachtige *honden*, seer haast vermerken zouden, *dat haar dat brood werd gegeven, om dat sy den geveer gedreigd of gebeeten hebben*; en dien-volgende, dewijle sy door een honds-honger alles verteeren, en altijd honger hebben; soo souden die *Favoriten* ons maar des te *eer* en *meer* dreigen of bijten, 't en zy wy seer wel gewapend zijn.

En om in desen deele my selven wat⁺ nader uit te drukken, sal ik seggen, dat genoegzaam alle *twisten*, en by gevolge ook alle *alliantien*, onder den Potentaten ontstaan: ten *eersten*, door een onderling mis-trouwen, en begeerte om zich zelven tegen machtiger te conserveeren. + *Generale oorsaken van alle twisten, of alliantien.*

Ten *tweeden*, door een begeerte tot de selve saak, en om sich door geligueerde macht met de selve te verrijken. Of wel, ten *derden*, door een ydele glorie van geacht en ontsien te welden.

En is hier niet aan gelegen, uit wat oorsaken dese twisten en alliantien ontstaan; maar alles komt hier op aan, of de partyen Contrahenten malkanderen evenveel vreesen; en of hun beiden, aan

het gunt zy door geliguerde macht willen bekomen, evenveel gelegen is: *idem velle idem nolle ea demum firma amicitia est*. Schade scheid vriendschap; want klagers hebben geen vrienden.

Met een woord gesegt: of de contraherende *een gemeen interest* hebben, om 't gunt men wederzijds beoogd, malkanderen te doen vermijden, of bekomen: want daar het selve niet is, *werden alle liguen en alliantien gemaakt ten voordeele der sterkste, en ruïne der zwakste*; sulks indien de selve sich tegen den sterksten niet conserveeren kan, zonder met hem een *ligue* aan te gaan; hy door de *ligue* noch soo veel te eer sal geruïneert werden, indien hy uit kracht der selver, een ander nabuur, zijn meerder, den oorlog aandoet.

Want veel beter is het veel machtige naburen, als een te hebben, volgens de fabul die ons leerd, dat een Beer licht van *een* machtig jager kan gevangen werden; maar dat zijn huid onder *vele* machtigen niet kan gedeeld werden, eer hy gevangen is. En daarom blijft hy ongevange.

⁺Waar uit onwedersprekelik volgd, dat alle Staten en Potentaten behooren genegen te wesen, geen liguen met *haar meerder*, maar met *haar minder* te maken,

⁺*Geen alliantie met meerder is goed, 't en zy die eerst prestere.*

om zoo doende altijd te kunnen bedingen, dat de minder eerst presteere, en in alle twijfelachtige saken, de selve tot zijn eigen voordeel te kunnen uitleggen; immers daar na zelfs niet meer te presteeren als men wil: volgens het Italiaans spreekwoord, *Al pigliar pronto, al pagar tardo; perche puo nascer inconveniente che non si paghi niente*: Zijt vaardig in het ontfangen, en traag in 't betalen; want een geval kan maken, dat men voor altijd in possessie blijft. Dien-volgende *praestat praevenire quam praeveniri. Il fait bon estre maistre, car on est toûjours valet quant on veut*. 't Is goed in de voorbaad en meester te zijn; want men kan altijd overgeven, en sich de minste maken als men wil.

Ten *tweeden*, volgt hier uit, dat kleinen met Grooten tracterende, altijd haar selven ruïneren, indien sy niet bedingen dat de Grooten eerst presteren. En indien de alliantie op een gemeen interest is gebout, soo heeft de machtigste veel min reden te vreesen, dat hy eerst presterende, van de swakste zal werden bedrogen; maar het contrarie willende, soo geeft hy in alle manieren oorsaak aan den swakken, hem niet te vertrouwen, en buiten die ruïneuse alliantie te blijven.

Cap. XXXIV.***Consideratien in 't particulier, over alliantien, Holland rakende, en minder Opper-machten.***

*Dit voor af gesezt wesende, en voor heen geconsidereert zijnde, dat Hollands interest purelik bestaat in *vrede*, en dat wy genoegsaam alle vissery en negotie besittende, de selve meer door vrede als oorlog kunnen vermeederen, soo volgd, dat alle verbonden en alliantien, gebout op conquesten en glorie, voor Holland ruïneus zijn.

**Alle alliantien om conquesten, zijn voor Holland schadelik;*

Ten *tweeden*, soo volgd van zelf, dat geene alliantien, dan die gebout zijn op een mutuele vreesse, en defentie tegen een groote macht, voor Holland voordeelig kunnen wesen.

*Ten *derden* is klaar, als men zijn' gedachten laat gaan over de Staten van Europen zoo als 't nu legt, dat alle *Republiken*, op vrede en koopmanschap gefondeert zijnde, het selve interest met Holland hebben, om de *vrede* over al te procureeren en te conserveeren; maar *dat sy wederom onse koopmanschap altijds sullende trachten tot sich te trekken*, ons in ons voornaamste dessein, namentlik het

**als ook die tot vorderinge van gemeene koopmanschap werden gemaakt met Republiken.*

vermeerderen des koopmanschaps, altijd naar haar vermogen sullen dwersdrijven: en dat zy van zoo kleinen gewicht zijn, om Holland in zijn ongemakken tegen meerder te kunnen helpen, dat het voor Holland gantsch ongeraden is, met eenige der selver een alliantie van gemeene defentie dan te gaan. Want belangende de defentie te Lande, zelfs aangaande de andere geunieerde Provintien, hebben wy bevonden hoe lastigen en vruchteloofen pak *de Unie tot gemeene defentie*, op de schouderen der Hollanders zy geweest; en hoe wy met onse alliantien aan verdere *Duitsche Republiken* ons zelve zouden koppelen, hoe lastiger en vruchtelooser het selve voor Holland zal werden bevonden: want vermits zy machtelooser zijn als wy, sullen zy veel lichter werden aangetast, en wy, zoo doende, door haar tot een oorlog vervallen. Het welk tegen ons eigen interest strijd.

En belangende de *Italiaansche Republiken*, is kennelik, dat zy in onse oorlogen te lande geen de minste assistentie zouden kunnen ofte willen doen; het welk voor desen gebleken is aan *de alliantie der Venitianen* met ons: en buiten *de Middellandsche zee*, sullen zy ons te water noch veel min assisteren, om dat

zy daar gantsch niet geïnteresseert zijn. En wegens de *Hansische Republiken* is waarachtig, dat zy niet alleen, gantsch machteloos zijnde, om onsent wille nooit een oorlog aannemen zullen tegen de gene die ons te machtig zijn; maar dat zy, ter contrarie, ons altijd zeer garen ter zee zouden zien geïncommeert; op dat zy onderentusschen des te meer zouden mogen negotieren; *sulks wy door geen Republiken in onse oorlogen tegen meerder kennende werden geholpen*, en door *een alliantie van mutuele defentie, zeer lichtelik tot een oorlog kennende vervallen, nooit ander verbond dan van vriendschap en commercie* met de selve moeten aangaan, en onderentusschen zoodanig op onse hoede zijn, als of wy van geen Republiken ter wereld in onsen nood zouden werden geassisteert; want voorwaar, *die vrienden zijn goed, maar wee ons, indien wy haar van doen hebben.*

⁺Belangende de Monarchen, die door alliantien met ons eenige gemeenschap zouden kunnen hebben, dunkt my dat met eenige distinctie moet werden gesproken, namentlik de *Keiser* en *Koning van Poolen* zijn voor ons gantsch niet considerabel, en de kroon *Denemarken* soo onmachtig, en voor als noch soo

⁺Vat men van alliantien met minder Monarchen moet houden.

weinig bequaam om te oorlogen, dat wy het selve nooit vreesen, en noch min hopen moeten daar van in onse ongemakken te werden geholpen. *Sweden* en *Brandenburg* zijn ook zoo machteloos, dat wy de selve nooit tegen onse vyanden zouden kunnen in wapenen brengen, sonder daar toe merkelijke sommen van penningen voor af te verstrekken; en, gelijk als hier boven vermeld, alle zoodanige alliantien zijn ruïneus; het welk wy noch onlangs door *Brandenburg*, en *Vrankrijk* door *Sweden*, hebben geleert:

Namentlik, na dat zy de penningen hadden ontvangen, hebben zy de selve gebruikt purelik naar hun eigen intrest, sonder op eenige voorgaande alliantie te passen. Ook zijn zy beide van zoo kleine macht, dat wy haar met temporiseeren lichtelik zouden verduren, en altijds op zee de wet voor-schrijven kunnen.

Sulks zy haast zouden beseffen, dat zy op ons niet konnende conquesteren, en de commercie onderentusschen geruïneert werdende, het oorlog voor beiden ruïneus, en de vrede en vriendschap voor beiden heilsaam is. Doch in allen gevalle, met machtelooser Republiken oste Monarchen schadelike verbonden

gemaakt hebbende, kan men altijd noch eenige uitvluchten vinden, om door 't presteeren van dien sich selven niet te ruïneeren, *Quod ma'e juratur, pejus praestatur*. Een quaden eed, is God leet.

Cap. XXXV.

Consideratien over Hollands alliantien, aan te gaan met machtiger Potentaten. En eerst met Vrankryk.

***M**Aar belangende de drie machtige Potentaten, Spanjen, Vrankrijk en Engeland, is alle de swarigheid, alsoo ieder der selver, door zijn eigen macht altijd gewapend konnende zijn, geen ons vreest; maar wy haar vreesen moeten. En dien-volgende is zeer noodwendig, dat wy ons gantsch voorsichtiglik omtrent de selve dragen in het stuk der alliantien. En op dat het selve te beter moge geschieden, dunkt my noodzakelik alvorens te considereren in het particulier, wat goeds en quaads Holland kan overkomen door ieder der selver.

Vrankrijk aangaande, moet werden

**VVat van alliantien met machtiger Monarchen te houden zy.*

geconsidereert, dat het voor desen t'eenemaal⁺ op den *landbouw* pleeg te bestaan, en dien-volgende door oorlogen ter zee weinig konde werden beschadigd. Maar sedert de regeering van *Henrik de IV*, en de volgende excessive belastingen over alle vremde inkomende manufacturen, zijn de zijde, wol, en lijnwaat-weveryen, als mede vele andere handwerken, aldaar zoo dapper toegenomen, dat zy nu meer gemaakte stoffen en handwerken uitleveren, als vremden na zich trekken; sulks oorlogen tegen ons, haar schadeliker, en ons zoo schadelik niet zijn als voor desen.

⁺*Vrankrijk bestond voor desen geheel op den landbouw, nu niet.*

Ten *tweeden* is klaar, dat de *Françoisen*⁺ extraordinaris weinig eigen schepen en boots-volk hebben, sulks genoegzaam alle hare negotie werd gedreven (eenige Engelsche schepen en negotie uitgesondert) door Hollandsche schepen op Holland, ofte ten minsten aldaar ontladende.

⁺*Heeft geen eige schepen of boots-volk.*

Ten *derden* is klaar, dat de *Hollanders*⁺ meest alle de Franse uitgaande wijnen en 't zout consumeeren ofte verhandelen, en dat het zout ook zoude kunnen werden gehaald uit andere Landen, namentlik uit *Portugal*, *Spanjen* en *Punta del Rey*. Gelijk ook waarachtig is, dat wy de wijnen in Holland veel lichter

⁺*Holland verhandeld byna alle 't gunt Vrankrijk uitleverd:*

konnen ontbeeren, als in Vrankrijk den Adel en de Geesteliken (wien meest alle wijnen toekomen) ons geld ontbeeren konnen.

En daarenboven zoude nu, door de vrede in *Duitsland*, in gevalle van oorlog met Vrankrijk, die handel voor het grootste gedeelte met Rijnse wijnen konnen gecontinueert, en misschien voor altijd gediverteert werden; hoewel het selve den lande van Holland niet zoo voordeelig, als de zee-handel in Franse wijnen, zoude wesen.

*Ten *vierden* is klaar, dat in Vrankrijk zeer veel Hollandse lakenen, sajen, lijnwaat, haring, abberdaan, en andere waaren, die onse schepen daar voeren, gesleten worden.

*en Vrankrijk vertiert vele Hollandse waaren.

*Ten *vijfden* is klaar, dat Holland, door Vrankrijk niet kan werden te lande beoorlogd, nochte ook ter zee, door gebrek van scheeps-macht, en door hare onsuivere periculeuse kust. sulks zy onse goederen, schulden, en schepen aangeslagen hebbende, ons geen verder quaad zouden konnen doen, dan met kleine zee-roveryen, die wy, convoyschepen houdende omtrent de Hoofden en Heiffant, zeer lichtelik beletten zouden: als maar eenige andere weinige kruissers de zee-roevers omtrent de Ga-

*Kan ons te lande niet, en ter zee niet considerabel beschadigen;

ronne en Loire wilden zoeken, en de Noord-zee van de selve zuiveren.

Waar uit evidentelik blijkt, dat een Koning van Vrankrijk ons den oorlog niet moet aandoen, *uit vrese* van hier na door ons, ofte iemand anders, beschadigd te zullen werden; noch *door hope* van winste en conquesten op ons te zullen doen; noch door een ydele glorie: maar *dat*, ter contrarie, *alle oorlog tegen ons, dadelik alle negotie en commercien in Vrankrijk doet cesseeren*, met perikel van de selve daar na in het geheel te verliesen.

En indien men daarenboven considereert,[†] dat *Spanjen* eenigsins; en *Engeland* noch meer voor *Vrankrijk* formidabel is: so blijkt wijders, dat wy nooit door eenige Franse dreigementen, van ons het oorlog aan te doen, ons moeten laten verrukken, om met Vrankrijk aan te gaan een alliantie, die ons, absolutelik geconsidereert zijnde, schadelik zoude wesen. En noch veel min behoorden wy, ter contemplatie van Vrankrijk, ons te laten emporteren tot eenig oorlog, waar door Spanjen ofte Engeland by den Françoisen minder formidabel zoude werden. Want dat iutgewrocht hebbende zouden wy noch veel baldadiger insolentien en swaar-

[†] en dienvolgende mogen wy tegen Vrankrijk absolut ons eigen interest volgen.

der oorlogen van dat Rijk verwachten moeten.

Cap. XXXVI.

Consideratien over Hollands alliantien, aan te gaan met Spanjen.

*Spanjen aangaande, is zeer considerabel, dat alle het welvaren desselven hangt van de Commercie op West-Indien. En dat het daarenboven niet uitlevert als Spaanse wolfe, vruchten en yser; en dat het daar tegen zoo vele Hollandse manufacturen en waaren trekt, dat alle de Spaanse en Indische waaren niet genoeg zijn om de retouren te maken.

**Spanjen bestaat op de Commercie met VWest-Indien:*

Sulks de Hollandsche kooplieden, die in alle Landen van de wereld geld brengen, uit dit eenige Land, haar geld en zilver, 't welk zy in betalinge ontfangen, vruchteloos en steels-gewijse over die woeste zee t'huiswaarts moeten voeren.

*Ten *tweeden* is klaar, dat in Spanjen alle de havens genoegzaam met geen andere als Hollandsche schepen werden bevaren: en dat aldaar so weinig bootsluiden en schepen zijn, dat zy, sedert onse vrede, hebben begonnen opentlik

**is sonder schepen en boots-volk:*

onse schepen te huuren, om te bevaren de Indien, daar zy voor desen zoo zorgvuldig alle vreemden plegen buiten te sluiten.

Ten *derden* is klaar, dat dese *West-Indische*⁺ *mage* aan het *Spaansche hoofd* moet werden gekoppeld door scheeps-macht, en dat het rijk van *Napels* met de Nederlanden, gelijk als *twee armen*, hare krachten niet besteden kunnen omtrent, noch ontfangen van het *hoofd*, als door schepen. Alle het welke dien-volgende door onse scheeps-macht zeer bequamelik geschieden kan in vrede; en belet kan werden in oorlog.

⁺ *is seer verspreid van landen;*

Ten *vierden* is ook waarachtig, dat⁺ Holland door zijn scheeps-macht, dit gantsch verspreid lighaam, in tijde van oorloge, wonderlik bekommeren en grieven kan: en dien-volgende verplichten tot ongelovelik veel garnisoenen.

⁺ *en kan de Hollandse scheepsmacht alle die onderlinge communicatie beletten.*

Maar aan de andere zijde is ook klaar,⁺ dar de Koning van *Spanjen* tegen dat machtige *Vrankrijk*, en groote jalouse Nederlandsche Steden, altijd een groote krijgs-macht onderhouden, ofte zijn' landen verliesen sal moeten.

⁺ *Spanjen vreesd Vrankrijk:*

Ten *tweeden* is kennelik, dat gemelde⁺ Koning, zijn pretensie op Holland, en alhier een zeer machtigen aanhang der Roomsche-Catholiken is hebbende.

⁺ *heeft pretensie op Holland;*

+Ten *derden* is klaar, dat hy, door Braband, aan Holland grenst, en dat hy door de Vlaamsche zee-havens, onse visseryen en negotien, in dese kleine Noord-zee, uitnemend zeer incommoderen kan. *+paald tegen Holland.*

+Ten *vierden* is klaar, dat by dese constitutie van vrye Regeering, men hier niet goed vinden sal, zelfs in oorlog gekomen zijnde, meer Nederlandsche Steden door geweldig-kostelike belegeringen te incorporeren. *+ Offensive oorlog is ons onnut.*

+Ten *vijfden* is ook klaar, dat alle de frontieren der geunieerde Nederlanden zoodanig gesterkt zijn, dat wy in oorlogen geene, dan door de menigte, staan te verliezen; soo nochtans, dat indien de selve maar eenigsins wel gedefendeerd werden, zy voor Spanjen zeer ruineuse conquesten zullen strekken. *+ Tot defensie zijn wy wel gestelt;*

En daarenboven zoude Spanjen altijd te verwachten hebben, dat wy alsdan Vrankrijk zouden opwekken, om, volgens het interest van dat Rijk, de Spaansche conquesten te beletten, door een oorlog op zijn Nederlandsche frontieren. Het welk voor Spanjen, altijd in soo een geval, zeer formidabel zoude wesen.

Uit alle welk geposeerde blijkt, *dat Spanjen van Holland zeer groote voordeelen*

kan trekken in vrede. En dat een oorlog⁺ aan wederzijden ruïneus is; soo nochtans, dat voor Spanjen veel meer apparentie zy, op ons te kunnen conquereren te lande, als voor ons op hem; 't en zy wy daar onder rekenen en tegen stellen het verliesen van zijn Gallioenen op zee.

⁺ sulks wy tegen Spanjen ons absolut interest kunnen volgen.

Waar uit wijders volgd, dat wy, uit vreesse van een oorlog, nooit alliantien tegen het interest van desen Staat, absolutelik geconsidereert zijnde, met Spanjen behoorden aan te gaan; en dat wy ons noch veel min behoorden te laten vervoeren, om ter contemplatie van Spanjen, eenige de minste oorlog aan te nemen tegen eenige nabuuren, die by hem formidabel zijn; nademaal de meeste rust van desen Staat ten desen reguarde hier in bestaat, *Dat Vrankrijk voor hem formidabel, en Engeland ons toegedaan zy.*

Cap. XXXVII.***Consideratien over Hollands alliantien, aan te gaan met Engeland.***

+Engeland aangaande, moet men weten, dat het selve voor desen absolutelik op den *landbouw* bestond; en zoodanig van alle macht ter zee pleeg ontbloot te zijn, dat de *Hansische Steden* in oorlog tegen Engeland gekomen wesende, den Koning *Eduard* in het *jaar* 1470, noch konden dwingen tot een zeer voor haar avantagieuse vrede. En soo lange als zy niets plegen uit te leveren als een weinig mineralen en veel wolfe, die zy door zeer weinig schepen te *Calis* brachten, en alleen aan Nederlandsche Drappiers verkoften, was het den Koning, om het ontbeeren zijner *tollen*, en den onderdanen om het behouden hunner wolfe, soo schadelik met de +*Nederlanden* te oorlogen, dat men niet leest, dat dese wevende Provintien ooit in vollen en openbaren oorloge tegen Engeland zijn uitgebersten; en hoewel somtijds eenig oorlog tusschen de Princen der respective Landen viel; bleven

+*Engeland bestond voor desen alleen op den landbouw, sonder eenige macht ter zee:*

+*en dependeerde eenigsins van de Nederlandsche Drapperye;*

nochtans doorgaands de meest aan de negotie en drapperie-geïnteresseerde Steden daar buiten. Zulks meest alle de oorlogen van dat weelige Land uitbersteden op Vrankrijk; en by gevolge op Schotland, als mede op Wallis en Yerland, en somtijds op Spanjen.

Maar na dat *de dwingende keuren der[†] Nederlandse Hallen*, en de volgende oproeren, als mede onze binnen en buytenlandse oorlogen eerst de *lakenwevery* hadden gebracht in Engeland, zijn, door de Albanise wreedheden, alle de *saay-neringen* daar noch by gekomen; zulks de Engelsen, allengs hare Manufacturen door geheel European ventende, zeer considerabel ter zee, en van deze Nederlanden independent hebben beginnen te werden. Waar by daar na noch komende het ontdekken van die onuitsprekelik vis-rijke *Terreneufse bank*; zo hebben voornementlik die van Bristol die occasie waargenomen, hare schepen ballastende met Engels loot en tin, en andere waren, om, hare kabbeljauws-vangst op gemelde bank gedaan hebbende, daar mede te varen naar Spanjen, en door de gansche Middellandse zee, om hare Engelse waren, nevens de *Bacalao*, over al te venten, en andere retouren wederom naar En-

[†] *maar nu gansch niet, en waarom.*

geland te kunnen doen. Eindelijk is hier noch by gekomen de langdurige vervolginge der Puritainen in Engeland, welke zeer veel Engelse Colonien in West-Indien heeft veroorzaakt, die nu in Engeland zeer grote occasie geven tot een machtigen overzeesen handel met de Indiën en gemelde Colonien.

*Zulks *dit machtig Eiland*, nu in 't geheel nevens *Ierland* geraakt zijnde onder eenen Koning, gansch geen garnisoenen tot afkering van uitheemsch geweld van noden heeft. En leggende in het *midden van Europen* met een *zuivere diepe kust*, vol van *goede havens* en bajen aan een zo *enge zee*, dat alle vreemde schepen, het *Westen* ofte *Oosten* willende bezeilen, genoodzaakt werden, om de gevarelike *Fransche* kust te mijden, in geval van schoon weder te varen nevens Engeland heen; en by storm-weder, *in zijn bajen scheeps- en 's lijfsberging te zoeken*; ook met gevaar van alles te verliezen: zo kan ieder lichtelik merken dat gemelde Koning, een considerable scheeps-macht bekomen hebbende, en van alle naburen independent zijnde, ter contrarie zeer formidabel is by allen dien eenigsins aan het welvaren der gemelde zee gelegen is. *Imperator maris, terrae Dominus*. Een meester ter zee is

**Ia is voor alle Europise machten formidabel geworden, en waarom.*

een Heer te lande; alzo hy, en door gehele scheeps-vloten, en door particuliere zee-roveryen, de voorbyvarende schepen t'allen tijden kan aantasten, vermits de westelike winden aan deze zijde den *Tropicus* meest altyds wajende, haar goede gelegenheid geven om uit hare menigvuldige bajen in zee te varen. En deze commercie tusschen het *Oosten* en *Westen* belet zijnde, zoude daar uit Hollands ruine gewisselik volgen.

Welke formidable macht van het Engelsche Rijk, de Koning *Henrik de VIII* zo groot voelde te wezen, dat hy tot zijn devijs derfde gebruiken: *Cui adhaereo, praeest*. Die ik help zal meester zijn. En in gevolge van de zelve, oorlogde hy warelik naar zijn welgevallen, nu tegen *Vrankrijk*, en dan tegen *Spanjen*, gesterkt met het Duitse Rijk en deze *Nederlanden*; makende altyds vrede als 't hem lustede, zelfs met *François de Eerste* en *Carolus de Vijfde*, die hy, door het verstoten zijner moeye, zo grovelik derfde affronteren.

Zulks *Engeland*, nu door *Schotland*, veel *Manufacturen*, en grote *scheepsvaart*, zeer in krachten toegenomen wezende, en *Vrankrijk* zo wel als *Spanjen* door *Favoriten* geregeerd zijnde, in alle manieren voor geheel *Europa* for-

midabel zal wezen zo haast als een zelf-regeerende Koning die considerable macht tegen de naburen zal willen gebruiken.

*Maar aan de andere zijde is ook waarachtig, *dat Engeland in vredens tijden zeer groote voordelen door de havening der Hollandse schepen trekt.*

**Hoe veel Engeland door een vrede met Holland gebaat, ofte oorlog beschadigd werd.*

En dat nu in Holland veel meer Engelse waren, die wy meest alle lichtelik missen kunnen, werden geconsumeerd, als Hollandse in Engeland; vermits de Hollandse en vreemde Manufacturen daar meest van ouds verboden zijn in te voeren, ja sedert het verbod van geen dan alleen ingeboren en uitgeleverde waren met vremde schepen in Engeland te mogen brengen, staat genoeg-zaam alle onze zee-vaart op Engeland stille.

Ten *tweeden* is klaar, dat de Revieren in Engeland zeer klein en gansch verscheiden van malkanderen zijn; zulks alle onderlinge commercie aldaar moetende geschieden door de open zee, de Engelsche uit dien hoofde veel schade door zee-rovery kunnen lijden.

Ten *derden* is klaar, dat de Engelse negotie ter zee zo considerabel en wijt-loopig zijnde, door de Hollandse scheeps-macht, aldermeest kan wer-

den beschadigd, zelfs in de *Middellandse zee* en de *Indien*.

Ten vierden is klaar, *dat de Engelse te lande gansch geen conquesten op Holland doen kunnen*, 't en zy aan de zelve, door binnenlandse twisten alhier, werde voet gegeven. Noch wy op haar; dan door de zelve rede. Behalven dat Koningen altijd willen conquesteren, en wijze Republiken, die op vrede bestaan, het zelve noit doen willen.

Ten vijfden, is dienvolgende klaar,⁺ *dat de Engelsen ons niet kunnen beoorlogen, als ter zee*; en vermits die oorlogen moeten werden gevoerd met baren gelde, alzo die militie niet kan werden gevoed door plonderingen en inquantierungen van vyanden landen: en dat de Koning van Engeland daar toe zijne *Domeinen* niet zoude kunnen gebruiken, als de zelve en meer tot zijne hof houdinge van node hebbende; zo volgd wijders dat hy tot gemelden oorlog ter zee zoude van node hebben eenig ander ordinaris inkomen ofte *fonds*, om te kunnen oorlogen.

⁺*Een oorlog ter zee zal den Engelschen te kostelik zijn, als wy een grote navale macht hebben, en waarom.*

Ten zesten is kennelik, dat gemelde Koning *eenig ordinaris inkomen* hebbende om die zelve oorlogen uit te voeren, *nooit eenig Parlement zoude by een roepen* om van het zelve eenig *subsidie* te bid-

den; en dat dien volgende het Parlement in der eeuwigheid niet zal toelaten, dat enige eewigdurende imposten in dat Rijk werden opgesteld; vermits alle Ingezetenen als dan ook metter daad zouden vervallen en zich ontbloten van zo een gewichtig privilegie, als is: op alle vergaderingen der Parlamenten te mogen klagen over alle misbruiken, concussien, corruptien, malversatien, en geweld der Grooten, en daer over redres ofte recht te verzoeken, eer zy Ingezetenen zich door een acte des Parlaments verplichten tot het opbrengen van die lastige subsidien.

Ten *zevendén* is klaar, dat tegen deze landen zouden moeten werden gebruikt zo machtige zee-vloten, dat de zelve alleen door *subsidien* of schattingen niet zouden kunnen werden geequieerd en onderhouden; also het zelve zo onverwachte en rugge-inrijdende middelen zouden wezen, dat de zelve door gemelde Ingezetenen zo bezwarelik zouden kunnen werden gedragen, dat de Koning tegen de zelve altijd eenig oproer zijner onderdanen zoude hebben te vrezen.

+Ten *achtsten* is zeer klaar, dat de *Hovelingen* en *Favoriten*, des Konings oor bezittende, uit den oorlog ter zee noch

**En is in den Hovelingen
zeer ondienstig.*

eere noch profijit zoude kunnen rapen. En dat zy ter contrarie, in zee gaande om over de vloten te gebiedten, zich kennelik van den Koning zouden moeten esloigneren en scheiden, en dien-volgende zeer groot perikel lopen, dat onderentusschen iemand anders, des Konings oor *bezittende*, de hekken der regeringe zodanig zoude verhangen, dat zy met volle gonst uitgegaan zijnde, lichtelik zeer haast in ongenade uit de zee na huis zouden geroepen werden.

Welk geposeerde waarachtich zijnde, zo volgd van zelfs dat een oorlog aan wederzijden zeer schadelik is; zo nochtans dat Engeland veel beuiten op ons, wy weinig op de Engelsen kunnen doen; en dat zy door ons wel zeer beschadigd, maar wy door haar genoegzaam geruineerd kunnen werden. Zulks ons eenig behoud in dezen gefondeerd is op de toevallen die een Monarchale Regering onderworpen is; en dat een oorlog tegen ons den Engelsen onderdanen schadelik zoude wezen; als mede dat *Londen* door meer negotie en schipvaart den Koningen formidabelder zoude werden als eenige naburen.

Zulks wy, om tot geen oorlog te vervallen,⁺ in alle twisten tegen haar, moeten goede woorden geven, en tijd winnen,

+ Zulks wy Engeland altijd goede woorden, maar nooit eenige zaken moeten geven. En behoorden wy absolutelik ons ware Interest te volgen.

op hope dat in deze Monarchale regering de Favoriten zullen kunnen werden omgekocht; en de Koningen hare *delices* volgen; ofte sterven: of wel dat zy onderentusschen tot andere buitenen binnelandse oorlogen vervallen zullen.

Maar staat wel te letten, dat wy ons, uit vreze van een oorlog tegen Engeland, niet moeten laten emporteren tot *alliantien*, om gezamentlik te beoorlogen eenige machten die voor Engeland eenigsins formidabel kunnen zijn; want wy zo doende, ons kennelik zwakkeer, en Engeland machtiger zouden maken, welk dien doorn uit zijne voeten hebbende, ons daar na met minder schroom vertreden en drukken zoude, als wy van dien toevlucht ons zouden [†]hebben berooft. En voorwaar, vermits *Engeland* voor ons formidabelder is, als eenig Land ter weereld, zo ware het ook een onuitsprekelike dwaling, het zelve voor ons noch formidabelder te maken. En boven al staat wel te considereren, dat wy, om een oorlog met Engeland te schouwen, ons niet moeten laten vervoeren om de Staats-gewijze Regeringe te veranderen in een Monarchale; want *Leo vinciri liber pernegat*. De vrye Leew wil niet gebonden zijn,

**Niet tegenstaande een gedreigd oorlog.*

plagt Hollands devijs te weezen. En indien wy ons met *een vrye Regering* nu genoodzaakt zouden vinden den Koning daar in eenige treden te gemoet te komen; zo vraag ik, hoe wy den zelve dus met een *Monarcha in fieri* gestijft, door onze geboeide handen en voeten, eenige de minste resistentie zullen kunnen doen; als hy daar na voor den zelve, *de absolute Souverainiteit* begerende, van ons *de ellendigste natie zoude maken die oit van eenig Monarch zoude kunnen werden geregeerd*: alzo die Regering Holland gewisselik zoude ontblooten van zijn *naturelike voordeelen*, spruitende uit de situatie aan zee en rivieren; en belast laten met zijn' *ondragelijke naturelike lasten*. En dienvolgende blijkt dat wy de vrye Regering, ook door een oorlog tegen Engeland, beschermen moeten. Want voorwaar, veel geraadzamer en loffeliker is het te strijden om niet te sterven; schoon genomen daar zeer grote apparentie is in den strijd te zullen sneuvelen; als sich zelve, uit vreze van eenige pijnlijke quetsuren in den strijd te zullen ontfangen, gelijk een anderen *Iudas* verhangende, met een dubbelde dood aan ziele en lighaam onwederopstandelik te moorden: dewijl wy *ten quaadsten*

gaande, door een Engelsch oorlog verzwakt zijnde, met een vrye Regeringe na andere gevallen dezes werlds zouden kunnen wachten, en na beter luk aspireren: daar wy ter contrarie, door een absolute Monarchale Regeringe in der eewigheid zouden zijn en blijven geruineerd, voor ons en onze kinderen; die als dan zo flaw-hertige Ouders zouden vervloeken.

*In allen gevalle is klaar, dat Engeland geen Potentaat in Europen vrezende, geen alliantie gefondeerd op een gemene vreeze met ons maken kan; en dat dienvolgende alle alliantien met dat Land ons schadelik zullen wezen.

+En zich ook wachten van alle Alliantien met Engeland.

Ten *tweden* is klaar, dat wy uit lust van te *conquesteren*, met Engeland geen alliantie moeten aangaan: want wy, ten besten gaande, in deze jagt alle onze krachten besteedt hebbende, over het delen der conquesten met den *Engelsen Leew* gewisselik zouden moeten twisten; die alle den beuit na zich nemende, den ellendigen *Ezel* zoude verslinden; ofte ten besten gaande, zouden wy *lakhalzen* gelijk een *Fret* het wild in het Engelsch net jagen.

Voorwaar veel beter is het dat Holland met zijn actien, niet deze twee domme ongelukkige dieren, maar de beschroomde doch voorzichtige *Kat*,

die voor niemand als zich zelve muist, naarbootst.

Zulks waarachtig zijnde, dat wy, noch tot gemene defentie, noch tot gemene conquesten met Engeland, eenige voordelige alliantien kunnen maken, met recht moeten besluiten, *dat alle alliantien met dat Rijk ondienstig zijn voor Holland*, zelfs die men zoude mogen aangaan uit vreze van in oorlog tegen Engeland te vervallen. Want het klaar is, dat de Koning eenige voordelige conditien bedongen hebbende, wy die dadelik tot onze eige bezwaringe zullen moeten presteeren, en dan noch verwachten, dat hy ons evenwel met een oorlog dreige, ten zy wy op een nieuw eenige voor ons bezwareliker dingen presteeren.

En voorwaar, die zijnen zijner Onderdanen *Vryheid* en *Leven*, ook door geen moejelike en gevaarlike oorlogen, beschermen wil, is der Regeringe, *Vryheid* en *Levens* zodanig onwaardig, dat hy in alle manieren, *inter homines damnatae memoriae*, voor het uitvaagsel des werlds behoorde gerekend; en zijner by de posteriteit niet, dan met vervloeking en verfoejinge, gedacht te werden.

Cap. XXXVIII.***Eenige zo generale als particuliere conclusien, gefondeerd op deze voorgaande consideratien.***

Uit alle welke voorgemelde dingen my dunkt dat men deze volgende conclusien wel zoude mogen maken.

Ten *eersten*, dat alle alliantien die Holland nu met eenige omleggende Opper-machten van Europa zoude mogen aangaan, voor Holland gansch ondienstig zijn, also wy in onze nood, noit door de zelve zullen werden geholpen: maar zeer lichtelik daar door tot oorlog werden getrokken.

Ten *tweden*, als Holland in oorlog tegen Engeland gevallen is, zijn alle alliantien, om daar uit te geraken, met andre Potentaten goed; mits zy eerst haare beloften presteeren.

Ten *derden*, als *Spanjen* ons den oorlog aandoed, is een alliantie met Vrankrijk, om daar uit te geraken, goed, mits Vrankrijk eerst presteere. En zoo niet eerst presteeren willen, is 't beter op de droogte te zeilen, als daar op te drijven. Namentlik het is altijds loffeliker en reputatieuser dat men toont de cou-

ragie te hebben, van alle zijn krachten tegen zijn vyand hoedanig die zy, te gebruiken, om zijn goed te behouden, dan dat men 't zelfs uit vreze overgeeft: want al komt men 't door strijd te verliezen, zo verkoopt men 't als dan aan den vyand zo dier, dat hy daar na, of wel een ander, niet zeer lichtvaardiglijk toetast; maar die uit vreze wat overgeeft, haald alle begereliken op zijnen halse, en werd van alle menschen veracht.

Ten *vierden*, alle andere ongemakken en oorlogen zijn wy capabel te boven te komen, zonder eenige *alliantie*; doch kunnen in zo een geval, de minder Republiken en Potentaten, ook ten voordeele van Holland, door eenige voor het toekomstige engagerende alliantie, in het oorlog werden getrokken; om dat wy ons oogwit verkregen hebbende, de gemaakte alliantie altijd zullen kunnen uitleggen tot onzen meesten voordeele.

Ten *vijfden*, het is *caeteris paribus*, dienstiger, 't zy voor Holland, 't zy voor andere Potentaten, een alliantie met een Republik, als met een Heer aan te gaan.

Ten *zesten*, het is en zal altijd voor Holland zeer gevaarlik zijn *een alliantie*

met *Vrankrijk*, *Spanjen* ofte *Engeland* aan te gaan, om datter apparentie is dat die, als meerder zijnde, alle twijffelachtige pointen tot haar voordeel zullen uitleggen. Doch, vermits wy *Vrankrijk* minst vrezen moeten, mogen wy met dat Rijk best alliantien aangaan tot *gemene bescherminge* tegens den genen die d'een of d'ander zoude mogen komen te verongelijken, en te beoorloggen.

*Maar om dat wy *Engeland* in den hoogsten graad moeten vrezen, *is gansch ondienstig met dat Rijk eenige de minste alliantie aan te gaan*: vermits alle alliantien zonder gemene nood, ten voordeele der Grooten geconcipieerd, en in alle twijffelachtige zaken ook, zo uitgelegt werden; behalven dat *Engeland*, dus veel meer occasie krijgen zal om ons met schijn van recht den oorlog te kunnen aandoen; want indien by privé menschen waarachtig is, *qui a compagnon a maistre; le compagnie comminciano in nome di Dio, ma finiscono in nome del Diavolo*: dat alle die Compagnie doen, een meester hebben; en dat alle Compagnien wel in Godes name te beginnen, maar in Duivels name te eindigen plegen: zo is noch veel meer waarachtig dat *Engeland*, Hollands ruine menende in zijn' handen te hebben, voor

+ *Zulks besloten werd dat men boven alle, met Engeland geene alliantie behoorde te maken.*

ons de baldadigste en tirannigste Compagnon zoude wezen, die in de wereld voor ons te vinden is.

In somma, zo lange Holland op zijn⁺ zelve kan bestaan, is 't gansch ongeraden met zijn meerder eenige de minste alliantie aan te gaan; en voornementlik is 't ondienstig, aan die ongestadige Monarchen ietwies voor af te presteeren, op hope van het equivalent daar na te zullen verkrijgen. Volgens het spreek-woord:

**Het eindelijk besluit over alle 't gunt van alliantien hier is gesezt.*

*Chi vuol del suo mestier cavar guadagno,
D'un suo maggior' non si faccia compagno.
Siet nooit op een hooger Staat;
Kiest geen groter mede-maat.*

Want alle die met groote Heeren kerssen willen eeten, moeten lijden dat zy de grootste kiezen en met de steenen schieten, in plaatse van eenige dankbaarheid voor die genote weldaad te presteeren.

Ten *zevenden* is dienvolgende gewis, dat alle het voordeel der pointen van de alliantien bestaat; indien Holland expresselik bedingd dat de andere contrahenten eerst presteeren. En dat alle andere alliantien zeer schadelik voor ons zijn. Want door de fondmentele constitutie onzer *Generaliteit* zullen de

Gedeputeerden der andere Provintien, in alle voorvallende zaken, zich al te licht door vremde Ambassadeurs laten bewegen, om Holland te engageren, als zy daar door voor hare Provintien geen schade beoogen.

En heeft in haar (*wiens committenten zich des Generaliteits zaken gansch niet aantreken, zo lange hare Provintien onbelast blijven*) boven alle plaatse het spreekwoord; *Niemand hinkt van een ander mans zeer*. En ter contrarie, tot laste van een ander valt zeer licht genereuse resolutien te nemen, woord houdende, mildaartig, en compassieus omtrent onze naburen te zijn; terwijl alle d'andere openbarelik en gedurig met ons spelen *Prometter non è dar, ma per matti contentar*. Veel beloven en niet geven, doet de gekken in vreugde leven.

En schoon genomen de andere Provintien daar in eenigsins mochten zijn geïnteresseert, is het zelve interest zo klein, dat men in der zelve Gedeputeerden gedurig de waarheid ziet van deze spreuk; *Tantum de publicis sentimus, quantum ad privatas res pertinet*. Een *gemeen quaad* werd gewoogen *naar de zwaarte van het particulier interest* des wegers, en hooger niet, hoe zwaar dat ook een ander daar van moge gedrukt

werden, voornementlik ook uit dezen Hoofde, om dat zy zoo zelden eenige rekeningen van hare actien aan hare committenten moeten doen.

En indien iemand aan de waarheid mochte twijffelen van dese conclusie, Namentlik, *dat alle Opper-machten*, en voornemelik de *Monarchen*, ook in Europen, met hare alliantien *speelen gelijk als de kinderen met kooten*, die zy op zetten, en weder om verre werpen, naar hun gelieven, en dat de geen die eerst presteert, altijd schade en schande overkomt; die gelieve met aandacht te lesen de historien van *Francisco Guicciardini* en *Philips van Comines*, en indien dese twee beroemde Politiken, d'een *een Italiaan*, de ander *een Nederlander* zijnde, en getuigende van zaken daar zy in gebruikt wierden, ofte daar zy grondige kennisse van hadden, deze twijffeling niet wech-nemen, zal het zelve veel min door eenige mijne redenkaveling kunnen geschieden.

Onderstusschen zeg ik, tot een besluit, *van 't gunt omtrent onse conservatie te zoeken door alliantien*, is by gebracht, dat de ouden⁺ ons het selve klaarlik hebben afgemaalt door deze fabul:

Een rijke oude Boer, ziende dat een arme jonge nabuur, tegen voorgaande onderlinge

+De generale conclusie werd met een fabul verklaart.

beloften van malkanderen tegen uitheems geweld te helpen, zelfs de appelen roofde en den boomgaard plonderde, vertoonde hem die onbillik- ongerechtig- en trouwloos-heid, versoekende dat hy, volgende de Wet en het Euangelie, sich vernoegde met het zijn'.

Waar op de sterkste boer antwoorde, dat dese predicatie zeer wel pastede in de mond van een rijke werelose; maar dat hy sich daar naar niet konde gedragen. Sulks de andere lieffelijke kruiden en schoone bloemen geplukt hebbende, die aan den plonderaar toewierp, seggende, op dat gy mijn boomgaard ongeschend laat, vereer ik u dese vruchten die men ten dienste van vrienden pleeg te saajen en te planten. En de baldadige jongman in sich zelve denkende, dwaas is hy die, alles konnende nemen, met het minste te vreden zoude wesen, plonderde des te meer al 't gunt hem voorquam. Sulks de eigenaar onverduldig werdende, (laesa fit furor patientia; furor arma ministrat) inder haast eenige steenen raapte, en die soo fellik op den plonderaar wierp, dat hy, gequetst zijnde, gedwongen wierd uit den boom te springen en te ontvluchten; sulks de oude boer sich alleenig ziende, in dese woorden uitberstede: voor desen placht men te seggen, In verbis, herbis, & lapidibus magna vis est, In woorden, kruiden, en gesteente steekt een groote kracht. Maar nu bevind ik warelik de krachteloosheid der

woorden en kruiden, alliantien en giften, omtrent boosaardige menschen. Want dosis vera & recipe Medicorum, sibi non aegro consulentium, Alle giften en recepten zijn goet voor den Medicijn-meester; maar het oprechte tegen-gift in alle ziekten Catholicon, Panacea, & antidotum verum, zijn goede wapenen en finantien.

Sulks ik eindelijk zeg, dat niemand zijn goed tegen de selve beschermen kan als door steenen; dit zijn goede wapenen, en de eenige reliquien, door de welke men miraculeuselijk zijn eigen lijf en goed beschermen kan.

Dit zy genoeg gesegt van de *alliantien*, en is noch overig dat ik kortelik aanwijse, dat Holland niet alleen sich tegen alle vremde Potentaten zoude kunnen beschermen, gelijk ik meen dat hier alreede vertoont is; maar dat ik op den selven voet ook toone, dat Holland sich seer wel tegen alle de geunieerde Provintien zoude, met een vrye Regeeringe, kunnen staande houden: en eindelijk sal ik kortelik van *Hollands interest, ten respecte van alle zijne naburen*, spreken.

Cap. XXXIX.

Dat Holland voor desen door Graven en Stadhouders geregeert zijnde geweest, gedurig vol oproer was, en gantsch geen Inmaar wel Uitheems geweld heeft kunnen afkeeren. En dat het nu, met een vrye Regeering, zich zelve veel beter behoorde, en kan, conserveeren en beschermen, tegen alle In- en Uitheems geweld.

*Vermits in de voorgaande *Capittelen*, handelende van Hollands *alliantien* met zijne nabuuren, niet dan *by gevalle* ofte *stuks-wijze* heeft kunnen worden aangewezen, dat Holland zijn *eigen interest* wel waarnemende, hier in Europa, *een Staat op zich zelve* zoude kunnen maken, zonder van eenig ander te dependeeren, ofte van eenig uitheems geweld te kunnen worden overweldigt: en dat ter contrarie zeer vele politike Regeeders alhier, van gevoelen zijn, dat *Holland*, van alle zijne Bond-genoten gescheyden, en van alle zijne naaste geburen verlaten zijnde, in oorlogs-tijden

* *Om wel te overleggen of Holland tegen alle Potentaten zoude kunnen bestaan,*

tegen de machtigste vyanden zich niet zoude kunnen beschermen: zoo vind ik my verplicht, om de gewichtigheid dezer zake, waar op ofte van meest al het gunt hier verhandelt is geweest, ofte noch zal werden, is gegrondvest ofte hangt; het zelve eigenlijk, ofte breeder aan te wijzen.

Voor *eerst* is klaar, dat voor Politike⁺ Regeerders geen schaad- en schandeliker zaak kan zijn, dan voor een *maxime* te houden, en in gevolge van dien alles zoo aan te leggen, *dat men in oorlogs-tijden, tegen wie het ook zy, niet zoude kunnen bestaan*: want zoodanige Politike Regeerders alsdan het welvaren hunnes Vaderlands van die machtiger Staat dependeert, en sich voor zoo veel van Regeerders onderdanen maken, het welk de allerellendigste stand is, die eenig Land ofte Regeerder, in gevalle van tegenloopende oorlogen, zoude kunnen overkomen.

En voorwaar, indien men te recht beschuldigen zoude *een ziek mensch*, die, meenende doodlik ziek te wesen, *geen Medicijnen* begeerde te gebruiken: zoo behoorde men zoodanig Regeerder, die door flauwhertige maximen versuymd' alle zijn wijsheid, sorge en macht te besteden, om zijn Vaderland en zich zel-

+ moet men teneersten considereren, dat een Regent, die regeert gelijk of zijn Staat niet konde bestaan, is een wanschepsel, een verfoejelik monster op aarden,

ven te versterken, en te beschermen, soo veel en soo lang doenlik is, noch veel meer te beschuldigen: want men des sieken kleinmoedige sinneloosheid soude kunnen excuseeren met te seggen, ⁺*AEgrum de jure suo vivendi remittere quantum vult, eumque suo peccare periculo. Dat een ieder heer is van het zijne*; sulks de ⁺*en waarom?* sieke zijn eigen pap mach koken, soo hy die eten wil; te meer, om dat hy zijn siekte in sich zelve niet verswaart met de medicijnen te versuimen. Maar een Regent, van Gods, nature en eeds-wege verplicht zijnde, voor het welvaren zijner onderdanen te zorgen, en die voor alle geweld te beschermen, behoorde *inter homines damnatae memoriae*, onder de verfoeylikste menschen deses werlds gerekent te worden; indien hy hier in zijn plicht versuimen wil: alsoo hy door gemelde quade maximen, de macht des Lands gebruikt, om een ander te versterken, en door zijn achteloosheid, niet alleen zijn eigen, maar ook aller onnosele onderdanen welvaren verwaarloost. En daarenboven trekt hy door zijn versuim en weerloosheid, op zijn en zijner onderdanen halse de wapenen der baldadige nabuuren of trouloose bond-genoten, die door goede preparatie en contrarie gebaar, wel lich-

telik afgeschrikt en in hare rust gebleven souden zijn geweest: want om dat de occasie een dief maakt, en een ieder over den tuin klimmen wil, daar hy laagst is; soo is weerlooser luiden goed altijd gemeen: maar *Quien trae espada trae paz*; Het eene mes houd het ander sulks in de scheede; dat twee quade honden seer selden malkanderen bijten. En om in het particulier tot de sake te komen, seg ik:

Ten *eersten* is uit de oude historien⁺ kennelik, dat Holland, voor het inbreken des gats van Texel, omtrent den jare 1400, van de Zuider-zee ontbloot zijnde, genoegzaam vast aan Vriesland, Over-Yssel en Gelderland lag, immers daar van niet dan door de stroomen des *Rijns* en *Vlie* gescheiden was, gelijk voor den jare 1421, eer het land by Dordrecht onder-gelopen was, Holland aan die zijde genoegzaam gantsch aan het machtige Brabant vast lag; sulks Holland veel meer frontier of landgrensen had, als nu; en daarenboven is kennelik, dat dese Provintie te lande veel min bevolkt en met veel min steden voorsien wesende, ten respecte van zijn nabuuren, allesints machteloos en armer was, als nu: en nochtans leeren ons de oude Chroniken, als mede de Ed.

⁺ *daarenboven is waarachtig, dat Holland in oude tijden veel machtelooser geweest is, als het nu is;*

+Gr. Mog. Heeren Staten van Holland en West-Vriesland in hare Remonstrantie des jaars 1587, aan den Grave van Leycester, dat dese Landen (zoo als hare Ed. Gr. Mog. aldaar spreken) van Holland, met West-Vriesland en Zeeland, byna altijd zijn geweest victorieus over hare vyanden: de palen van de selve Landen sekerlik tegen alle hare vyanden (hoe machtig die waren) hebben beschermd: waar door de zelve niet weinig zijn gerespecteert en ontzien geweest by hare nageburen. Immers mogen wy met de waarheid zeggen, dat den Staat der Landen van Holland en Zeeland, binnen den tijd van acht honderd jaren, nooit met den sweerde en is geconquesteert, en t'ondergebracht geweest, noch by uitheemsche, noch by inlandsche oorlogen; 't welk wy niet en weten, of van eenige andere Rijken, 't en ware van de Republike van Venetien, tegenwoordelik soude mogen werden gezeid. Dus verre gemelde *Staten*.

+ *en heeft sich nochtans t'allen tijden wel beschermt;*

+Ten *tweeden* is kennelik, dat nooit machtiger naburen dezer Provintien zijn geweest, als de Koningen van Spanjen, en dat de zelve Graven van Holland en Zeeland wezende ofte geweest zijnde, en zich noch het recht tot die heerschappye aanmatigende, een ongeloof-

+ *zelfs tegen den Koning van Spanjen, die voor dezen voor Holland zeer formidabel was:*

lik groot voordeel hadden boven alle andere naburen, om deze zijne door oproer en verscheidenheid van Religie, allesins verdeelde landen en inwoonders, met de wapenen onder zijn jok te kunnen brengen: en dat nochtans Holland en Zeeland alleen eenige zeer weinige belegeringen manhaftiglik uitstaande, de formidable macht *des wijzen en zelfsregeerende Philips*, zoodanig hebben gebroken, dat de andere Provintien daar na het hoofd ook hebben derren opsteken, en tegen hem opstaan: zulks niet de andere geunieerde Provintien Holland en Zeeland; maar ter contrarie, Holland en Zeeland alleen, de andere Provintien hebben vry gemaakt. En is zeer wel te considereren, dat d'andere Provintien nooit ietwes hebben gecontribueert,⁺ om Holland uit eenige zijne eige ongemakken, tot den dage van heden, te redden; maar dat *Holland alleen* ter contrarie, genoegsaam *alle de lasten der andere Provintien* zulks heeft gedragen, dat de zelve zich nu niet alleen bevinden voorsien met wel gefortificeerde Steden, Magazijnen, Barakken, Ammonitie van oorlog, Vivres en Garnisoen-houdende Soldaten, of om beter te zeggen, uit Hollands beurse gedurige soldye trekkende inwoonders: maar dat

+ en die is niet alleen afgekeerd door Holland; maar andere geunieerde Provintien zijn door Holland middelerwijle gefortificeert, en vele steden geconquesteert geworden.

meer is, genoegzaam alleen door Hollands geld en macht, zijn op den bodem van *Braband, Vlaanderen, Kleef, Oost-Vriesland, Drente, en Rheederland, &c.* geconquesteert verscheide seer aansienlike steden en forten, de welke, door het Hollands geld, onwinbaarlijk gefortificeert en met noodige soldaten, vivres en amonitie van oorlog, &c. zijn versien geworden: waar tegen, indien iemand seggen mocht, dat Holland in de verdeelde lasten niet meer als 58 guld. 6 stuiv. 2 en een half pen. op hondert omgeslage guldens heeft gedragen, en dat by gevolge de andere geunieerde Provintien ook eenigsins die gemelde oorlogs-lasten hebben helpen dragen: men soude kunnen antwoorden, dat warelik de jaarliksche petitien des *Raads van Staten*, voornamentlik ontrent de Leger-lasten, ten tijden des Princen van Oranjen Frederik Henrik, soo hoog plegen uitgeschreven te werden, dat de te doen leger-onkosten byna met het opbrengen van de helft konden werden voldaan; sulks gemelde Kapitain Generaal, Hollands consenten hebbende door-gedrongen, om de consenten der andere Provintien niet seer pleeg bekommert te zijn: immers heeft men veel-tijds gesien, dat sy in het heetste

des oorlogs tegen Spanjen, als mede nu onlangs tegen Engeland, en noch naderhand in de Oostersche en Noordsche ongelegentheden, verscheide consenten hebben geweigert te dragen; en noch meer is het gebeurt, dat sy quansuis *pro forma* haar consenten gedragen hebbende, om Holland tot het consenteren in de lasten te brengen, daar na in gebreke zijn gebleven de geconsenteerde pendingen te tellen, sonder dat de selvige tot het opbrengen der geconsenteerde omslagen zijn gedwongen geworden; alsoo onsen Kapitaïn Generaal liever gesint was, door dat, en diergelike faveuren, de andere Provintien en hare Gedeputeerden ter Generaliteit, daar onder doenmaals verscheiden, met reden, genaamt wierden geassumeerde Cabinet-Heeren, aan de hand te houden, om door haar de Provintie van Holland gedurig te kunnen overstemmen, en naar zijn pijpen te doen danssen. En hier uit zijn ontstaan die menigvuldige achterstallige gedrage consenten, tot suiveren der welke de voorschreve Provintien tot heden niet hebben kunnen werden geïnduceert; alhoewel, sonder het verval tot een nieuw Kapitaïn Generaal daar toe, en insonderheid mede tot verhoedinge van diergelike voor het toe-

komende, noch wel middelen uitgedacht, en in 't werk gestelt zullen kunnen werden.

*Ten *derden* is zeer aanmerkens-waardig, dat Holland, gedurende alle gemelde sware voorvallen en efforten, door *Graven* en *Stadhouders* ofte *Kapitains Generaals*, is geregeert geworden, en dat de zelvige altijd haar *eigen interest*, ook tot nadeel dezes Lands hebben gezocht, zulks door en om gemelde Heeren die oneindlike inlandsche twisten, en landverdervende oorlogen en conquesten zijn opgewekt en ontstaan, de welke dienvolgende niet dan met een gedeelde macht dezer Provintie zijn te boven gekomen geweest.

+ hoewel Holland middelertijd onder het juk der Kapitains Generaal heeft moeten buigen, en zuchten;

*Ten *vierden*, is mede zeer aanmerkenswaardig, dat meest alle *de Geunieerde Provintien* gedurig op Holland hebben geaast, niet alleen door hare *Gedeputeerden* in eenig *Collegie des Generaliteits* en andere *Officien* en *Beneficien*, van de Generaliteit dependerende, in Politie, Institie en Finantie; maar voornamentlik door vele van haar Edelluiden en andere ingesetenen, die sy, door de gunste van den Kapitein Generaal, in de meeste, en profitabelste militaire ampten hebben weten in te dringen; en die sy ook daaromme, selfs naar den vrede, noch een

+ en meest alle de Provintien zich door Hollands geld hebben verrijkt.

tijd lang tegens de borst van Holland, tot hooge tractementen en soldye, hebben doen aanhouden, na dat zy alvorens, gedurende den oorlog, de zelve ampten oneindelik hadden weten te vermenigvuldige en profitabel te maken; ja dat schandelik is, met oneindelik vele pure Provintiale lasten, door de jaarliksche *petitien* des *Raads van Staten*, te brengen op de rekening des Generaliteits, om onder desen schijn Holland te kunnen doen jaarliks betalen meer dan 58 in 't hondert van eenige millioenen guldens, daar Holland warelik niet eenen penning schuldig was. Zulks ik alle deze voorschreve consideratien eindigen zal, met te concluderen dat de Moedige en Groot-Mogende Hollandsche Leeuw voor desen machts genoeg heeft gehad, om alle zijn uitheemsche vyanden van zjn eigen, en aller zijne bond-genoten, de andere Geunieerde Provintien, rugge af te keeren. Maar (God betert) ik moet 'er by voegen, dat dit Sterke, Victorieuse, en Vry-gevochte Beest, tot den jare 1650 toe, niet voorzichtigheits ofte luks genoeg heeft gehad, om zich te kunnen wachten voor de strikken zijner eige Ministers en Dienaars: want het is kennelik uit de Chroniken, hoe de Graven, voornementlik

+ uit den Huise van Bourgondien en Oostenrijk, den Hollandschen Leeuw hebben geboeid en gemuilband: en uit het voorgaande is klaar, hoe onse voorgaande Stadhouders, en *Kapitains Generaals*, onsen moedigen Leeuw ongefortificeert latende door de omleggende *geconquesteerde Steden*, en in *garnisoen-leggende soldaten*, als met soo vele *Citadellen*, insgelyks hebben kunnen *boeyen* en *muilbanden*. Ia dat meer is, het is eenen ieder kennelik, hoe eenige Ministers van dese ongelukkige Leeuw daarenboven hebben getracht alle zijn' innerlike krachten te breken, met de *Unie ter gemeene defentie* zoodanig te practiseeren, dat sy waarlik strektede voor een gedurig uitteerende *binnen-koortse*; en met desen Leeuw so vele *gelden op interesten* te doen nemen, dat de zelve in zeer korte jaren niet anders als een zeer schadelike *Kanker* zouden hebben verteert alle zijn' levendige, en voor desen zoo wijdberoemde krachten. En aan de andere zijde is zeer considerabel het voordeel, dat ons de tijd sedert heeft gegeven. Namentlik:

+ Ten *eersten*, dat Holland nu genoegzaam in 't geheel van *Zeen* ofte seer machtige *Rivieren* is omringt; namentlik ten *Oosten* met de Noord-zee, ten *Zuiden* met vele Eylanden en machtige

+ *Zulks Holland zeer wel alle vyanden van buiten, maar niet zijner eige Ministeren juk van zijnen halse heeft gekeerd.*

+ *Maar nu is Holland beter van zee en rivieren omringd;*

Rivieren, als de *Maas*, de *Rijn* en *Yssel*; ook ten deele Holland ten *Westen* omringende; en ten *Noorden* met de machtige gaten van Texel en 't *Vlie*, als mede met de *Zuider-zee* en de *Vecht*, Holland ook ten deele ten *Westen* omvangende: *sulks Holland nu genoegzaam allesins ontoegankelijk is, of soude wesen in tijde van oorloge, dan voor iemand die meester te water ware*. Immers is kennelik, dat Holland gantsch geen gemeenschap in landpalen heeft, dan met eenige weinige geconquesteerde steden in *Braband*, en met een seer klein gedeelte van *Gelderland*, als ook, en voornamelik, met de Provincie van *Utrecht*.

Ten *tweeden* is klaar, dat Holland nu⁺ meer dan ooit is voorsien met vele groote wel-bevolkte steden en dorpen, wiens ingezetenen genoegzaam drijvende alle ^{+ en voorsien met groote} de koopmanschap des geheelen werelts, sich ongelooflik hebben verrijkt, terwijl ^{volkrijke steden:} aan de andere zijde *Braband* en *Vlaanderen* is armer en machtelooser geworden. En is klaar dat gemelde *Negotie* ter zee haar nootsaaklik aanbrengt een grooter scheeps macht, als ooit.

Ten *derden* is kennelik, dat *Holland*^f zich nu bevird in een *absolute vrye Regeering*, en dat dien-volgende de zelve Provincie met onverdeelde krachten haar *eigen* ^{+ als mede met een vrye} *in-* ^{Regeering.}

terest zoeken, zonder zich voortaan, door eenig *eige Minister* te laten afschrikken en dwingen, of wel door eenige *qualik-gepractiseerde Unie* en *misleide bondgenooten*, voortaan te laten verstrikken, overstemmen en ringelen.

+Ten *vierden* is het considerabel, dat die voorheen op onzen rugge zittende formidable *Bourgondische* en *Oostenrijksche* macht, sich nu onbeweeglijk vast heeft nedergeset in *Spanjen*, om van zoo verre af de aan ons grensende Nederlanden te bestieren, door afgezonde Gouverneurs en bygevoegde Kapitains Generaal, die met trage bepaalde ordre en gebonden handen, aan de allesins jaloerse Koningen ofte Raden van Spanjen, zoodanige *diensten* niet zouden kunnen doen, dat de zelve door Holland ook zeer behoorden te werden gevreeft.

+*terwijl* de Bourgondise, Oostenrijkse en Spaanse Heeren in *Spanjen* blijven,

+Ten *vijfden* is kennelik, dat die voorheen oude alderformidabelste nabuur te lande, de *Koning van Spanjen*, niet alleen door den afval van Portugal &c. in zijn Rijken zeer is geswakt; maar dat de zelve door zijne menigvuldige verliezen van landen en steden, gelegen in Braband, Vlaanderen, Artois, &c. zo machteloos is gemaakt geworden, dat hy, om een vrede van ons te verkrijgen, in

+*en hare macht allesins vermindert is;*

den jare 1648, goed heeft gevonden te renuncieren aan alle zijne pretentien, dien hy op eenige der Geunieerde Provintien, en in 't byzonder op Holland had, zulks wy nu in aller manieren van die kant gansch niet te vrezen hebben.

Zulks alle Hollands voorlede nadeelen, en tegenwoordige voordeelen wel overwogen zijnde, my dunkt ik nu generalik veelzoude mogen besluiten,⁺ dat *Holland zich nu veel beeter als oit tegen alle uitheemse vyanden kan beschermen*. Maar veellicht zoude iemand hier tegen kunnen objicieren, dat Holland nu meer als over de vijftigh jaren zijn *eige desensie* geabandonneert, en die goede maxime gansch omgekeert hebbende, alles zo heeft aangelegt, gelijk of wy niet *dan door de andere Geunieerde Provintien konden worden behouden*. En dat daar op is gevolgd, dat alle onze groote voordeelen van goede situatie, volk-rijkheid, en Godes onuitspreeklike zegen over de Hollandsche naarstig- en zuinigheid, nergens toe heeft gedient, als om de andere Provintien en geconquesteerde Steden onwinbaarlik te versterken; zulks zy onzer gansch niet meer van noden hebben dan om gedurig geld van ons te trekken; en dat wy aan d'ander zijde ons hebben ontbloot van alle *defensive*

⁺ *Zulks Holland zich veel beeter nu; als oit voor dezen, kan beschermen.*

+en *offensive middelen*; ja dat meer is, op de groote Vergaderinge gehouden in 's Graven-Hage in den jare 1651, heeft Holland aan de Generaliteit en de andere Provintien toegestaan het *recht van Patenten* te geven; zulks men warelik zeggen mach dat deze Provintie zich genoegzaam heeft ontbloot van alle gezag over alle de soldaten die uit onze eige beurse betaald worden; nademaal wy over de zelve, buiten onze Provintie in garnisoen leggende, ons *natuurlik recht* van Patenten te geven niet hebben behouden; maar eenige Compagnien tot dienst van onze Provintie van nooden hebbende, zouden wy die eigener autoriteit niet mogen lichten, maar zouden wy die van haar moeten gelijk als af bidden. Daarenboven heeft men ons belast met zo veelvuldige en zware *Imposten*, dat onmogelik is de zelve langen tijd werden gedragen van een Land, bestaande niet op zijn eige grond, maar op de Visserye, Manufacturen en Negotie, terwijl men ons ook heeft belast met oneindelike inkankerende penningen op interest genomen: zulks men hier uit zoude kunnen besluiten, dat Holland in der daad te lande voor geen zijner naaste geburen ofte bondgenoten formidabel is,

+ *Tegen welke conclusie werd geobjicieerd dat Holland nu te lande meer als oit ongefortificeerd en weerloos, en de omleggende Provintien en Steden ter contrarie zeer sterk en gewapend zijn.*

en dat wy ter contrary alle onze naaste wel-gewapende en gefortificeerde nabuuren vrezzen moeten. En die hier aan twijffeld, gelieve maar te considereren, dat verscheide Provintien, gedurende den *Engelsen oorlog*, rondelik hebben durven verklaren, *gansch geen lasten te willen dragen tot eenigen oorlog ter zee, hoedanig die zoude mogen wezen*; als mede gelieve de zelve te considereren, dat de Provintie van Holland tot op heeden gansch geen middelen heeft weten uit te vinden, om de nalatige Provintien te constringeren tot het opbrengen van hare meenigvuldige achterstallige gedrage consenten. En dat dienvolgende Holland, ten opzichte van alle zijne omleggende naaste geburen, te lande in alle manieren schijnt machtloser te wezen, als het oit is geweest.

En voorwaar indien de Provintie van⁺ Holland voor dezen niet ware gedrukt geweest van een *Kapitain Generaal* en *Stadhouder*, om 't gunt geobjicieert is, te lijden; zo zoud ik my niet genoeg kunnen verwonderen over Hollands zo lange gecontinueerde *ruineuse Politie*: want het pleeg altijd in de wereld de maniere te zijn, *dat de zwakken, om in tijden van nood, tegen hare vyanden geholpen te worden, den sterken in tijden van vrede ver-*

⁺VVaar door dit is ontstaan tegen alle regulen van goede Politie.

rijken door contributien: en dat de sterken vele penningen en tribuit, 't zy in vredens, 't zy in oorlogs tijden getrokken hebbende, nochtans de zwakke Geallieerden niet helpen in hare nood, dan zo lang het met haar *eigen*, namentlik des *sterken interest*, over een quam: warelik *il proprie interesse è una gran besliache commanda a tutti*, wel dubbeld dwaas zoud iemand wezen, die water aan zijn buurmans huis brocht, terwijl zijn eigen in brand stond: en echter heeft men Holland meer als vijftigh jaren naar een weerloos gemaakt, om de naburen te sterken, en die voor ons formidabel te maken. Zulks indien wy tegen haar in oorlog quamen, wy zouden moeten vrezen, dat onze kleine ongeveste en allesins onvoorziene Frontier-Steden, en misschien ook de anderen, die hoewel zy door innerlike krachten machtiger zijn, zouden werden overrompelt, en in de handen onzer naburen vallen. Voorwaar wy zijn sterke *Worstelaars* geweest, die ons zelve niet alleen met vuisten, maar ook met onze eige degen konnende defenderen, ons hebben laten wijsmaken, dat ons lighaam veel beter zoude werden beschermd, indien wy onze wapenen overgaven aan *buurluiden*, die zich be-

roemden veel beter te kunnen worstelen en schermen als wy; daar zy nochtans kennelijk zwakker van lighaam waren, als wy: in der voegen dat wy door gebrek van oeffening en van den degen, warelik allesins weerloos en zwak zijn geworden. Zulks indien men nu onzen zwakken Voorvechters onder den degen komt, zo zijn niet alleen zy, maar ook wy lijveloos, en daarenboven zijn onze naburige zwakke Voorvechters niet min boosaardig als alle andere menschen: en dienvolgende behoord men te verwachten, dat zy alle hare van ons geleende krachten en wapenen, ook zullen gebruiken tot onzen verderve, zoo wanneer zy het zelve met voordeel zullen kunnen doen: zulks het hier uit blijken zoude, dat Holland nu weerlozer is als oit.

Maar die de zake, ofte deze generale⁺ positien ten weder zijden, wel inziet, zal moeten bekennen, dat gelijk deze Hollandse zwakheid is veroorzaakt geweest door haar eigen Stadhouder en Kapitein Generaal; nu ook ter contrarie Holland door zijn vrye Regeringe zodanige bequaamheid bekomen heeft, om alle zijne noch overvloedige innerlike krachten te gebruiken privativelik tot zijn eigen conservatie; dat het

+ De Objectie werd beantwoord met te zeggen dat die oorzaak aller quade Politie nu ophoud.

veel lichteliker als oit voor dezen alle *in-* en *uit-heems geweld*, hoedanig het zy, zal kunnen af keeren. En op dat deze conclusie des te klaarder blijke, zal ik nu trachten van Holland in het volgende Capittel particulierlik, en ten respecte van alle zijne naburen in het byzonder, te bewijzen, *niet by comparatie, maar absolutelik*, dat het zich tegen alle *in-* en *uitheems geweld* zeer wel zoude kunnen beschermen.

Cap. XL.

Dat Holland gedurende zijn' vrye Regeringe, door geen inheems geweld zal kunnen werden geruineert.

+Aangaande *inheems geweld*, om Hollands Republykse Regeeringe te overweldigen, en het welvaren der Ingezetenen te ruineren, is kennelik, dat het zelve niet doenlik is, als door factie, scheuring, oproer en binnenlandsen oorlog der Hollandse Steden onder malkanderen: en dat de zelve door een gemeen wel- en qualik-varen zo wonderlik aan een zijn geschakeld, dat die binnenlandse oproeren en oorlogen

+*Vijders werd gevraagd of Holland kan vergaan door Factien in deze Provintie ontstaande?*

niet imaginabel zijn te kunnen werden veroorzaakt, dan door Ingezetenen zo uitstekende in macht, dat zy geweld zouden kunnen gebruiken, om de wettige Regeerders des Lands te dwingen tot zodanige *ruineuse resolutien* en *executien*.

En vermits nu, buiten den *Heere Prince van Oranjen*, gansch geene *eminente*⁺ *Ingezetenen* zijn, zouden dienvolgende de gedachten moeten loopen, of de zelve buiten alle bediening des Generaliteits en dezer Provintie blijvende, zodanige landverdervende scheuringen in Holland zoude kunnen uitwerken: en voorwaar gelijk ik zeer wel zien kan, dat de zelve in eenige zodanige, ja de alderminste bediening komende, die oproeren en schadelike divisien ofte factien zoude kunnen veroorzaken; zo kan ik ter contrarie gansch niet zien, hoe de zelve buiten alle des Generaliteits ofte dezer Provintie bediening blijvende, zo grote influentie in de Regering dezer Provintie zoude kunnen krijgen, dat hy in de zelve binnenlandse oorlogen zoude kunnen veroorzaken, om ten einde der zelve, deze Landen onder d'eene ofte de andere, 't zy oude, 't zy nieuwe *titul* te overheeren: want buiten alle Regering zijnde, zoude door *oproerige Predikanten*,

⁺ *Indien een der zelve den Prince van Oranjen tot Hoofd aanneemt?*

*het *Graaw*, zo hier en daar, door zijn beleid wel kunnen werden opgemaakt tegen hare wettige Regeerders, maar het zelve zoude in zo veele plaatsen niet *te gelijk* en *op eenen tijd* gelukken, dat het een veranderinge in de Provinciale Regeringe zoude brengen, en die vrye Regeringe in zijn geheel blijvende, zo zoude die door oproer ingedronge nieuwe Regeerders wederom afgezet, en die oproerigen telkens kennelijk werden gestraft: het welk ten grooten nadeele der *goede reputatie des Heeren Prince van Oranjen* zoude strekken.

+ *VVerd geantwoord ja, maar andersins ook niet.*

*En indien de *Heer Prins van Oranjen* niet zoude kunnen hier zodanige considerable scheuring ofte oproer veroorzaken: zo meen ik dat het zelve noch veel min door eenig *Collegie des Generaliteits* zoude kunnen geschieden: want lieve, zeg my, in welke Steden in Holland zouden de *Ho. Mog. Heeren Staten Generaal* of de *Raad van Staten*, ontbloot zijnde van een Hoofd, nu de vrye Regering kunnen veranderen door geweld of oproer? voorwaar *in niet een eenige Stad*. En dienvolgende moet men het zelve van de andere mindere Collegien des Generaliteits noch veel min vrezen.

+ *Veel min zal 't iemand anders kunnen doen.*

Zulks eindelijk noch zoude te considereeren⁺ staan, of niet Holland en deze vrye Regering, apparentlik zal geruineert werden door onderlinge twisten en oorlogen der Steden onder malkanderen? waar op ik considerere:

Ten *eersten*, dat warelik *alle Republiken*,⁺ geen uitgezondert, die *ad vit am* hebben gehad *Hoofden* voorzien met eenige considerable macht, gedurige binnen-landse twisten ofte oorlogen onderworpen zijn geweest: en dat zy meest alle zijn vervallen tot een *Monarchale regeringe*: dus is het gegaan met alle de *Italiaanse Republiken*, behalven dat verscheide door die binnen-landse twisten en oproeren het geluk hebben gehad, tot een betere Republikse regeringe, bestaande zonder zodanig *mchtig gedurig twist-verwekkend Hoofd*, te vervallen. Dus is het gegaan met *alle Republiken in Duitsland*, en met *alle de Republiken in deze Nederlanden*, onder hare *Hertogen, Graven, Stadhouders, Bisschoppen of Kapitains Generaal*: en dat is niet vreemt; want, *divide & impera*, de *politike maxime der Hoofden*, dat zy alle haar vernuft en macht moeten gebruiken om divisie en scheuringe in haar Land te maken, en in dat troubel-water als dan zo wel te visschen, dat zy

+ Of vrye onderling twistende Steeden malkanderen zouden ruineren?

+ Verd geantwoord dat Republiken met een Hoofd voorzien, dat altijd;

over beide partyen komen te heerschen, is van ouds bekend geweest.

*Ten *tweeden* considereer ik, dat my niet voorkomt een eenig exempel van een Republik zonder Hoofd, die oit toe langdurige, schadelike, binnen-landse twisten is vervallen; maar dat wy dagelijks wel behoorden op te merken, dat de *vrye Rijkssteden* ofte *Republiken in Duitsland* tegen malkanderen niet oorlogen: en voornementlik behoorden wy zeer wel te considereren, dat de *Zwitserse Cantons* onderling tot gemene defensie (gelijk wy door *d'Unie van Utrecht*) verbonden zijnde, zeer zelden met malkanderen twisten; en dat zy tegen malkanderen in de wapenen gekamen zijnde, t'elkens in het korte door het tusschen-spreken der andere *ongeinteresseerde Cantons* zijn bevredigd geworden: en dat hare Republiken nu byna *vier honderd jaren* hebben gestaan: het welk aan geen oorzaken kan toegeschreven worden, dan dat de twistende partyen hare eige schade, die zy door het oorlog leden, ten wederzijden voelende, door geen *Hoofden* ofte *Kapitains Generaal* wierden genoodzaakt die ruineuse oorlogen te continueren: alzo gemelde *Cantons* zich altijd zorgvuldiglik hebben gewacht eenig het minste

*Maar Republiken zonder eenig Hoofd, *dat noit doen.*

Opperhoofd ofte Kapitain Generaal te kiezen.

Ten *derden* considereer ik, dat de⁺ *Hollandse Steden* door onderlinge oorlogen oneindelijk meer schaden ten wederzijden zouden komen te lijden, als de *Switserse Cantons* ofte eenig' andere verre van een gelege Land-Steden: want alle de zelve, nauwliks een uitgezondert, van de koopmanschap dependeeren; en zoude door de minste Zeestad, op de machtigste de meeste beuiten werden gedaan. Gelijk ook kennelijk is, dat de minste Stad zich in korten tijd lichtelik zo wel zoude kunnen fortificeren, dat zy door de machtigste niet zoude kunnen werden ingenomen: en vermits de Steden zo na by een leggen, zo zouden in oorlog terstond alle omleggende Landeryen verdorven, en alle wegen van ofte na de oorlogende Steden zo onveil zijn, dat alle commercie daadelik zouden ophouden, waarom beide partyen zich daadelik door de andere ongeinteresseerde Steden zouden laten bewegen, om de voordeliger vrede in plaatse van zodanige onvoordelige en ruineuse oorlog te kiezen.

⁺ *Vorneementlik niet als zy gebowd zijn op zo vreedzame Interesten, als alle de Hollandse Steden.*

Ten *lesten* considereer ik, dat alle de *Hollandse Steden* werden geregeert door

+ *weinige altijd-blijvende Raaden ofte Vroetschappen*, en dat zo weinige personen niet zouden kunnen zodanige violente schadelike oorlogen den buur-steden aandoen, en die moetwillig langden tijd voeden, zonder door hare eige Ingezetenen, die moetwillige schade niet konnende dragen, uit de Regeringe geschopt te werden. Immers meen ik zeker te wezen, *dat men niet een eenig exempel zoude kunnen bybrengen*, daar weinige Aristocratike Regeerders van een Stad ofte Republik, die purelik op de koopmanschap bestond, oit *langen offensiven oorlog* hebben gevoert, dan met een te veroorzaken, dat zy door haar eige, hierom oproerig-werdende Onderdanen, uit de regeringe zijn gezet geworden.⁺ En dienvolgende zal ik niet alleen besluiten, dat Holland gedurende zijne vrye Regering gansch geen langdurige schadelike inlandse twisten, immers veel min als de *Switserse en Duitse Republiken*, zal onderworpen zijn; maar ik zal daar by voegen, dat men reden heeft zich te verwonderen, indien oit eenig verstandig mensch heeft geloofd, dat vrye Republiken behoorden te kiezen een *Illuster machtig Hoofd ad vitam*, om door het zelve hare onderlinge oprijzende twisten des te bequamer ter neder te

⁺ *Die met hare kleine Vroedschappen niet zouden kunnen moedwillige oorlogen voeren.*

⁺ *Zulks Holland zonder Hoofd zijnde, van binnen nooit zal kunnen werden verkracht.*

leggen: nademaal uit het voorgaande klaarlik blijkt, datter geen bequamer en gewisser middel zy, om in vrye Republiken gedurige twisten te veroorzaken, en die te doen vervallen tot een Monarchale regeringe, dan even het maken van zodanig eminent Hoofd.

Cap. XLI.

Dat Holland, gedurende zijn vrye Regeringe, zeer wel alle uitheems geweld kan afkeeren.

ZUllende nu trachten te bewijzen,⁺ dat Holland *door een vrye Regering* zeer wel alle uitheems geweld, hoedanig het zy, zoude kunnen afweeren: zoo moet ik voor af zeggen, dat ik zal presupponeren, 't gunt uit de vrye Regeringe evidentelik staat te volgen: namentlik, dat *alle groote Hollandse Steden* zullen trachten zich zelven te fortificeren, en met alle 't gunt ter defensie nodig is te voorzien; als mede dat de Staten van Holland met gemeene onkosten zullen sterken alle *Avenuën*, en *Frontier-Steden* dezer Provincie, die onmachtig zijn zich zelven in posture van defensie te stellen: want anderssins zoude men misschien kunnen sustineren, dat *Hol-*

⁺ *Vat men presupponeren moet, op dat Holland alle geweld van buiten gemakkelijk af keere.*

land te lande niet zoude kunnen afkeeren het geweld des Konings van Hispanien, en dat het door het geweld van eenige der Geunieerde Provintie genoegzaam schielik zoude kunnen werden overrompeld: ja dat meer is, dat het door zijn eige geconquesteerde Steden zeer lichtelik zoude kunnen werden geoutrageerd en geplonderd. En, om niet al te veel werks te vinden, zal ik in gevolge van die presuppositie Holland considereren, als mede alle de Naburen, zonder eenige de minste Unie, Verbond ofte Alliantien met hare naburen. Want gelijk andere Landen zouden kunnen te zamen spannen, om Holland te beoorlogen, zo zoude Holland ook kunnen alliantien maken, om anderen met gemeen accoord te bestrijden, het welk een oneindelike materie van speculatie zoude geven: en dienvolgende zal ik presupponeren, als Holland tegen eene Nabuur twisten ofte oorlogen zoude, dat alle de andere Naburen het zelve, zonder eenige beweginge, zouden aanzien.

⁺Om nu in 't particulier tot de zake te komen, zal ik zeggen, dat my onnodig dunkt hier te bewijzen dat Holland zeer wel zoude kunnen subsisteren en uitharden tegen alle geweld van *Vrank-*

⁺Dat Holland tegen Vrankrijk, Hispanien, Engeland en de mindere verre gelege Potentaten zeer wel kan bestaan, is bewezen sprekende van de alliantien.

rijk, Hispanien, Engeland, en de andere mindere verre gelegene Landen: alzo ik meen het zelve genoegzaam gedaan te hebben in de voorgaande Capittelen, handelende van Hollands Alliantien aan ofte niet aan te gaan met gemelde Potentaten. Zulks nu alleenlik zoude overig zijn te onderzoeken, of Holland ook machtig zoude wezen, zich zelve te conserveren tegens het geweld der Naburige Geunieerde Provintien en de geassocieerde ofte geconquesteerde Landen en Steden? waar op ik voor af in het generaal zeggen⁺ moet, dat Holland zo wel van Zeen en Rivieren omringt, zo een gebroken Land, zo volkrijk, zo vol van groote, na by een gelegene wel-gefortificeerde (dit werd gepresupponeert) onwinbare Steden, die ieder een heir zouden kunnen uitleveren, te zijn; dat gants geen Potentaat ter wereld hier zoude met een heir inkomen, of wel met een groot heir ingekomen zijnde, is kennelik, dat de zelve door de gedurige onverwachte overvallingen der na by gelegene Steden, en het slaan zijner Convoyen ofte voeragie-haalders, in het korte zoude genoodzaakt wezen met zijn heir te vertrekken. En ten anderen, moet ik zeggen, dat alle gemelde Provintien oneindelik meer nuttigheids uit Holland,

⁺ En kan ook zeer wel bestaan tegen de nagelege Provintien en Steden.

als Holland uit haar, trekken, die alle met den oorlog dadelik zouden ophouden.⁺ Namentlik, uit kracht van de *Ume*, *gelijk die gepractiseert is geworden*, trekken de Regeerders oneindelijke voordeelen uit Holland, en door de Hollandsche koopmanschap en wonderlike volkrijkheit; als mede na gelegenheit, consumeeren gemelde *Provintien* hier alle hare manufacturen en over vloedige gewassen tot hoogen prijse, en trekken tot zeer lagen prijse uit Holland alle 't gunt haar ontbreekt; daar ter contrary Holland met een oorlog tegen dese of die *Provintie* gantsch niet gevoeligs in zijn' koopmanschap ofte vertier zoude komen te lijden. Zulks kennelik *allen Provintien*, immers zoo veel ofte meer als ons, nootsakelik is een goede vaste vrede, tot beiders welvaren, te onderhouden. En nochtans zoude koonen gebeuren dat eenige *Provintie* zich zoo verre liete verrukken, dat zy Holland den oorlog zoude aandoen. En dien-volgende moet ik mijn gedachten over de *Provintien* in het particulier laten gaan.

⁺ *om dat die veel meer profijt in vrede, en schade in oorlog zouden voelen, als Holland:*

⁺ *Namelik Groeningen en Vriesland aangaande, met de geconquesteerde plaatsen des Generaliteits, die zy onder haar particulier geweld hebben weten te bekomen,*

⁺ *daarenboven is Groeningen en Vriesland nu, door interest van Regering en situatie, gantsch van Holland afgescheiden;*

is kennelijk, dat zy onser gantsch niet van nooden hebben, en dat zy zich tegen alle uitheems geweld zeer wel zouden kunnen beschermen. Zulks vermist zy een *Illuster Hoofd* hebben, dat haar in tijden en wijlen wel zoude kunnen doen *schadelike resolutien* nemen, men die wederzijds schadelike oorlogen wel allermeest van die kant zoude moeren vreesen, indien 't niet God den Heere gelieft had ons te scheiden door de *Zuider-zee*, en de *Provintien van Utrecht, Gelderland, en Over-Yssel*. Zulks wy warelik van die zijde geen quaat hebben te verwachten; te meer, dewijl wy door onse groote scheeps-macht dadelik alle *Groeningsche en Vriesche commercie* ter zee zouden beletten.

Over-Yssel aangaande is kennelijk, dat⁺ het door *Gelderland* van *Holland* afgescheiden is, en met ons geen gemeenschap heeft dan door de *Zuider-zee*, daarenboven is hare macht zoo klein, en haar land van achteren zoo open dat, de *Over-Ysselaars* ons niet zouden kunnen beoorlogen, dan ter zee, met zich zelve in een kennelijk perijkel te stellen, van dadelik te werden geruineert in alle hare commercie: zulks wy, gedurende *hare vrye Regeeringe*, dat nooit moeten verwachten, en door een *twist-verwek-*

⁺ en *Over-Yssel* zonder Hooft zijnde, zal noch willen noch kunnen *Holland* beoorlogen.

kend Hooft daar toe geperst werdende, zoude het een groot wonder zijn indien die twist lang duurde. Immers is klaar, dat zy Holland zeer weinig zouden kunnen beschadigen, als Holland tegens haar zijn krachten gebruiken zoude willen.

⁺*Gelderland* aangaande is kennelijk, dat het met Holland veel meer gemeenschaps heeft als eenige der voor-gemelde Provintien; want het paalt vast aan Holland omtrent Asperen en Gorcum, en werd de Bommelerwaard niet dan met de Maase van 't land van Heusden en Altena afgescheiden: wijders paalt het aan de Zuider-zee, en heeft genoegsaam in zijn geweld de machtige Revieren Yssel, Rijn, Waal, en Mase: zulks de Gelderschen schijnen de Hollandsche koopmanschap door de Zuider-zee te kunnen bekomen; en door de gemelde Rivieren alle commercie naar boven te kunnen beletten: daarenboven zijn de Gelderschen van ouds voor seer goede krijgsluiden, voornementlik te paarde, vermaart geweest; en dien-volgende schijnen sy een groote bequaamheit te hebben, om uit het rijke Holland groote beuiten, door schielike invallen, te halen.

Maar aan d'andere zijde is ook klaar,

⁺*Gelderland zoude kunnen;*

dat Holland alle Zee-gaten der gemelde⁺ Rivieren in zijn geweld hebbende, Gelderland meer zoude incommodeeren kunnen, in alle zijn commercie, daar Holland zijn fijne waaren met karren boven Gelderlands palen naar de Mase en den Rijn zoude kunnen brengen, om aldaar insgelijks de fijne bovenlandsche waaren te ontfangen. En vermits Harderwijk en der Elburg zonder havens zijn, zoude hare roovery zeer licht, door de Hollandsche groote scheeps-macht, belet kunnen werden. Aangaande hare invallen te lande, is kennelik, dat sy niet wel doenelik zouden wesen, om dat Holland zoo zeer bevolkt, en met wateringen doorkorven is. Waar tegen niet strijd, dat de Gelderschen in den jare 1528 derfden's Graven-hage plonderen, en dien beuit vervoeren konden; want toen beoorlogde de Graaf van Holland Utrecht en Gelderland, als willende die conquesteeren (gelijk hy die Landen noch eindelijk bequam,) sulks de Gelderschen moeten werden geconsidereert, alsdoen niet dan van den Stichtschen bodem een inval in Holland gedaan te hebben, ten tijde als Holland weinig bevolkt zijnde, door de onlangs Hoeksche en Kabbeljausche factien eenigsins machteloos, immers

⁺ *maar niet dan met schade:*

allesins wereeloos, geworden was: door dien Keiser Karel alle den Hollandschen Adel en Krijgs-macht in zijne Italiaansche en andere buitenlandsche oorlogen gebruikte.

En is ter contrarie waarachtig, dat geheel Gelderland buiten Zutphen, en het Rijk van Nimmegen, voor Holland gantsch open legt; zulks men door Loevestein de geheele Bommelerwaard zoude kunnen plonderen; ja dat meer is, zijn dijken doorsteken; en even dus zoude het wesen met de Tielerwaard en Betuwe: en het quartier van de Veluwe zoude altijd een inval en plonderaadje van onze scheeps-macht moeten verwachten:⁺ zulks dit oorlog Gelderland nadeeliger als Holland zijnde, in 't korte met een wederzijds heilsame vrede zoude worden geeindigt. Zoo lange sy in vyheid zijn, en vermit de respective Geldersche steden, insonderheit *Nimmegen*, de voornaamste stad der Provintie, de soetigheid van eige regeeringe nu gevoelen, en de swaarte van het voorgaande juk des Heeren Stadhouders ofte Kapitains Generaal heeft geproeft, is niet gelovelik dat men aldaar lichtvaardiglik *een dwingend Hooft* zal kiezen.

+zulks dat niet gebeuren zal, gedurende een vrye Regeering.

Het *Sticht Utrecht* aangaande, is kennelik, dat het een gantsch open en in

Holland ingewikkelt land is, bestaande⁺ purelik op den landbouw, en dat het aan de Lek en Zuider-zee palende, schijnt eenigsins Hollands commercie te kunnen bekomen, en de platte landen voor een groot deel te kunnen verderven. Maar die daar tegen considereert de groote Hollandsche scheepsmacht, zoude lichtelik begrijpen, dat de Lek en de Zuider-zee voor 't Sticht zoude kunnen ten onbruik gemaakt werden: en dat Holland allesins door wateren gebroken zijnde, niet alleen veel meer hare ope landeryen zoude kunnen plonderen; maar ook, om dat zy zoo diep in Holland inspringen, de selve absolutelik kunnen eigenen, en dien-volgende ontblooten van hare beste landeryen. Daarenboven is zeer considerabel, dat alle de Stichtsche steden gantsch wereloos zijn, zonder eenige apparentie van ooit te zullen werden geforticeert: want Amersfoort, Rheenen, Wijk, en Montfoort, zijn alleen niet machtig die onkosten te dragen, en de stad Utrecht zal zijn finantien niet willen besteden, om Steden te fortificeeren⁺ die daar na van Utrecht min dependeeren; ja misschien, die wereloose stad Utrecht des te meer in alles verongelijken zouden. Want zeer wel dient

⁺De Provintie van Utrecht
is gantsch wereloos,

⁺en zal het altijd blijven;

men te weten, dat die langwerpige vierkante landstad Utrecht, van alle groote rivieren en zee ontbloot zijnde, altijd zeer kostelik om te fortificeeren en te bewaren zal wesen: en even of dit niet genoeg was, om die machtige Stad in den toom te houden; zoo hebben hare *Bisschoppen* van ouds toegelaten, even buiten de poorten huizen te bouwen; en daar uit zijn ontstaan, op alle hare considerable advenuen, die vier *zeer groote voorsteden*, door welke alle hare fortificatie te schande wert gemaakt. En hoewel een ieder zeer lichtelik kan zien, *dat dit de ordinare konst is der Hoofden eener Republike*, om een sterke stad teswakken; *zoo is nochtans daar na, als men 't geluk heeft van een volkome vrye regeering, geen raad om het zelve te beteren. En dien-volgende zal ik besluiten, dat het Sticht gantsch wereloos zijnde, tegen Holland nooit in oorlog behoorde te komen. En vermits Hollands interest ook is altijd vrede te zoeken; dat alle rijsende vonken van oorlog haast zouden werden gesmoort, gedurende een *vrye Regeeringe*. en vermits de machtige *Stad Utrecht*, gedurende de laatste oorloge tegen den Koning van Spanjen, meer al eenige Stad in Nederland, heeft gevoelt de menig- *zulks het nooit Holland beoorlogen zal.

vuldige usurpatien der Kapiteins Generaal ofte Stadhouders op hare wettige regeeringe: zoo is gantsch geen apparentie, dat zy lichtelik zal resolveeren hare vrye regeeringe, door het kiezen van zoodanig *Hoofd*, te ontzenuwen.

Zeeland aangaande is kennelik, dat* het bestaat in zeer vruchtbare, volkrijke, door machtige zee-stroomen van alle hare gebuuren afgescheide Eilanden, en dat het daarenboven verscheide steden en sterkten, leggende op den bodem des Generaliteits in *Vlaanderen* en *Braband*, in zijn geweld heeft weten te bekomen: zulks het zich zelven schijnt tegen alle zijne gebuuren, met zijn eige krachten, zeer wel te zullen kunnen beschermen: en dat daarenboven de twee goede zeehavens in *Walcheren*, *Vlissingen*, en *Veere*, zeer wel leggen om de Hollandsche negotie naar de West, met hare zee-rooveryen, te incommodeeren. Maar hier tegen is ook waarachtig, dat *Middelburg* en *Vlissingen* veel koopmanschap ter zee drijven, en dat die van *Zierikzee* en *Veere* zich vele met de visscherye ter zee geneeren: alle het welk dor de groote Hollandsche macht ter zee terstont zoude werden geruïneert, het welk by haar van veel meer gewicht zoude wesen, als by ons hare kapery: daaren-

* *Indien die twee Vasalle steden van een Premier Noble in Zeeland dependent blijven, zoo is Holland niet alleen door situatie, maar ook door interest van Regeering, by na gantsch van Zeeland afgescheiden.*

boven heeft Holland, door *Bommené*, een vaste voet op *Schouwen*, waar door dat geheel Eiland zoude kunnen in zijn kostelike landbouw verdorven werden. *Goes* zoude immers geen voordeel uit dien oorlog kunnen trekken, en zoude de Hollandsche scheeps-macht niet kunnen afkeeren, als die genegen was haar land te plonderen, ofte haren oogft te branden: en, ter contrarie, schijnen de Zeeuwsche eilanden geen genoegsame scheeps-macht te hebben om in Holland te derven landen, en het zelve te plonderen. Zulks ik meen dat, gedurende hare vrye regeeringe, een ieder haast roepen zoude, *Nulla salus Bello*, Vrede is best ten wederzijden. Maar lichtelik zal iemand zeggen, dat de Heer Prins van Oranjen door de steden Vlissingen en Veere, en misschien ook in het toekomende, door *premier Noble* te zijn, of om beter te zeggen, door een nieuw gefingeerde Qualiteit, alleen in plaatse van alle den Adel, eerst te stemmen op alle Vergaderingen van Staten, en in alle Collegien der Provintiale Regeeringe, bezit de eerste en de twee laatste stemmen: zulks hy drie onder zeven advisen uitmakende, moet werden geconsidereert, genoegsaam die geheele Provintie te zullen bestieren; en dat dien-

volgende, niet zoo zeer in consideratie komt, het wel- en qualik-varen der gemelde Provincie, 't zy in vrede, 't zy in oorloge, als wel het interest van zoodanig⁺ machtig Heer zoo groote influentie in de Zeeuwsche Regeeringe hebbende, dat hy machtig zoude wesen zeer schadelike resolutien en saken uit te voeren. waar op ik niets kan antwoorden, dan dat des niet te min uit het voorgaande blijkt, dat Holland het Zeeuwsche geweld zee wel zoude kunnen afkeeren.

+ Hoewel ten argsten gaande, Holland het Zeeusche geweld zeer wel zoude kunnen afkeeren:

Wegens de geconquesteerde Landen⁺ in Vlaanderen, en omtrent den Rijn en Mase, is kennelik, dat zy van Holland zoo zeer gescheiden, en onderling ook zoo zeer verdeelt zijn, dat zy Holland gantsch niet zouden kunnen beschadigen. En wat belangt onse frontieren tegen Braband, is kennelik, dat zy zoo wel zijn gefortificeert, dat zy door de Steden des Generaliteits niet zouden kunnen werden ingenomen, en daarenboven zijn wy door de Mase, Biesbos, en de zee-gaten zoo wel van Braband gescheiden, dat wy van die kant nooit ietwes moeten vreesen, schoon genomen die Steden rebelleerden, ja afvielen tot den Koning van Spanjen.

+ en de geconquesteerde Steden zouden Holland noch min kunnen beoorlogen:

Zulks Holland alleen, tegen alle zijn

+ naburen, in het particulier geconsidereert wesende, gewisselik en zeer wel zoude kunnen bestaan.

+ *zulks Holland tegen alle bestaan kan.*

Cap. XLII.

Dat Holland gantsch ongefortificeerde Steden blijvende behouden, en alleenlik met Utrecht vereenigt zijnde, zich zeer wel tegen alle Potentaten dezès werelDs zoude kunnen beschermen.

+ Maar ik zal nu een geval nemen, het ergste dat zoude kunnen gebeuren, namentlik, dat de Regeerders der groote Hollandsche steden zullen hebben versuimt, ieder hare eigen Stad in posture van defentie te stellen, en dat de Staten d'andere mindere Hollandsche Steden ofte Advenuen niet zullen hebben gefortificeert. Als mede zal ik presupponeren, dat de Regeerders der Provintien Gelderland, Zeeland, Vriesland, Over-Yssel en Groeningen, zoo onvoorzichtig en boosaardig zullen wezen, dat zy zullen kiezen een, en de zelve Stadhouder en Kapitaïn Generaal hunner Republiken, en dat de Gedeputeerden ter Generaliteit zullen aanspan-

+ *Tegen het allerquaadste geval dat ooit zoude kunnen gebeuren, zoude Holland, met Utrecht gevoegd zijnde, zeer lichtelik kunnen voorzien.*

nen met dat eminent Hooft, om het zelve te maken Heer der gemelde Republiken, en dat desselfs blinde ambitie alzo groot zal wezen, als die van *Lodowyk Sforza*: zulks hy met eenige conquesteerende Sweedsche krijgs-macht, ofte eenige andere zich voegende, zoude trachten Holland schielik in zijnen boezem te brengen een machtig vyandig Heer, om dus Holland te dwingen, en onder zich te verdeelen: en des niet te min zoude ik trachten te bewijzen, dat Holland eenige voor zorgende, zeer wel tegen alle dat geweld zoude kunnen bestaan.

Maar ik zal, om kortheds wille, alleenelik⁺ zeggen, dat de twee Provintien, namentlik *Holland* en *Utrecht*, in weinig tijds, en met weinige kosten, in zoodanigen sterkte en posture van defentie tegen alle geweld zouden kunnen worden gebracht, dat het, menscheliker wyze gesproken, onmogelik zoude zijn, die door eenige macht van buiten te overweldigen; en zoude die *positie* kunnen werden gesterkt met het gevoelen van den Heer *Prins Willem de oude*, die ik voor dezen of gelezen, of verstaan hebbe, altijd van dat oordeel geweest te zijn, en ook daar op met de ervarenste *Ingenieurs* van die eeuwe eenige projecten gemaakt

+Maar werd om kortheds wille verzwegen hoe.

te hebben: hoewel ik anderssins het zelve zeer particulierek zoude kunnen aanwijzen, als mede dat het zelve wel driemalen minder zoude kosten, als eene belegering van 's *Hertogenbossche*, en dat het zeer weinig om te onderhouden ofte te bewaken zoude vereischen.

*Eindelijk zal misschien iemand zeggen, dat hier werd gepresupponeert, dat het Sticht, ofte ten minsten *de Stadt Utrecht*, zich altijd met Holland zoude voegen, en dat nochtans zoude kunnen gebeuren, dat die Stad met onze vyanden zoude aanspannen om Holland te ruïneeren. Waar op ik beken, *Si caelum rueret multae caperentur alaudae*, dat alle die dingen wel mogelijk zijn; maar dat het een groot mirakul zoude wezen, indien alle de zelve quamen te gebeuren; immers is niet waarschijnlijk, dat de stad Utrecht, *een vrye Regeeringe* genietende, ooit Holland beoorlogen zal: want de interesten dezer twee Provintien oneindelik door onderlinge gemeene schade en baat aan een zijn gekoppeld; en daarenboven heeft die machtige stad zich van ouds zoo qualik met *een-hoofdige regeeringe* bevonden, dat zy altijd goed *Hoeks* is geweest, en meer als eenige andere, na een vrye regeeringe heeft getracht, *niet konnende ofte niet wil-*

**En Utrecht is onafscheidelik gekoppeld aan Hollands interest, en door situatie en door Regeeringe.*

lende haren nek buigen onder het juk der Bisschoppen, Heeren, ofte Stadhouders; gelijk kennelijk is, dat de inwoonders daar door alleen de naam van Meuitemakers hebben verkregen: want die met Geestelike of Wereldlike groote Heeren gemeene kerssen eet, moet lijden dat zy de grootste kiezen, en hem met de steenen schieten; of indien hy zich daar tegen steld, werd hy als een ketter geexcommuniceert, en als een meuitemaker gestraft: en eindelijk is het Sticht in zich⁺ zelve zoo weereeloos, dat voor het zelve, na alle menschelike schijn, geen gewenster zaak, als zoodanige fortificatie, zoude kunnen voor-vallen. En vermits in geen Staat dezes wereldds zoodanige zekerheid is, dat niet eenige onzekerheid zoude overblijven, zoo dunkt my, dat ik alrede met zoo vele redenen heb bewezen, dat Holland op zich zelve, tegen alle zijn' naburen, zoude kunnen bestaan, dat men het zelve nauweliks van eenigen Staat ter wereld met meerder zekerheid zoude kunnen bewijzen. En indien hier noch eenige twijffeling mochte overig wezen, zoo zal ik trachten de zelve in het volgende Capittel wech te nemen.

⁺zulks eindelijk besloten werd, dat Holland veel beter als andere Staten of Potentaten, op zich zelve zal kunnen bestaan met een vrye Regeeringe.

Cap. XLIII.

Dat ieder groote Hollandsche Stad, wel gefortificeert wezende, zich zeer wel tegen alle geweld van buiten zoude kunnen beschermen.

⁺Namentlik, ik zal trachten te bewijzen, dat ieder groote Hollandsche Stad, niet min als alle andere Republiken, uit een Stad bestaande, tegen alle Potentaten dezer wereld, zoude kunnen bestaan.

Waar toe ten eersten in consideratie komt, dat by den Politiken is een regul, dat *alle groote Steden, die een belegering van een geheel seizoen kunnen afwachten en uitharden, onwinbaar moeten geacht werden*, om dat zy den beleggers, als alles wel zoude gelukken, de kosten der belegeringe geensins zouden kunnen vergelden, en dat men die zelfde macht en onkosten met veel meer nuttigheid en gewisser vrucht kan doen tegen Steden, die zoo machtig noch zoo wel niet ⁺ gesterkt zijn.

Boven dien werd daar toe zeer *groote krijgsmacht* en *finantien* vereischt, die zeer zelden by *Monarchen* werden gevonden, alzoo de Hofhouding en de Finan-

⁺Volgens de gemeene maxime der Politiken, *zoude ieder groote Hollandsche Stad op zich zelve kunnen bestaan,*

⁺*het welk met goede redenen bewezen werd waarachtig te zijn.*

ciers alle inkomen 's Lands consumeeren: en zeer zelden vind men zoo *dwaze Republiken*, ('t en zy met *een dwingend Hoofd* voorzien) die zoo schadelike conquesten willen doen: want *een ongeloovelike groote krijgsmacht* van nooden is, om zoodanige groote Stad te besluiten; en terwijl men de zelve aan d'eene zijde met groote macht bevecht, kan zy aan de ander zijde zoo vreeslike uitvallen doen, dat geen wachten in de *aproches* ofte *redouten* daar tegen kunnen houden: zulks geheele legers daar door kunnen werden vernietigt. En eindelijk als alles zoude ten besten gaan, is waarachtig, dat met geweld over wallen te klimmen, veroorzaakt zeer groote disordre onder de overwinners: zulks zy in groote Steden met die groote krijgsmacht, die men ten dien einde in de *plaatsen d'armes*, ofte omtrent de bressen als troepen de reserve houd, zeer lichtelik kunnen werden te rugge gedreven. Zulks het daar gemeenlik op *uithongeren* aan komt; en vermits de beleggers zwarelik groote Steden omgraven, en noch min die wijde *circumvallatien* tegen een groote volkrijke Stad beschermen, en haar leger voeden kunnen, zoo langen tijd als tot uithongeren van nooden is; zoo ziet men meest alle die hardnekkige

beleggers smelten, en die moedige Heiren vernietigen: ja dat meer is, de naburen werden gemeenelik zeer jaloers, *Hodie tibi, oras mihi*, over zoo considerabelen gevreesden aanwas des Conquereurs: zulks by verloop van tijde, zeer lichtelik eenige hulp komt van daar men die minst had gewacht, volgens het spreekwoord: *Interea fiet aliquid, chi ha tempo ha vita*, Tijd gewonnen veel gewonnen. En voorwaar *Vitae alterius Dominus quisquis contemtor suae, C. Tac.* het leven aller menschen steund op deze Politike maxime, *dat niemand zich zelve zal willen verderven om een ander te ruineren*: zulks het contrarie van dien in de groote Hollandse Steden niet behoorde te werden geloofd en gepractiseerd, om zich gedurig wereloos te maken en te houden. *Welke Politike Regul, *dat alle groote Steden die een belegeringe van een geheel saizoen kunnen uithouden, moeten werden geconsidereert op haar zelve in der eeuwigheid te kunnen bestaan*, allesins door de ervarenheid werd bevestigd: nademaal noch heeden *oneindelik veele Republiken uit niet meer als eene Stad bestaande, eenige honderd jaren tegen alle hare vyanden hebben kunnen subsistereen*, hoewel onder de zelve zeer veele maar tellement

+Als ook met de ervarentheid en veele exempelen,

quellément sus en zo gefortificeerd, en andere sterkere van zeer geringe grootheid zijn. Ia dat meer is, onder de zelve zijn verscheide noch *grootte*, noch *gefortificeerde* Steden, die nochtans door hare *eige Regering*, en andere omstandigheeden ofte menschelike toevallen, zeer lange bestaan hebben. Voorwaar *dus sterk werd men, als men zijn eige meester derfd wezen; en de Inwoonders beginnen te kennen de krachten eens volks, dat voor zijn vryheid vechten wil*, als mede *de zwak- en veranderlikheden der Monarchale oorlogen*, waar door *de Republiken* de groote *Monarchale Heirleegers* te schande maken, of wel de groote revolutien, die de Monarchen door hare veldslagen onder malkanderen geduriglik veroorzaken, al stille zittende aanzien. Dus⁺ hebben noch onlangs, gedurende die groote verwoestingen van Landen en Steden der zeer machtige Cheur- en Rijks- Vorsten, genoegzaam alle de vrye Rijks-steden, als *Francfort, Straasburg, Ulm, Norenberg, Breslauw, Lubek, Hamburg, Breemen, Colen, &c.* zich zeer wel geconserveerd tegen den *Keizer, Hispanien, Vrankrijk, Zweeden, &c.* behalven dat onnozele *Straalzond*, 't welk warelik onwinbaar zijnde, *terrore Panico*, uit vreze der victorieuze Keizerlike wape-

⁺ *der vrye Duitse*
Rijks-steden;

nen, quansuis protegeerend Zweeds guarnizoen in nam, maar warelik van den rook in het vier sprong. Dus hebben zich zeer wel eenige honderd jaren naar een geconserveerd tegen Oostenrijk, Hispanien, Vrankrijk, Savoien en ⁺Bourgondien alle die geringe *Zwitserse Republiken* en *Steden*, namentlik *Zurig, Bern, Bazel, Schaffhuizen, Friburg, Lucern, Solothurn, S. Gal, &c.* ja ook dat anderssins zwakke *Geneven*. ^{+ en der Zwitserse Cantons:}

⁺Dus subsisteerde zeer wel door zijn goede fortificatien tegen den Paus, Genua; tegen den Hertog van Toscanen, en den Koning van Hispanien als Hartog van Milanen, dat kleine *Lucca*, 't welk niet boven de 24000 menschen in heeft. ^{+ als ook met de Italiaanse Republiken;}

⁺Dus subsisteerde zeer wel, tegen den Grooten Turk, Oostenrijk en Venetien, dat kleine *Ragousa*, niet boven de 2000 treden in het ommegaan groot zijnde. ^{+ en met dat kleine Ragousa.}
En het en is niet vreemt, dat men dusdanige ongelooflike vruchten eener vrye Regeringe ziet; want *meester te mogen zijn van zijn eigen zelf, en in gevolge van dien te mogen voeden, kleden, wapenen en beschermen zijn eigen lighaam, dat men altijd ongeveinsdelik liefd, en na zijn uiterste vermogen, bezorgende beshermt,*

is waarlik een oneindelik voordeel boven de slavernye, al waar een Heer een andermans leven, gezondheid, securiteit, bezorgt ofte verwareloost na zijn eigen welgevallen.

En indien dit waarachtig is, gelijk⁺ het klaarlik blijkt, zo dunkt my dat men niet alleen alle onze *grootte Hollandse Steden*, die aan *Zee-havens*, ofte *grootte Rivieren gelegen zijn*, voor gants onwinbaar behoorde te achten, indien zy zich eenmaal in *postuur van defentie* stellen, en hun Inwoonders doen geloven kunnen, *dat haar eigen krachten genoegzaam zijn, om alle uitheems geweld af te keeren.* Maar my dunkt by gevolge ook zeer klaar te wezen, dat alle onze *grootte Land-Steden*, als *Haarlem, Delft, Leyden, Alkmaar, &c.* zich tegen alle geweld van buiten zeer wel zouden kunnen beschermen, met een *vrye Regeringe*, indien zy niet verzuimen zich zelve in een goed postuur van defensie te stellen.

Namentlik, alle die Steden leggen in⁺ een klimaat zo kout, dat het onmogelik is aldaar *een winter-leeger* te houden: ook leggen zy niet meer dan een mijl ofte ander-half van zee, in lage vlakke Landen, die men des winters meest alle kan laten *onderloopen*, zulks de zelve Steden zeer lichtelik zouden kunnen

+En veel beter als alle de voorgemelde, zouden de Hollandse Steden kunnen subsistereen;

+om dat zy zeer grootte naturelike voordeelen hebben.

werden gefortificeert; en menschen die de fortificatien zouden kunnen beschermen, zijn hier in overvloed, namentlik zeer veele Ingezeten en omleggende boeren. Dit zijn de *Naturalia*, naturelike vordeelen, die met geen zorge ofte geld te bekomen zijn; maar alle de rest hangt van de goede voorzorge der Regeerders, die mijns bedunkens ontrent de volgende zaken gedurende hare vrye Regeringe behoorden bezig te zijn, zonder eenigen tijd te verzuimen; want *chi a tempo non aspetti tempo*, die tijd heeft en tijd laat glyn, zal zijn leven niet bedyen. Indien haar hier na een Stadthouder ofte Kapitaïn Generaal wierd opgedrongen, zoo zouden zy misschien, indien dat zy wilden bezorgen, daar over zijn ongunst te vrezen hebben.

*Voor *eerst* is kennelik, dat *Voor-Steden* in vredens tijden alle voordeelen des Stads genietende, en geen lasten dragende, moeten werden vergeleeken by *uitwassen* die veel voedsel na zich trekken, den menschen zeer bezwarelik en nergens toe nut zijn, als mede ter contrarie dat de zelve in oorlogs-tijden nietwes tot defentie contribuerende, maar de Steeden daar door gemeenlik ingenomen werdende, moeten werden

+ *Zulks de Regeerders moeten bezorgen de Voor-steden te beletten.*

vergeleken by *kankers*, die men niet dan met perikul zijns levens, groote moeiten en smerten, kan met den zwaarde afsnyen, ofte met den viere verbranden, tot welke extremiteiten men gemenelik niet wil komen dan als het te laat is: zulks men te recht zeggen mag, dat het een noit genoeg geprese maxime is, daar de Regeerders alle buitegebouwen, onder wat deksel het ook zy, beletten.

En dienvolgende behoorde *de tweede*⁺ *zorge der Regeerders* te wezen, hare Stad tijdelik en naar aanwas van Inwoonders ofte neeringe te vergroten, en geduerig veele ledige plaatsen ofte erven binnen hare wallen te hebben, tot alle publike gebruiken en onverwachte voorvallen, 't zy in vrede, 't zy in oorloge; als mede om in tijde van aanstaande belegeringe te kunnen bergen *de omleggen de Boeren, met haar vee, voeder, gewassen en brand*, die, in gevalle van belegeringe, tot het graven (regen, wind, koude en hitte gewoon zijnde) zeer considerabele diensten kunnen doen; en alle het omleggende Land van alles ontbloten zouden voor den vyand, die anderssins ter contrarie door dit alles gesterkt zijnde, ons langer op den halze zoude blijven leggen, en misschien uithonge-

⁺ *Maar altijd* ledige plaatsen binnen de Steden *te houden.*

ren kunnen. En daarenboven zoude door die *maxime* de huis-huur altijd laag blijven, tot een onuitspreeklik voordeel der gemelde Steden in vrede, als wanneer alle neeringen zeer onkostelik zouden kunnen werden gedaan, en alle Ingezetenen zeer gezonde, gemakkelijke en vermakelijke huizen zouden kunnen bewonen.

*De *derde zorg der Regeerders* behoorde te wezen, hare Steden met goede wallen en flankeringen te omringen, die met groote poorten, bequame Corps des Gardes in de zelve, als mede omtrent ydere poort met een bequame place d'armes te verzien, en in het midden des Stads omtrent het Stadhuis, waar van alle vigueur en kracht over het gansche lichaam des Stads moet werden gespreit, een Generaal of groot Corps des Gardes en place d'armes, om aldaar eenige duizend mannen in ordre te houden, en te kunnen doen marcheren, daar het dienstig zoude mogen wezen.

**En de Steden wel te fortificeren.*

*De *vierde zorg der Regeerders* behoorde te wezen, om *wapenhuizen* te bouwen, en die met der tijd te voorzien, met alle zo defensive als offensive *wapenen*. Want misschien zijn in ydere groote Stad wel honderd en vijftig stuk-

**Als mede met noodwendige middelen ter defentie en offentie te voorzien.*

ken geschuts met wapenen voor tienduizend mannen dienstig. Schoppen, houweelen, wagens, sparren en delen zijn in zo een gevalle ook nodig: als mede publike gebouwen tot *vivres*, koren en turf. Dit alles eenmaal gemaakt zijnde, zoude met zeer kleine onkosten kunnen werden onderhouden: maar *vivres* zijn verderflike waren, *kooren* werd met groote onkosten bewaard, van *turf* zoude men zich genoegzaam altijd uit het omleggend Land in het korte tegen een aanstaande nood kunnen voorzien: zulks in tijde van vrede schijnt genoeg te wezen de *schuuren* te hebben, die men den Ingezetenen tot zeer geringe huure latende, veeltijds uit eige inzichten met koren zoude zien vervuld, nademaal de Hollandse koopmanschap en geringe interesten gevoegd by de vrye *solder-huren*, misschien zouden veroorzaken, dat veele Rentiers by lage markten van granen, hare penningen, met hope van winst by volgende opslag, daar aan zouden besteden.

De *vijfde zorg der Regeerders* behoorde⁺ te wezen, hare rijke Ingezetenen wel in de wapenen te oeffenen; want die heeft men in tijde van nood altijdjs gereed: en zouden de rijke Inwoonders zonder soldie getrouwelik dienen,

⁺ *Mitsgaders de rijke Ingezetenen gedurig in de wapenen te oeffenen.*

om een wettige Regeringe nevens hare dierbare vryheid, en alle andere particuliere goederen, stantvastelik tegen alle in- en uitheems geweld te beschermen: de arme Ingezetenen zoude men by oorlogs-tijden in geringe soldie nemen, en die dus de genegentheid als mede de kracht om oproer te maken benemen kunnen, als men haar geen dan vertrouwde rijke Borgers tot Officieren gaf.

*De zeste en laatste zorge der Regeerders behoorde te wezen om eenige doch weinige penningen in voorraad te houden. En vermits gewisselik eenige indachtig zijnde des gemenen gevoelens, *pecunia est nervus belli*, by 't geld is de kracht des oorlogs, zeer verwonderd zullen wezen, dat ik deze zorge stelle voor de laatste, en dat ik daarenboven recommandeere, niet dan weinige penningen in voorraad te houden: zo vind ik my verplicht te zeggen, namentlik de maxime by 't geld is de kracht des oorlogs, is noit waarachtig, dan daar alreede alle defensive en offensive middelen zijn: want een ieder weet, dat het wapenlooze goud niet kan werden beschermt als met dat van zich afbijtend yzer: en dat groote weereelose Finantien, alle vyanden van buiten, en op-

+Eindelijk eenige doch weinige penningen in voorraad te vergaderen.

roermakers van binnen tot plonderinge aanlokken. Immers heeft die maxime zelden eenige plaats, dan om heirlegers te velde in belegeringen, ofte in voordeelige posten hare vyanden te kunnen uitharden, en daar als die wijken te slaan. Maar in Steden heeft die maxime gansch geen plaats, ten zy men zich alrede voorzien heeft van 't gunt waarom men geld verzamelde. En vermits in Regeringen van zoo weinig menschen, *I denari sono mosche; Facile haerent manibus tractantium*, het geld zo dikwils gemeten en gestreken werd, en zoo veel aan de maat en strijkestok hangd, als 't den Regeerders geliefd; zo moeten de goede Regenten boven al, zorge dragen dat de penningen dadelik werden besteed aan 't gene men nodig heeft tot een eeuwig welvaren, gemak en cieraat des Stads; eer zy door de vingeren druipende in de blauwe zak geraken: En als men dit alles verkregen heeft, dan is eerst de tijd geboren om schatten te vergaderen: want in tegenloopende tijden en onverwachte voorvallen, is geld, alle 't gunt men vergeten heeft, ofte in gerustige tijden ondienstig heeft geacht te wezen. Maar op groote schatten behoorden deze Steden noit te denken, alzo dat altijd

zoude veroorzaken, die zware imposten en schattingen, die de Regeerders van een Koop-stad, bestaande in een klein getal, zo hatelik zouden maaken, dat zy door zodanige lasten wanneer die buiten nood werden opgelegd, perikul zouden loopen uit de regeeringe geschopt te werden: want als zy op haar eige defentie steunden, zouden zy met zo kleine imposten kunnen bestaan, als alle andere Republiken; en zeer wel dienden zy te weten dat vele Republiken tegen zeer machtige naburen, zonder eenige imposten; eenige met zeer weinige; doch geen ter wereld oit met zo groote, als nu in de Hollandse Steden geheven werden, hebben bestaan. *Zulks het een mirakel uit den hemel zal wezen*, indien dat lange kan duuren, in Steden die niet van haren vasten bodem ofte situatie kunnen, maar van die losse koopmanschap, en 't onzeker vertier der Manufacturen, moeten leven en subsisteeren.

*Eindelijk zoude men by alle het voorgaande kunnen voegen, dat de Regeerders behoorden te zorgen, om goede *Alliantien* te maken met eenige *naburige Steden*, dien meest aan haar behoud gelegen is; maar als de zaken dus leggen, pleeg men ook zonder voor-

**Om goede Alliantien hoeft men niet bekommerd te zijn.*

gaande *Alliantien* geholpen te worden; en als het anders gelegen is, zoo verkrijgd men voor alle zijn' zorge en onkosten, niet dan *woorden, schrift en zegel*, dat allesins krachteloos is, en gebogen werd, naar dat het de machtigste, of die buiten nood is geliefd te drajen. Immers hebben alle groote Hollandse⁺ Land-steden door hare nabylieid eenige gemeenschap met de *Noord-zee*, en dienvolgende zouden zy in den uitersten nood ook eenige hulp uit dien hoek verwachten kunnen, en als zy 't eenigsins wel mesnageerden, zoude altijd de eene ofte de andere Hollandse Stad aan een *Zee-haven* gelegen, haar toegedaan zijn, om het verzenden der waren, die zy uitleveren, tot zich te trekken. Maar in allen gevalle, is den Regeerders geraden, zich zo wel te voorzien als of zy van niemand ter wereld zouden werden geholpen, het welk uit het voorgaande blijkt, wel doenlik⁺ te wezen. En dienvolgende dunkt my door het boven gededuceerde overvloediglik te hebben bewezen, *dat iedere groote Hollandse Stad niet min als alle andere Republiken uit eene Stad bestaande, zich zeer wel tegen alle Potentaten dezies werlds zoude kunnen beschermen.*

⁺ *Vant de jalouzie veroorzaakt die van zelfs.*

⁺ *Zulks eindelijk besloten werd, dat yder groote Hollandse Stad zeer wel op zich zelven bestaan kan.*

Cap. XLIV.***Hollands Interest geconsidereert ten respecte van alle zijne Naburen in het generaal.***

*Dienvolgende zal ik in 't korte van *Holland*, ten respecte van *alle zijne Naburen* in het generaal, zeggen, *dat kennelijk de Frontieren behoorden te werden gefortificeerd* en voorzien met alles dat tegen een overval van buiten noodig is. En boven al, behoorden alle die machtige Steden zich in posture te stellen om een beleg van een jaar te kunnen uitstaan: dan zoude men de zelve genoegzaam onwinbaar mogen achten, immers ten minsten sterker als zo veele Republiken, van enkele Steden binnen 's Lands en in heuvel- ofte bergachtige situatien, en dienvolgende niet zo wel sterk te maken, gelegen zijnde. Als by exempel alle de vrye Rijks-steden, de Zwitserse Cantons, Geneve, Ragouza, Lucca, ja zelfs die overheerde Steden Parma, Mantua, Modena, die door hun eigen Princen eenigsins krachteloos moeten zijn; want het een mes houd het ander in de schede; en in dezen zin is waarachtig, dat twe quade

**Holland moet zich in posture van defentie stellen;*

honden malkanderen niet bijten, maar dat de goede tandeloze altijd van de quade honden gebeten werden.

Ten *tweeden*, is kennelijk, dat onze⁺ werelozen vissers en koopvaarders gedurig tegen alle onze naburen ter zee moeten worden bewaard door een *zeer groot getal oorlog-schepen*; want indien dit wel waargenomen werd, zullen niet alleen de zee-rovers de zee moeten ruimen, maar zullen ook alle andere Staten en Rijken zich veel meer onthouden van eenige particuliere bezwarenissen den Hollandse kooplieden en schippers op te leggen: om de schade van haar eigen navigatie en commercie voor te komen, de welke haar, door onze oorlog-schepen aangedaan zoude kunnen werden. + *Zijn* navale macht sterken;

Ten *derden*, en moeten wy nooit om⁺ eenige generale *tollen* eenigen oorlog aanneemen, want *die remedien voor Holland altijd erger zullen zijn als het quaad*. Maar schijnd het zelve veel bequameliker te kunnen werden gebetert met die genen die in die *tollen* werden verlicht, alhier zoo veel te bezwaren als onze kooplieden en schippers aldaar buyten 's Lands bezwaard werden. In allen gevalle bevind men doorgaans dat die excessive tollens zich van zelfs redresseer- + *Geen oorlogen, zelfs niet tot afschaffing van Tollen, voeren;*

ren, ofte dat de negotie in die bezwaarde waren even zo wel gaat als van te voren; want indien door die tollens de koopmanschap in die waren werd belet, zo voeld de geen die de tollens heeft verzwaaard, terstond zo groote schade, dat hy van zelfs genoodzaakt werd die tollens te verlichten.

Hier van heeft men oneindelik veele exempelen; want de historien zijn vervuld met oorlogen die men te vergeefs heeft gevoerd over verhoogde tollens, die de eige opstellers daar na van zelfs hebben moeten afstellen.

⁺Ten vierden, is noch een veel grooter dwaasheid dat de Hollandse kooplieden, of Staat op koopmanschap gefondeerd, uit vreze van een ongemakkeliker oorlog, hier na zich willen moejen met ⁺*de Staten van Europen te balanceeren*. Want indien wy, volgens het interest van onzen Staat, aan en tegen een yder zeggen, *Da pacem Domine in diebus nostris*, Heer geef ons vrede in onze dagen, **Besser ist fried mit beswerligheit / denn trieg mit eitel gerechtigkeit** / zo zullen die in nood zijn, lichtelik van een anderen Staat geholpen werden; en ten quaadsten gaande, *zouden wy met stilzitten onze finantien en sterkte te lande en ter zee zodanig versterken en verbeteren, dat niemand*

⁺*de Staten van Europen niet ballanceren;*

⁺*en waarom.*

ons lichtvaardiglik, maar wel andere zwakkere, naburen zoude aantasten. Daar wy nu ter contrarie onze finantien gewisselik ruineeren, en ons allesins zwakker maken, niet wetende of wy die ongemakken, die wy ons moedwillig op den halze halen, altijd zullen te boven komen. En zwakker door onze eige baldadigheid geworden zijnde, zo kunnen wy, na die bovengeworstelde ongemakken, des te lichteliker door onze zwakheid tot andere vervallen en overweldigd werden. Voorwaar alle goede Medicyns, *una salus sanis nullam potare salutem*, ontraden altijd, uit vreze van toekomstende ziekten, ten tijden van gezondheid, medicynen te gebruiken; zeer dikwils haalt men daar door alleen ziekten en de dood op zijnen halze, die men anderssins met temporiseeren, *chi ha tempo ha vita*, zoude hebben ontgaan. En in allen gevalle verzwakken de medicynen het lichaam, en het gedurig gebruik der zelve verkort gewisselik des menschen leven. Want *indien Holland wel op zijn defentie staat, zal het van geen potentaat ter wereld kunnen overweldigd werden;* maar met over alle te lopen blusschen een brand uit vreze dat hy tot ons over sla, teeren wy ons lighaam allengs gewisselik uit; en dat is de eenige weg, door de wel-

ke wy van zelfs geruineert werden kunnen.

*In het korte, Holland is zo machtig, dat het van niemand als van Engeland, zich zelve willende verderven, kan worden geruineerd. Zulks men wel te recht mach zeggen, dat Holland, uit vreze van oorloge, een oorlog aanvangende, altijd uit vreze van den rook in 't vier zal springen; zonder dat deze dwaasheid eenigsins kan worden geexcuseerd, door de goede maxime die men hier in 't begin der troublen heeft gehad, *Pace dubia bellum potius*, Het oorlog is beter als een onzekere vrede. Want vermits wy doen oorlogden tegen onzen eigen Prince van den Lande, was 't zeker, dat alle vrede hoedanig die ook zoude zijn geweest, de Staten dezer Nederlandse Provintien zekerlik zoude hebben ontwapend en machteloos gemaakt. Waar tegen de Koning van Hispanien, Prince dezer Landen blijvende, en ten minsten in alle zijne andere Landen mogende aanhouden eenige krijgs-macht, zich t'allen tijden boven alle beloften, eed en zegel zoude hebben kunnen maken absolut Heer dezer Landen, en straffen naar zijn welbehagen, alle die hem te voren het hoofd boden; *maar dewijl*, Gode zy lof, *de Sta-*

**Dat Hollands Interest, sedert de zwakheid des Koningrijks van Hispanien, gansch veranderd is.*

ten van Holland, ook in tijde van vrede, nu alleen alle de macht van 't Land behouden, en de zelve, beter als in oorlog, zonder bekroon van iemand, kunnen stieren naar haar wel-gevallen; zoo is ter contrarie in alle manieren nu waarachtig voor Holland, Bellum pace dubia pejus & malorum omnium pessimum, Het oorlog is veel arger⁺ als een onzekere vrede; en onder alle schadelike dingen is voor Holland geen schadeliker als het oorlog: want oorlog het schadelikste zijnde, dat komen kan, is een onzekere vrede quaad, om dat 'er een oorlog uit gevreesd werd.

⁺Of een onzekere vrede arger is als een oorlog.

Maar iemand zoude misschien wijder vragen, dewijl de vrede voor Holland zoo noodzakelik is, of men uit een groote begeerte tot een zekere vrede niet behoorde een ander het oorlog aan te doen? Waar op ik antwoord, indien men considereert de gedurige veranderingen dezès wereldds, voornementlik in European, en dat wy door de commercie gedurig met allen volkeren te handelen en te schiften hebbende, voor een zeer vaste en generale maxime behoorden te hebben, dat een verzekerde⁺ vrede voor Holland is *Ens rationis, chimaera*, een droom, een versiersel, en dat die daar mede spelen, zijn Sirenen, Meerminnen, die met haren zoeten

⁺In de wereld is geen zekere vrede.

zang, van een lieflike vaste vrede, de onnosele Hollanders zullen doen schipbreuk lijden: zoo is 't en blijft waarachtig, dat naast *de vryheid der Regeerders en Ingezetenen binnen 's Lants*, noodzakeliker is *buiten 's lands*, als *vrede met alle menchen*; en dat wy in vredens tijden zeer wel behoorden te zorgen om goede fortificatien op de frontieren onzer Provintie, en op zee altijd een goed aantal oorlog-schepen te houden, en binnen onzen boezem onze finantien te verbeteren: als ook, zoo haast des doenlik, eenige de meest-drukkende imposten ofte convoy-gelden af te schaffen. Ons verzekerd houdende, dat buiten deze middelen, om zoo zekere vrede te bekomen, en 's Lands welvaren zoo gewisselik te behouden, als de gevallen en boosheid dezès werelds toelaten, alle andere middelen voor Holland ruineus zullen werden bevonden; en dat wy ter contrarie op die steunende, altijd behoorden te wachten tot dat een ander ons den oorlog eigentlik directelik en dadelik aandeed, vermits de zelve alsdan door onze goede gedurige preparatie en defensie, zeer haast zoude leeren, dat van ons veel meer voordeels in vrede en goede commercie, als in oorlog en verstooringe der

negotie te halen is; waar op dadelik zoude volgen *Beati pacifici*, zalig zijn de vredemakers.

Cap. XLV.

Twee objectien tegen deze conclusien werden beantwoord.

MAar om dat deze conclusie van⁺ Hollands welvaren, schijnt te strijden tegen de bekende regels der Politiken, *guerre defensive*, *guerre consumtive*, dat een verweerend, een verteerend oorlog is: als mede dat geen Regeerders kunnen subsistereen, dan met een leeuwen-huid bekleed, en aan de zelve een vossen-vel genaait zijnde; zoo moet ik over die twee maximen ook mijn' gedachten laten gaan. Voorwaar, indien men van onderdanen zeggen mach; *Con arte e con inganno, si vive mezzo l'anno. Con inganno e con arte, si vive l'altra parte*. Door konst en door bedrog men leeft zes maanden; maar, door loos-bedrog en konst men leeft het heele jaar. Zoo schijnt ook het volgend rijmtjen op de Regeerders te passen:

⁺*Dat het ongeraden is, niet dan op zijn defencie te staan, wert beantwoord,*

Con forza e con inganno, si vive mezzo l'anno

Con forza e con arte, si vive l'altra parte.

Daar de leeuw en kracht heeft ramp,
Zet de vos en konst een klamp.

+Maar die de zaak dieper inziet, zal bevinden dat men deze maximen met zeer groot onderscheit gebruiken moet;

Namentlik daar Monarchen zijn, en geen fortificatien werden begeert, is warelik *Guerre defensive guerre consumptive*, Een verweerend, een verteerend oorlog. Maar in Republiken die van de koopmanschap leven, en zich wel hebben gefortificeert, is alle oorlog schadelik, en *guerre offensive*, altijd *guerre consumptive*; zulks voor die Landen een zekere defensie de eenige konst is, om te kunnen bestaan in deze booze wereld, daar de vrede-lievende niet altijd vrede kunnen hebben.

Warelik *Princen* ⁺ en *Monarchen* werden zeer wel vergeleken by *Leeuwen, koningen der dieren, levende niet van gras, uit haren eigen bodem onnoselik geplukt, maar van het vlees hunner vyanden en hunner eigen onderdanen, conquesten op de naburen, berooving, schatting en scheering hunner eigen ingesetenen; zulks zy daarenboven tot zich alleen alle de voordeelen des Lands trekkende, veeltijds in krachten zouden te kort schieten, indien zy niet hare vyanden en eige onderdanen, door het vossen vel, wisten te verstrikken, en anderer geleide lagen te ontgaan. Den Republiken daarente-*

⁺ *Is waarachtig by Monarchen, niet by Republiken.*

⁺ *VVerd door een vergelijkenisse verklaart, hoe Monarchen, en hoe Republiken, zich in dezen deele dragen.*

gen, van onnozel voedzel levende, naturelik een krachtigen aanhang veler ingezetenen hebbende, en allesins wijseliker en zafter als de Monarchen regeerende, zijn die maximen gantsch ondienstig. En boven al zouden zy ruïneus zijn voor Republiken, bestaande op koopmanschap; want die gedurig met en ten voordeele van het menschelike geslacht, muizen zonder mauwen, ofte vergaan moeten. En dien-volgende konnen zy niet beters doen, dan naar te volgen het prijs-waardig exempel der katten. Namentlik, een⁺ kat converseerd nooit met vremde dieren die van zijn aard niet zijn; maar blijft ten huize, ofte geneert zich met andere katten: moeit zich met niemand, als zijn eigen, te beschermen, zeggende in zich zelfs: koeld niet dat u niet brand, en 't zijn verraders die my gedurig toeroepen, Tum tua res agitur, paries cum proximus ardet, Het gaat u aan, als gy ziet-staan, al in den brand, uw's naasten wand. Om my zoo doende in de mat te lokken, en dan in den brand te laten steken; ja zelfs onderentusschen mijn goed te helpen plonderen. Voorwaar een kat past vlijtig op om zijn kost te zoeken, en draagt groote zorg om zijn eige jongen te bewaren: bast noch smaald nooit tegen iemand die hem tergt ofte lastert. Want wat dier is schuwer en meer vervaard als een gedreigde kat? zulks hy

⁺ De gefortificeerde Republiken, op koopmanschap bestaande, werden aardiglik vergeleken by een kat.

aangeranst en vervolgt zijnde, terstond vlucht na eenig gat ofte naturelike sterkte, alwaar hy zich stille houdt tot dat die noot overgâ; of indien hy aldaar benepen werdende, den strijd niet ontgaan kan, zoo beschermt hy zijn leven met tand en klauwen feller als een leeuw, en beter als eenig ander dier, alle zijne gespaarde krachten gebruikende, zonder in het minste te verzuimen ofte in zijn uitterste te bezwijken: zulks door deze roemwaardige konsten, de katten over al veel meer rust genieten, langer leven, als mede aangenamer en in veel grooter getal zijn als de verslindende dieren, en bedriegende vossen, die zeer dikwils door hare groote krachten sneuvelen, ofte in hare strikken, die zy voor een ander gespannen hebben, gevangen werden.

**Voorwaar, een kat lijkt wel uitterlik een leeuw, maar is en zal blijven een kat, en zoo zijn wy van naturen kooplieden, die in geen krijgs-knechten veranderd kunnen werden: maar om dat de Hollandsche kat een groot rond hoofd, vierige oogen, wreedden baard, scherpe tanden, felle klauwen, een langen staart, en veel hairs door de werelozе kooplieden gekregen heeft, zoo hebben eenige bondgenoten en eenige Regeerders, voordeel uit den oorlog beoogende, alle gemelde qualiteiten en de treffelike defensie, die hy, benepen zijnde, tegen den Spaanschen leeuw gedaan heeft, gebruikt, als zoo vele redenen om*

+ en inzonderheid Holland, is geen leeuw, maar een kat, hoe moedig hy ook tegen Spanjen zich gedefendeert hebbe.

te bewijzen dat hy een leeuw geworden was; en zy hebben hem, tegen alle klare waarheid, dat zelve zoodanig doen gelooven, dat zy hem vijftig jaren na een, op andere beesten gehitst, en daar tegen doen vechten hebben; maar de beklagelike ervarentheid en vermindering van alle innerlike krachten, behoorden Holland nu die schellen van de oogen te lichten, en wel dubbeld over te doen zien, dat dit geen *Leonina*, maar⁺ warelik een *Asinina Societas* voor hem is. Namentlik, dat hy zoo doende geen *Leeuw*, maar een last-dragende *Ezel* is geworden; aangezien de conquesten, door zijn bloedigen arbeid verkregen, hem niet voeden; maar warelik den rugge inrijden, en alleenelik dienen om weeldig te doen leven de schalke bondgenoten, en eenige weinige quistige Regeerders, die Holland gedurig tot den oorlog hebben aangeraden. En hoewel Holland sedert tien jaren zeer wel schijnt te hebben begrepen, de schadelikheid van die *Leeuwen-huid*, zo schijnt men daar niet te hebben gezien, de bedriegende schadelikheid van het *Vossenvel*, welk nochtans byna even ruineus zal werden bevonden. Want Holland heeft zeer onvoorzichtig het *vossen-vel* in *Polen* en *Denemarken* gebruikt, dewijl onder allen oorlog eigen schadelikst is;

⁺ Hoewel Holland, door de opgeleide lasten, schijnd een Ezel geworden te zijn.

en zulks kennelijk best ware, de geheele wereld te laten hollen, en zich met niemand als zijn eigen, te bemoejen: en om dat my dunkt dat zoo klare waarheden, *i proverbi e favole non sono de farsene beffe*, door spreek-woorden en fabulen, die een diepen indruk geven, allerbest werden gevat; zoo zal ik dit tractaatjen met volgende fabulen besluiten.

Cap. XLVI.

De genome conclusien worden met fabulen en spreek-woorden verklaard.

Eerste fabul.

⁺DE *Leeuw*, koning der dieren, vele zijner onderdanen klachten over den *jager* hebbende gehoord, en vreezende met langer deze groote ongerechtigheden te verdragen, zijn koninglike reputatie by zijn¹ onderdanen te zullen verliezen, ging zelfs om te bevechten⁺ den *jager*, die eerst door zijn schichten, daar na door zijn zwijnspriet, en eindelijk door zijn zwaard den aankomenden leeuw zulks quetstede, dat hy zich genoodsaakt vond te ontvluch-

⁺ *Velk alles met eenige fabulen werd verklaart.*

⁺ *De leeuw en de jager.*

ten; en de leeuw door deze quetsuren vele krachten, en door deze vlucht noch meer reputatie verlooren hebbende, berstede uit in deze klachten: Tot mijn leetwezen bevind ik de waarheid van dit spreek-woord: Die alle het quaad met quaad wil wreken, Samsons kracht zal hem ontbreken. Maar die kan lijden en verdragen, vind zijn' vyanden aan zijn' voeten verslagen. Wat behoefde ik juist dit krom hout te willen rechten? Voorwaar beter zoude het geweest zijn voor my, indien ik deze ongerechtigheid aan den tijd had overgegeven, onderentusschen zoude misschien een tyger, een wolf, ofte een beer met gelijke onvoorzichtigheid gezocht hebben den zelve jager, en in den strijd sterk en gelukkig genoeg geweest zijn om den zelve te dooden.

De tweede fabul.

ZEker *sterk wijs man* ontmoetende⁺ een *sterken gek*, die voorgenomen had alle hem voorkomende menschen een stuiver af te dwingen, gaf dat geld zonder slag ofte stoot; zulks vele zijn bekende, jonge luiden, hem daar over bestrafden, met deze woorden: Immers heeft God u alzoovele krachten

⁺*Een voorzichtige en een dwaze.*

en meer wijsheids gegeven als aan dezen booswicht, zulks gy waarschijnlijk den strijd gewonnen, en de eere ingelegt zoud hebben den aardbodem van dezen dwingland te zuiveren, daar ter contrarie *bonis nocet quisquis pepercerit malis, & malum quod quis impedire potuit, nee impediit, fecisse videtur, Veterem ferendo injuriam invitas novam*; De honden u noch bepissen zullen indien gy dien weg ingaat. Maar de wijze man antwoordede: *kinderen, die de vrede koopt doet best*. En ik weet daarenboven, dat het tegen een sterk gek quaad vechten is; maar gy kend de waardye van uw eigen rust, welvaren en leven niet; en noch veel min den loop des werelds. Want, al ware ik geen oud koopman, maar een voorzichtig soldaat, zoo zoude ik u zeggen, dat die niet een stuiver wil besteden om de vrede te behouden, heeft warelik het zwaard altijd uit der scheede, en die gedurig vechten wil, al is het met tien voordeelen tegen een perikel, moet gewisselik meer als tien stuivers aan inkoop van wapenen te koste hangen. En vermits daar men hout altijd aan wederzijden spaanderen vallen, zoo moet hy na gelede smart, noch zeer groot loon aan zijn eigen Chirurrijns en Doctoren betalen, als alles ten besten is ge-

lukt. Want *de kruik gaat zoo lange te water tot dat zy eenmaal breekt*; Die met het zwaard slaat, door het zwaard vergaat; en de sterkste vechters vinden ook eindelijk haren meester: want **der beste fechter wird geschmissen / die flügste fisch sich fangen liessen**: De stoutste Herculessen werden allereerst verslagen. Ten anderen, dat ik alle het kromhout, dat my in deze wereld zonder einde ontmoeten zoude, niet behoore te rechten, zullen de jaren u ook leeren; want ik verzekere u, dat het dezen sterken gek zal gaan, als wel eer den *dommen vorsch*, die een⁺ *wijzen kreeft* in het water vindende zwemmen, hem dreigde te dooden indien hy hem ^{+De vorsch en de kreeft.} daar na in het water vond; de goedaardige kreeft, in zich zelven gedacht hebbende *foenum habet in cornu*, de menschen ontwijken wel een dollen stier, die zy met een roer zouden kunnen dooden, ik zal dezen ook wijken, gaf den vorsche goede woorden, en zwom, volgens zijn gewoonte, dadelik achterwaarts hem plaats makende. Maar gelijk *dom maakt driest en laetdunkende*, zoo vermoedede de vorsch daar uit sterker als den kreeft te zijn, en sprong den zelven op het lijf, die zich toen kloekelik verweerde, en den vorsch geswind dood neep. Of wel, vermits de wereld

vol gekken is, zoo voorzeg ik u liever, dat deze door eenige goede successen al te baldadigen gek, zeer haast een anderen gek zal vinden, die hem ter nederleggen en de wereld van hem verlossen zal. Immers is het veel beter, dat niet *een wijs man*, maar *een nar*, zijn leven tegen dezen gek in de waagschale stelle. *Welke voorzegging kort daar aan van de ervarentheid bevestigt wierd.* Want de zelve gek, daar na noch eenige andere menschen aangeranst hebbende, vond eindelijk zoo onverstandig, korzel en machtig hoeft, dat liever willende vechten als den stuiver geven, hem ter neder velde en het leven benam. Zulks deze wijze man, ter gedachtenisse, eenige loffelike spreek-woorden op zijn graf dede uithouwen; waar onder deze waren: *Stultorum est infinitus numerus: & per guarrir un pazzo ce ne vuol' uno e mezzo.* *Der narren getal heeft geen einde; en om een te genezen is anderhalf noodig; want zonder slagen kan 't niet geschieden.* *Et hoc scio pro certo quod si cum stercore certo, vinco seu vincor semper ego maculor.* Die tegen een zot vechtenderhand verliest ofte wind, behaald gewisselik schade en schande. Als mede ter contrarie deze navolgende, *Superanda omnis fortuna ferendo est. Victrix patientia rerum.*
Bisogna

ch'il savie porti il matto in ispalla. Alle uitdrukkende het getal der dwazen in deze wereld zoo groot te zijn, dat een wijs man de zelve liever op zijn' schouderen draagen, als tegen de zelve vechten, en haar onderling tegen malkanderen laten worstelen moet, indien hy in deze onverstandige en booze wereld, zijn ziele eenigsins in ruste bezitten wil.

Derde fabul.

EEn Vos, meenende niet te kunnen⁺ bestaan, indien de *wolven* en *beeren* onderling in vrede leefden, hitste de zelve tegen malkanderen op: en daar na noch meer vreezende dat de *wolf*, die hem meest afgonstig was, den strijd komende te winnen, zich alsdan zonder vyand vindende, hem zoude dooden; vond goed den *beer* met voedsel, voor zijn eigen gespart, heimelik te sterken, en by den strijd te gaan, onder den dekmantel van *middelaarte* zijn, warelik om zich ook met het bloed der gequetsten in den strijd, te voeden; en in het oplekken desselven wierd hy door de smaak zoo vervoerd, dat hy liever, als zich van het bloed te onthouden, zoo veel van zijn ander naturelik voedsel aan den *beer* liet genieten, dat hy niet bemerkte zelfs machtelozer geworden

⁺*Een vos, wolf, en beer.*

te zijn; maar deze twee oorlogende dieren, dit quaad voornemen des *middelaars*, en zijn machteloosheid gemerkt hebbende, vertraden, d'een met voordacht, d'ander door oorlogs-gevallen, dezen loozen bloedgierigen *vos*; die daarenboven van alle de wereld wierd bespot. Want genomen de *wolf* en *beer* warelik door zijn konsten zoo machteloos waren geworden, dat zy hem niet zouden hebben kunnen beschadigen; zoo was klaar dat noch vele andere verslindende dieren, als *leeuwen*, *tygers*, &c. en *gryp-vogels*, zoo machtig waren, dat een ieder der zelve hem evenwel gewisselik zoude hebben kunnen verslinden; nademaal hy zijne sterkte verlooren hebbende, zich niet meer als voor heen in eenige voorvallende nood, metter vlucht in zijn hol zoude hebben kunnen begeven, en zich daar uit defenderen.

Dus straft *God en de nature* alle die hare sterkte misbruiken, en vangt de snooden in hare eige loosheid. Voorwaar *il n'y a plus grande finesse que d'estre homme de bien*; gelijk de verkeerde eige liefde van alle quade, zoo is de voorzichtige en wel-gegronde eige liefde, de eenige oorzaak van alle goede en deugdlike actien; dien-volgende, *doet wel en ziet niet om, is voor Holland de grootste politike*

wijsheid. En de kostelijkste zegen die God de Heer aan eenig Land doen kan, is, het Interest des zelve zo evidentelik te koppelen aan de vrede en het welvaren des ganschen menscheliken geslagts, volgens die goude regul, Qui sibi vere amicus est, hunc omnibus scito amicum, Die zijn eigen te recht bemind, is vriend van al de wereld.

Vierde Fabul.

ZEeker *laatlunkende Vos* schimpender⁺ wijze de eenvoudige *Kat* gevraagd hebbende, hoe hy door de gevallen van deze boze wereld zich wist te redden. ⁺*De Vos en de Kat.*
 En de *Kat* antwoordende volgens het goude spreek-woord, *Houd handen rein, acht u zelfs klein, zijt niet te gemein, maar garen by God en u alleen; ja op dat ik niet en strijde, laster, haat en nijd ik lijde:* (want ik stoot my daar niet aan als men spottende van my zegt, daar is geen dier zo schouw als een gedreigde kat.) *en als my dit uit nood niet bracht, een kloek man eerst de vlucht bedacht. Want die quaad met quaad wil rechten, moet gedurig daar om vechten:* met een woord gezegt, *ik doe een yder, ook die my quaad doen, de meeste vriendschap, om zo doende alle vyandschap te mijden;* want mijn eenige konst aller konsten

is het quaad te ontwijken; zo schertstede de Vos daar mede, zeggende, Lepidum caput, sed cerebrum non habes. Dit is warelik een schone konst die den weerelozen en rond-hoofden betaamt. Wat my spitsvindige aangaat, zeg ik u dat ik voor alle nood onbekommerd leef; want op der daad weer ik een zak met konsten uit te schudden, om my uit het gevaar te redden. Maar gedurende deze zijne woorden en zorgeloosheidt was een jager met zijne honden zo na gekomen, dat hy niet koonende ontvluchten, met alle zijn' konsten van de honden gevangen en gedood wierd, terwijl de Kat door zijn eenige konst, en altijd dienstige fortificatie, zich met der vlucht op eenen hoogen boom bergende, dien listigen zag het vel afstroopen.

Cap. XLVII.

Werd ten tweeden male geconcludeert, dat vryheid, beveiling der zee, en vrede, zorgvuldig in Holland moet werden gezocht; en dat alle oorlog, buiten noodweer, daar schadelik is.

DEze eene konst is en blijft overzulks voor Holland nodig, niet tegenstaande de voorgeworpe politike maximen; zulks de conclusie van *vrede* voor Holland zo nodig is, dat wy ons ook noit buiten nood behoorden te bemoejen *met strijdende Heeren te willen scheiden* door onze Ambassadeurs en arbitragien; want zo doende werd men altijd tot oorlogs-kosten zeekerlik ingewikkeld: en daarenboven krijgt men dikwils tot scheidersloon, den oorlog ofte den haat van beiden op zijnen halze; behalven dat men door die meenigvuldige en kostelike Ambassaden ook de Finantien merkelijk bezwaart, wanneer alles ten besten komt te gelukken. Want *nademaal de ongemakken dezès werelds noch door geweld noch door konst kunnen werden tegen-gegaan, zo*

moet men de zelve noodzakelijk met alle macht, voorzichtigheid en konst ontwijken. En indien Holland effer werd gezocht en overvallen, zal het dubbeld roemwaardig zijn, indien het dan *als een benepen kat* wonderlik van zich afbijt, gemoedigd door een *rechtvaardige zaak, necessitate superiores erimus*, en *nood-dwang*, nood zal yzer breeken, als mede door de lang, ten dezen einde, *vergaderde krachten*: zulks het in zoo een geval allesins zoude blijken, *dat deze kat zonder dubbelde handschoenen niet zoude kunnen werden aangegreepen; en dat het tegen een beneepen kat quaad vechten zoude wezen.* En daarenboven zoude door *zo goede defentie en onrechtvaardige offensie*, als mede *gevreesde zoo considerable conquesten*, tijd en gelegenheid, *chi ha tempo ha vita*, werden gegeven aan alle de nabuuren, ⁺om zo baldadige conquereur te steuiten, en Holland te verlossen.

En hoewel ik weet dat deze *zalige maxime*, door onze *Bondgenoten, leedighgaande Edelluiden, Soldaten* en *het domme Graauw* altijdts zullen werden verworpen, quanzuis om dat wy daar door alle onze glans en reputatie zouden verliezen, zal ik noch eindelijk zeggen dat niet al wat blinkt goudt is. Maar dat beschimmeld zilver by verstandigen meer

⁺*Hoe schandelijk ietwes schijnd, als het maar machtig maakt, zo veroorzaakt het eindelijk een wel gegronde luister en reputatie.*

waardig is als blinkend koper. En dat ter contrarie *qui en a le profit, en a l'honneur, & qu'il fait tousjours mauvais perir soubz quelque beau pretexte que ce soit*: gelijk alles wat profijtelik is voor het Land, een eewigdurende goede reputatie aanbrengt; alzo is ook waarachtig, *dat alles wat Holland, al ware het onder den glorieusten titul van de wereld, machteloos maakt, warelik en in der daad een eewige schande veroorzaken zal*. 't Welk de goede God geve van de vroomen Regeerders te recht werde begrepen, *terwijle het Hollandse lekkeschip niet kan worden boven gehouden*.

EINDE.

Eenige drukfouten dus te verbeteren.

Pag. 4. lin. 6. 't anwerken *leest* banwerken Pag. 31. lin. 23. is verboden *leest* is den vremdem Ingezetenen verboden Pag. 65. lin. 9. voor *leest* door 69. 25. geheel versuimd *leest* niet geheel versuimd 71. 20. Landen *leest* banden 81. 29. gestaakt *leest* geslaakt 151. 2. te wegen *leest* op te weegen 189. 18. dependeert *leest* dependent 201. 10. veel *leest* wel 218. 21. bekomen *leest* bekommeren. 220. 20. geeindigt. zoo *leest* geeindigd, zoo 227. 10. Heer *leest* heir 234. 12. subsisteerde *leest* subsisteerd 234. 19. subsisteerde *leest* subsisteerd 236. 18. indien dat zy *leest* indien zy dat 241. 6. daar als *leest* daar na als 256. 5. *de farsene* leest *da farsene*